LIVIU REBREANU

CRĂIȘORUL HORIA

LIVIU REBREANU

CRĂIȘORUL HORIA

1929

1 - ÎNĂLȚATE ÎMPĂRATE!

Prin ceața albă și necăcioasă, pe calea desfundată dinspre Arada, cobora în satul Albac, gâfâind și suduind, Ursu Uibaru, țăran țanțoș, cu cisme unguerești, cu căciula neagră pe-o ureche, gornic în slujba șpanului de la Câmpeni. Fusese trimis de ieri cu porunci, a mas la Ion Mătieșu, tovarăș de gornicie din Arada, și acuma se întorcea necăjit că nu întâlnește vreo căruță, să nu-l apuce pe-aici noaptea și vremea mai rea. Pe podețul de peste pârâul Albacului, în mijlocul satului și în fața bisericuței de lemn, la răscrucea drumului spre Câmpeni, îi ieși brusc în față un flăcău cu țundra sură pe umeri. Bucuros că întâlnește măcar un suflet de om, Uibaru strigă:

— Care ești, măi omule?… Ia oprește oleacă!… Tu erai Ionuț?

Flăcăul își strânse sumanul, săltându-se puțin din umeri, și răspunse mormăind mohorât, parcă nu i-ar fi făcut nicio plăcere întâlnirea cu gornicul:

— Da ce-i porunca, bade Ursule?

Uibaru tăcu o clipă încurcat. Oprise pe flăcău, fără să știe cine este, numai ca să-și răcorească necazul schimbând două vorbe. Acuma însă i se păru că ar fi nepotrivit cu slujba lui domnească să tăifăsuiască cu un băiețandru. Totuși, fiindcă se nemerise să întâlnească pe feciorul lui Horia, zise mai întunecat:

— Apoi că prea bine nu-i, băiete! Că numai alaltăieri chiar domnul ișpan l-a văzut pe tătâne-tău prin Câmpeni, nu știu unde, și tare s-a mâniat și ne-o ocărât pe toți, că, zice, cum se poate să umble Horia slobod și nezăhăit de nimeni, în loc să șadă în temniță împreună cu ceilalți vinovați de războiul de-amu-i anul… Apoi, vezi, măi Ionuț, multe am pătimit noi din pricina tătâne-tău și tot am tăcut și l-am ferit, că-l știm om de omenie, dar nici așa nu se poate mereu, să ne facă numai pozne cu domnii. Trebuie să mai ia seama și dumnealui, să se ferească și să știe că domnii cu pandurii lor nu-l iartă și nici nu s-or odihni până nu l-or vedea în lanțuri ori și mai rău! Așa să știi, măi băiete, și să-i spui și dumnealui să știe și să ia seama!

— Să-i spun, cum să nu-i spun — făcu flăcăul tot morocănos.

— Îmi pare bine că te-am întâlnit ca să nu zică pe urmă badea Ursu că am fost viclean! urmă gornicul. Tocmai pentru că umblă vestea că iar vrea să plece la împăratul…

— Nu știu, bade — îl întrerupse Ion deodată cu imputare amară — dar ar mai putea și domnii să ne lase în pace, că tătucu n-a făcut rău nimănui în

lume fără numai bine și-i păcat să-l hărțuiască mereu ca pe un câine!

— Na, apoi asta-i altă poveste! zise Ursu Uibaru cu glas aspru, ca și când ar fi vrut să arate că el, slujbaș domnesc, nu se poate lăsa înduioșat. Sănătate bună, Ionuț!

Parcă s-ar fi rușinat că a vorbit lucruri atât de gingașe cu un băietan fără minte, porni îndată la vale pe drumul noroios în care cișmele clefăiau la fiece pas. Ceața îl înghiți curând și flăcăul se pomeni deodată singur. Ascultă pașii ce se depărtau până ce se pierdură, apoi scuipă cu scârbă:

— Bată-te Dumnezeu să te bată!

Îi era urât Ursu Uibaru. Toată lumea îl ura. În doi ani de gornicie a făcut mai mult rău oamenilor decât toți ceilalți gornici împreună. Flăcăul coborâse în sat numai ca să se întâlnească cu Ilina lui Ion Mătieșu, numai de dragul ei. Îi spusese fata că gornicul e pe-aici, totuși i se părea că ceasul rău i l-a scos înadins în cale să-i strice bucuria. Era de vreo nouăsprezece ani, dar voinic și chipeș ca un bărbat.

Se scutură ca și când ar fi vrut să lepede urmele întâlnirii cu Uibaru, apoi o luă spre casă, pe lângă pârâul Albacului în sus. Îi reveni în inimă chipul Ilinei. De dorul ei începu să horiască. Avea glas cald și dulce, ca și tatăl său. Sosi sub coasta pe care se afla căsuța lor, mai la deal, în Crângul Feregetului. Așteptă un răstimp parc-ar fi sperat că are să-l ajungă Ilina din urmă. Prinse a sui pe cărarea lunecoasă. Opinca se cățăra greu și căuta mereu sprijin. Când se văzu în deal se opri să răsufle. Ceața rămăsese jos și se întindea ca un giulgiu murdar peste valea șerpuită.

În crâng, cele câteva căsuțe de bârne, cu coperișele de dranițe mucezite, se piteau răsfirate și speriate printre pomi. Rămășițele de pâclă, ca niște smocuri de lână, atârnau prin copaci și pe ștreșinile scunde, în fund, dincolo de tăpșanul crângului, coasta își urma urcușul, învestmântată cu pădurea bătrână de fag.

Flăcăul trecu șuierând vreo trei pârleazuri până în grădina lor cu câțiva pomi și o clăiță de fân. Casa, numai tinda și o odaie, era atât de slăbănoagă că părea gata să se dărâme. Pe prispă, lângă ușa tinzii, ședea un om cu sumanul negru, cu pipa stinsă în colțul gurii.

— Aici erai, bade George? întrebă flăcăul mirat.

— D-apoi vezi bine — murmură țăranul fără să clintească, cu un glas supărăcios. Venisem să mă sfătuiesc cu tătâne-tău c-am auzit prin sat că iar umblă să plece la împăratul după dreptate.

George Nicula, nepot de văr al lui Horia, mustăcios și negricios, ridică întrebător ochii asupra flăcăului. Cotrobăind după cheia tinzii, Ion răspunse liniștit:

— Nu-i acasă, bade, și nici n-a mai dat pe-aici de vreo săptămână! Că dumnealui mai mult e pe drumuri decât acasă, știi bine și d-ta!

— Știu. Dar mă bizuiam pe noroc. Dacă-l nimeream, ziceam să mă ia și pe mine cu dumnealui, că și io-s om de treabă și cu dare de mână și nu mi-ar sta rău să merg.

Așteptă un cuvânt bun de la Ion, care însă se căznea să descuie și mormăia o sudalmă. Urmă mai moale:

— Dumnealui ar putea numai să vrea, că doar unu-i Horia în țara asta și oamenii îl ascultă mai mult decât pe vlădica.

— Așa-i, nici vorbă— zise flăcăul, împingând ușa de perete și adăogând apoi cu mândrie: Bine zici d-ta, unu-i Horia! Tocmai de aceea cu dumnealui să te înțelegi, că mie degeaba-mi spui.

George se simți puțin jicnit de vorbele feciorului și răspunse mai înțepat, dar cu ochii în pământ:

— Eu socoteam că ar fi bine să merg și pentru binele dumnealui, că badea Ursu nu se prea ajunge din multe de toate. Altfel eu n-aș vedea de ce să mă îmbulzesc că, slavă Domnului, cât îmi trebuie am, poate și mai mult, iar cu domnii n-o duc rău defel și nici de gornici nu mi-e teamă, că de mine nu pot să se atingă.

— Nu vii în casă, bade? făcu flăcăul nepăsător, parcă nici n-ar fi ascultat.

— Apoi c-am stat destul și-i vremea să mergem pe-acasă — zise George ridicându-se. Dar tu să nu uiți și să-i spui unchiașului ca să-mi poată porunci dacă-i de mers, auzi?

— Bine, bade George!

Intră în tindă, fără să mai aștepte până să plece George, și închise ușa. Îl mai auzi mormăind afară puțin și apoi depărtându-se. Trecu din tindă în casă. Pe pat, cu fața în sus, cu mâinile pe piept, se odihnea Horia.

— Dormi? întrebă Ion uimit.

— Ba! răspunse bătrânul, nemișcat.

— Ai venit de mult?

— Am intrat pe ușa dinapoi și m-am așezat să mă hodinesc… Cine era pe prispă? George?… Parcă i-am cunoscut glasul.

— Dânsul, — zise feciorul. Dar m-am întâlnit și cu Ursu Uibaru, gornicul, în sat. Și el m-a iscodit ca și badea George.

— Lasă-i în plata Domnului! încheie bătrânul.

Ion își lepădă țundra și scormoni în vatră să atâțe focul. În casă înserarea se închega filtrată prin cele două ochiuri de fereastră. Pe pat, Horia, mereu nemișcat, respira îngândurat și din când în când ofta prelung. După ce țâșni o flacără bună din tăciunii ce mocniseră sub cenușă, flăcăul se așeză pe laviță, la căpătâiul tatălui său, și, parcă i-ar fi înțeles tăcerea 5 și gemetele, întrebă:

— Da când aveți de gând să porniți, tătucule?

— Apoi chiar mâine, până-n ziuă — zise bătrânul înviorat, sculându-se deodată ca și când întrebarea i-ar fi adus aminte ceva ce uitase de tot.

— Vai de mine! se spăimântă Ion. Și nici măcar merindea nu ți-ai pregătit-o! Cum să pleci așa la drum, taică? Ba încă ce drum!

— Mie-mi spui, băiete, care l-am mai bătut de trei ori? rosti tatăl cu o sfătoșie care-l întinerea. De asta să n-ai tu nicio grije! Numai Dumnezeu să ne ajute să fim sănătoși să și ne întoarcem cu spor!

Acum începu sfatul cu feciorul. Întâi îi spuse că va pleca împreună cu Petre Nicula de la Vidra, cu Toma Pătruț pe care l-au ales mușcanii și cu Vasile Bodoroiu din Ofenbaia. Mai trebuia să meargă și Cloșcuț din Cărpeniș, că pe dânsul îl sortiseră și cărpenișenii, și buciumanii, și abrudenii, dar degeaba, nu poate omul, că-i plin de necazuri. Rău îi pare că pornește fără Cloșcuț, că de toate trei ori laolaltă au fost la împăratul și tare bine se învoiesc, mai bine ca frații. Dar dacă nu se poate, nu se poate și pace. Bani de cheltuială are douăzeci și cinci de zloți, adunați de oamenii din Câmpeni, Bistra și Râul Mare în numele cărora se duce dânsul. Sunt colo în traistă, împreună cu jalbele și cu poruncile împărătești pe care domnii de-aici n-au vrut măcar să le citească, necum să le împlinească.

După ce se înnoptă bine și pe când bătrânul tocmai îl învăța cum să aibă grije de casă și de toate, se pomeniră cu Toader Oargă, fratele lui Cloșca. Aducea o traistă umflată de merinde. O trimitea Mărina, că tot o pregătise și baremi s-o aibă Horia pe drum dacă Cloșcuț nu poate pleca.

A doua zi, în zorii zorilor, bătrânul era în picioare. Căzuse o brumă groasă. Ceața se risipise de tot și de jur împrejur munții, cu căciuli albe de zăpadă proaspătă, păreau niște voinici mândri puși acolo întru apărarea oamenilor. Horia își roti privirile peste șiragul de piscuri ca și când și-ar fi luat rămas bun de la prietenii cei mai dragi. Cum stătea așa, drept ca

totdeauna, căciula neagră apăsată puțin pe urechea dreaptă, cu ochii culoarea oțelului călit, cu mustața românească răsucită tinerește, cu sumanul negru tivit și înflorit cu șireturi vinete subt care se vedea cojocelul alb vrâstat pe piept de cureaua de la traista de piele, încălțat cu cisme cu turetcii moi și încheiați numai până deasupra glesnelor, nimeni nu i-ar fi dat cei cincizeci și trei de ani împliniți. Alături de feciorul său cu capul gol părea un frate mai mare.

— Na, dragul tatii, rămâi sănătos și Doamne ajută! zise apoi deodată cu glas blând.

Ion îi sărută mâna, iar el îl sărută pe amândoi obrajii.

— Noroc bun, tătucă, și Dumnezeu să v-ajute! murmură feciorul urmărindu-l cu privirea plină de iubire și înduioșare până ce se pierdu printre copacii crângului.

Ursu Nicula, fără să se mai uite înapoi, pășea voinicește pe marginea pădurii. Coti pe urmă spre Poiana, ca să ajungă mai drept prin Lespezeni la Scărișoara și de-acolo, pe lângă Măgura Negrii, să treacă la Vidra de sus unde avea să se întâlnească cu ceilalți tovarăși de călătorie la Petre Nicula…

Patru săptămâni și patru zile au mers, mai mult pe jos, până ce au sosit, într-o zi de vineri, în preajma Crăciunului nemțesc, la Viena. Horia cunoștea binișor orașul și-i duse de-a dreptul la hangiul unde fusese anul trecut, un neamț tare de omenie care nu le-a luat niciun ban pentru găzduire, ba le-a mai întins și câte-o mâncare din când în când, tot de pomană. Acolo numai cât și-au odihnit puțin oasele și s-au curățat, că s-au și repezit cu toții la notarul public Ștefan Franz Enyedi, la care îl trimesese rândul trecut însuși împăratul, ca să le facă acuma o jalbă și mai frumoasă, dacă se poate.

Pe notar îl găsiră și nici nu avură să aștepte decât vreo două ceasuri până să poată da față cu dânsul. Din gura lui însă aflară o veste urâtă, că anume împăratul Iosif e plecat de vreo săptămână în Italia, la Roma, pentru sfintele sărbători, și nici nu se știe când se va întoarce; se zice că tocmai pe la Paști. Oamenii rămaseră năuci.

— Na, apoi atunci ce-i de făcut, măria ta? întrebă Horia într-un târziu, mai venindu-și în fire.

— De, oameni buni, știu eu ce să vă învăț? zise notarul, blajin, parc-ar fi vrut să-i liniștească. Faceți și voi ce v-o îndrepta Dumnezeu?

— Că asta așa-i, nici vorbă — murmură Horia îngândurat și posomorit.

Țăranii schimbară între ei priviri întrebătoare. Enyedi era un om foarte cumsecade, crezător la necazurile celor nevoiași, săritor și cu vorba și cu fapta, măcar că ungur și domn. Înalt, subțire, slab, cu o bărbuță gălbuie, vorbea românește ca un român. Se trăgea dintr-un sat de pe lângă Aiud și cunoștea toate durerile iobagilor. Totuși Horia, de data asta, avu o bănuială și zise:

— Apoi dac-am venit atâta cale, om mai ieși până pe-afară să ne sfătuim între noi și pe urmă ne-om întoarce la măria ta!

Horia se duse cu ceilalți tocmai la palatul împărătesc, să afle el acolo dacă e adevărat ce a spus notarul. Un slujitor în uniformă strălucitoare îl lămuri în câteva cuvinte că da, împăratul e plecat din Viena pentru mai multă vreme. Alți doi slujbași la fel. Horia nu era mulțumit. Așa l-au purtat cu vorba domnii și acum trei ani ca să nu-l lase să pătrundă în fața înălțatului împărat. Pe când stăteau la sfat într-un colț, o cătană veni la dânșii. Era de pe la Făgăraș și, văzându-i în portul românesc, nu l-a răbdat inima să nu se apropie. Un ceas l-a descusut Horia până s-a convins aievea. Și pe urmă s-au întors la Enyedi:

— Ne-am gândit și ne-am învoit, măria ta, să așteptăm aici până o veni acasă preaînălțatul împărat! Ș-apoi, fiindcă tot trebuie să zăbovim mai multișor, să ne îngădui să-ți povestim din fir în păr, măria ta, toate suferințele noastre, ca să le pui pe hârtie, să le afle maiestatea sa și să ne ocrotească cu porunci mai strașnice că altfel pierim!

— Bine, Ursule, prea bine! zise notarul cu bunătate. Am să vă ascult și să vă fac pe plac și să dea Dumnezeu să iasă toate bine. Eu, îți aduci aminte, v-am făcut și de rândul trecut tot ce mi-ați cerut, ba am fost cu voi și la maiestatea sa…

Știindu-i fără mulți bani în orașul cu cheltuieli mari, Enyedi i-a îndreptat la un sas din Orăștie care se așezase de vreun an pe-aici deschizând o circiumă cu han pentru oameni mai săraci, afară, la marginea orașului. Le-a dat și o scrisoare ca să-i primească și să-i găzduiască ieften. S-au învoit repede cu sasul să doarmă pe unde se va putea, să mănânce ce se va găsi, să rămâie la dânsul cât vor dori, numai în schimb să-i muncească ce va trebui. Erau foarte mulțumiți; puteau acuma să aștepte fără grija zilei de mâine.

Numai Horia n-avea astâmpăr parc-ar fi stat pe jăratec. Umbla toată ziua prin oraș, el știa pe unde, și seara, când se aduna cu tovarășii, mereu le spunea:

— Poate s-o îndura Dumnezeu să vie acasă împăratul mai curând, să știm odată dacă-i albă ori neagră, că așa nu mai merge, măi oameni!

Peste câteva zile apoi s-a dus la notarul Enyedi, a așteptat până ce a rămas singur.

— Ei, Ursule, ce necaz mi te mai aduce? îl întrebă notarul. Dacă-i lungă povestea, șezi colea, să mi-o spui pe îndelete, că eu te ascult bucuros!

Horia oftă:

— Lungă-i, măria ta, și numai cu amar și cu sărăcie, de nici nu știu de unde s-o apuc. Dar de spus trebuie să ți-o spun ca să ne ajuți și dumneata la înălțatul împărat să dobândim dreptate cât mai degrabă că altfel are să fie rău de tot! Măria ta să alegi ce trebuie ales, că ești om cuminte și învățat!

Enyedi avu un zâmbet de încurajare. Cunoștea el plângerile iobăgești și mai cu seamă pe cele din Ardeal, recunoștea multe nedreptăți și compătimea pe cei ce le sufereau. Se socotea puțin filosof și, în această calitate, mai obligat să asculte pe cei mici deopotrivă ca pe cei mari. Horia îndeosebit îl interesa. Pentru un țăran fără carte i se părea foarte deștept, foarte stăruitor și cu o voință în stare să spargă zidurile. Pe urmă avea în ochi o lumină ciudată, cu niște pâlpâiri care pătrundeau în străfundul inimii, și o privire căreia nu te puteai împotrivi. Impresia aceasta neobișnuită i-a rămas de anul trecut, când l-a văzut întâia oară, dar acuma părea și mai accentuată.

— De trei ani umblă după mine gornicii și pandurii și toți slujbașii să mă prindă și să mă spânzure, măria ta! N-am omorât pe nimeni, n-am furat, n-am greșit nimănui și cu toate astea sunt fugărit și hărțuit într-una ca o fiară! Trebuie să stau tot ascuns, să ocolesc drumul mare ca tâlharii numai pentru că zic dumnealor că eu am învățat pe oameni să ceară dreptate și lege… Na, apoi așa să fie și încă n-ar fi niciun păcat, că doară fără dreptate și fără lege nu putem trăi! Dreptu-i, măria ta?

— Drept, drept — murmură notarul.

— Dar vezi că astea-s numai vorbe, că mânia cea mare a domnilor pe mine se trage de când am venit aici cu plângere la înălțatul împărat! Că de ce am venit și cum am îndrăznit? Apoi de bine nu se jeluiește nimeni, măria ta! Că n-am apucat noi nebunește calea Beciului, fără numai când am bătut în zadar la toate porțile și de la Sibiu, și de la Cluj, și de la Bălgrad! Noi ne-am tot lăsat și am tot îndurat orice ne-au poruncit domnii, fie cu dreptate, fie cu strâmbătate, și de-aceea am ajuns azi de suntem în rândul vitelor și nu ne mai îngăduie nici măcar să ne plângem… Până acuma vreo șaptezeci de

ani noi am fost oameni slobozi. Acolo, în Munții Apuseni, am trăit cum am putut, în sărăcia noastră. Bătrânii spuneau, când eram copil, că în vechime am avut un cap al nostru, stăpân peste întreg ținutul, un voievod român care dădea porunci și împărțea dreptate. La noi în sat, în Albac, mai trăiesc și azi moșnegi care au apucat în tinerețe vremurile când nu se pomenea pe-acolo iobăgie, ci toți erau slobozi deopotrivă. Atunci, spun dânșii, nici biruri nu plăteau nimănui, ci numai niște plocoane către împăratul, cum fusese obiceiul din bătrâni. Până ce, într-o zi, s-au pomenit oamenii cu o poruncă mare care zicea că toți munții, toate casele, toate pământurile, tot, tot e moșia statului, iar oamenii care le-au stăpânit din moși-strămoși sunt iobagii cârmuirii. Și îndată au venit slujbași de tot felul să gospodărească, să pună dări și munci… Asta nici n-a fost așa demult, că doar țin minte și eu când a venit cel dintâi ișpan la Câmpeni, că eram copil și mă miram. Pe urmă am mers din rău în mai rău. La început birurile erau mici. Pe vremea când m-am însurat eu, să tot fie vreo douăzeci de ani, întreg ținutul plătea cinci mii opt sute de zloți. Îmi aduc aminte bine, că fusesem jurat comunal. Acum vreo zece ani am plătit cincisprezece mii de zloți, iar azi trebuie să scoatem douăzeci și două de mii. Și încă de-ar fi numai atâta! Dar încetul cu încetul, an cu an, au venit fel de fel de dări deosebite, unele în bani, altele în muncă, așa că acum noi suntem mai oropsiți chiar decât iobagii de pe moșiile nemeșilor, că în munții noștri mai mult de jumătate din oameni n-au deloc pământ roditor și nici fânețe, și totuși birurile trebuie să le plătească întocmai ca și când ar avea pământ.

Se opri deodată și se uită drept în ochii notarului.

— Ce-i, omule? De ce te-ai oprit? se minună Enyedi.

— Măria ta — zise încet și cu alt glas Horia — să mă dai afară când ți s-o urî, că eu ți-aș tot povesti o săptămână pe nerăsuflate și poate și dumneata n-ai atâta vreme să mă asculți?

— Lasă, n-ai grije că ți-oi spune eu când să încetezi!

zâmbi notarul.

— Na, bine măria ta! făcu Horia, mulțumit. Dumnezeu să-ți dea sănătate și viață lungă!… Ei, și cum zic, măria ta, ne-a ajuns cuțitul la os. Că amu n-avem drept nici de pășunit vitele, nici să tăiem lemne pentru nevoile noastre. Nu mai avem niciun drept, fără numai datorii. Trebuie să tăiem cincisprezece mii de stânjeni pentru domeniul de la Zlatna și să le ducem, uscate și curățate, unde se dă porunca; trebuie să cosim, să strângem și să cărăm atâtea mii de care de fân din livezile statului; trebuie să ducem

vinul și vinarsul statului, pentru unele sate, depărtare de patru zile, până la Zlatna, să cărăm fier din Hunedoara pentru minele statului și orz din Țara Ungurească pentru berăria statului, cale de douăsprezece zile și mai mult, și toate astea pe niște prețuri de batjocură. Fiindcă în munții noștri nu se fac bucate, aveam drepturi din vechime să aducem fără vamă din Țara Ungurească grâu și porumb și orz și de toate. Poate că-ți aduci aminte, măria ta, că anul trecut am adus chiar privilegiile domnești cu peceți, de pe vremea crailor Sigismund și Batori și Rakoczy cel bătrân și cel tânăr, de ni le-ai scris din nou pentru maiestatea sa. Că eu nu spun minciuni și vorbe goale, măria ta! Acuma trebuie să cumpărăm toate de trei ori mai scump de la arendașii domeniului, ca să-i îmbogățim pe ei din sărăcia noastră. Pe urmă mai vine și comitatul cu alte biruri și alte munci pe oameni, pe urmă gornicii și primarii care mai trag și pentru ei. Iacă așa Maca vei Bota, primarul nostru din Râul Mare, și Vasile Goia din Vidra și cu cel din Câmpeni și din Bistra, s-au apucat și au stors de pe oameni cincisprezece mii de florinți pentru cheltuieli de cancelarie, iar solgăbirăul Komaromi, ca să nu rămâie mai prejos, a poruncit să-i scoată și pentru cancelaria lui nouă mii. Și bieții oameni de voie de nevoie au plătit, dar socoteală de bani dânșii n-au dat nimănui nici până-n ziua de azi… Când a văzut norodul că nedreptățile nu se mai isprăvesc, s-a gândit să trimită o deputăție la cârmuire, la Sibiu, să se plângă și să ceară ocrotirea legilor. Acolo însă i-au trimis înapoi, după ce mai întâi le-au spus că iobagii trăiesc din averea și mila domnilor și că deci nu au dreptul să-și pârască stăpânii. Asta ca asta, dar pro vizorul domeniului s-a supărat foc că oamenii au îndrăznit să umble cu jalbe și a tras în judecată pe toți deputații comunelor. Firește, judecata i-a și pedepsit, ca să ție minte să nu mai crâcnească niciodată. Și uite așa s-au ales care cu douăsprezece, care cu douăzeci și cinci de vergi zdravene, Petre Nicula și Toader, Junga și Vasile Pascu. Până și Gavrilă Todea, moșneag de optzeci de ani, a trebuit să sufere rușinea de-a fi bătut, încât din bătaia asta i s-a tras și moartea peste câteva luni. Uite așa ni se face nouă dreptate, măria ta… Apoi dacă a înțeles lumea că la cârmuirea din Ardeal nu se găsește apărare, ne-am sfătuit și ne-am hotărât să facem ce-om face și să ne plângem chiar maiestății sale înălțatului împărat. Și au strâns oamenii bani, rupând de la gura copiilor, și ne-au dat câte douăzeci de zloți și ne-au trimis să cădem în genunchi la picioarele tronului și să dobândim o ușurare pentru cei năpăstuiți. Așa am venit întâia oară aci acum patru ani, când mai trăia încă fie iertata împărăteasă Maria Terezia, dar era tare bătrână și slăbită, de

n-am putut ajunge nici măcar să-i vedem fața, oricât ne-am trudit și ne-am rugat. Peste un an iar am pornit la drum și am avut noroc de ne-am putut apropia de înălțatul împărat și ne-a mai mângâiat sufletele cu o vorbă bună și cu porunci către domnii de-acasă să fie mai milostivi. Azi-primăvară a trecut anul ne-am ostenit din nou și din nou maiestatea sa ne-a făgăduit dreptate, că erai de față și măria ta. Au plecat porunci bune de-aici, dar degeaba, măria ta, că nici poruncile împărătești nu le mai ascultă nimeni, că domnii spun că asupra noastră nici împăratul n-are putere, fără numai dânșii. Ba încă poruncile înălțatului împărat mai rău i-au înverșunat împotriva noastră încât nu mai avem altă scăpare decât ori să pierim, ori să ne luăm lumea-n cap, ori, Doamne ferește, cine știe ce alți poznă!… Ș-apoi de-aceea ne-au trimis iarăși oamenii a patra oară!

Notarul se sculase și se plimba de ici-colo, privindu-și vârfurile cismelor, cu mâinile încopciate la spate. Acuma se opri în fața lui Horia și zise:

— Oamenii tot pe tine te trimit unde-i mai gingaș?

— Oamenii mă ascultă, măria ta, fiindcă și eu ascult durerile lor! spuse Horia simplu, fără urmă de mândrie. M-a învrednicit Dumnezeu de am prins oleacă a scrie și a citi, pe urmă, umblând mereu prin lume, m-am obișnuit a grăi și nemțește, și ungurește, atâta cât trebuiește omului prost, și de aceea au socotit comunele să mă trimită mereu și pe mine să le caut dreptatea… Altfel sunt sărac, măria ta, pentru că toată viața am ținut partea celor slabi și la judecăți, și la primării și peste tot. Așa m-a lăsat Dumnezeu!

Enyedi îl bătu prietenos pe umăr.

Peste câteva zile Horia reveni:

— Măria ta, să mă iertați, dar mai am să-ți spun niște întâmplări pe care n-ai de unde să le știi și pe care trebuie să le scrii nesmintit în jalba către înălțatul împărat, ca să afle tot și să poată cumpăni bine dreptatea… C-apoi mai ales din pricina asta am venit noi acuma așa de iute, că primejdia-i mai mare ca altădată!… Acu-i anul, în primăvară, pe la sfârșitul lui mai, în vremea când ne întorceam noi spre casă de la preaînălțatul împărat, s-a întâmplat o pozną la bâlciul din Câmpeni. Să vezi, măria ta, cum și ce s-a întâmplat!… La bâlciul de țară ce-l ținem noi în Câmpeni aveam din bătrâni privilegiul să vândă numai Câmpenii băuturi de tot felul, ba încă să ia și vamă de la străinii care ar aduce la târg vreo băutură de vânzare. Cârmuirea de la Sibiu însă acum trei ani a arendat dreptul de cârciumărit unor armeni care numaidecât s-au apucat și au oprit lumea să mai cumpere sau să vândă

vreo băutură fără numai de la dânșii. Bine, asta-i cârciumăritul îndeobște. Oamenii au cârtit, dar s-au supus. Porunca-i poruncă și gata. Acu vine bâlciul la Câmpeni. Cârciumăritul e una, bâlciul e alta. Pentru bâlci era privilegiul străvechi al Câmpenilor. Armenii însă nu! Au scos ei băuturi în târg și au trimis slujitori înarmați să vegheze ca nu cumva să cuteze cineva a vinde vreo băutură. Slujitorii, obraznici și fuduli, au început să se ia la harță cu târgoveții, cu pricină, fără pricină. Pe un nenorocit de țăran din Albac, care adusese niște mied de vânzare, l-au luat la bătaie și l-au dus în sudălmi și lovituri la ișpanul Intze să-l judece. Alt slujitor alerga călare prin piață și pleznea cu biciul pe cine nu i se ferea din cale, până ce a călcat pe un țăran din Zarand care tocmai își strângea în dăsagi lâna cumpărată. Omul înfuriat a pus mâna pe un topor și, ca să se răcorească, s-a repezit la un butoi cu vin de-al arendașilor și l-a spart. Alți necăjiți și batjocoriți i-au sărit în ajutor și s-au pus să se răzbune pe butoaiele armenilor. Slujitorii și ceilalți lefegii ai arendașilor au luat-o repede la sănătoasa. Gornicii înșiși n-au îndrăznit să iasă să potolească mulțimea răzvrătită, care acuma răcnea și umbla să se arunce la pivnițele arendașilor, să le verse toate băuturile. Cine știe ce s-ar mai fi întâmplat atunci dacă primarul din Râul Mare, Dumitru Todea, nu s-ar fi dus să liniștească poporul, mai cu porunca, mai cu vorbă blândă și să împiedece vreun rău mai mare. Acu, să vezi, măria ta, ce-a ieșit din întâmplarea asta!… Cum s-a aflat la Sibiu despre iuțeala de la Câmpeni, îndată s-au trimis porunci strașnice să fie cercetați și crunt pedepsiți toți făptașii. Și s-a adunat la Zlatna în mare grabă forul dominai, a prins douăzecișitrei de primari și jurați din comunele învecinate, i-au aruncat în temniță și i-au chinuit luni de zile până ce în sfârșit astă-primăvară i-au osândit pe toți, pe unii să fie numai bătuți cu vergile, pe alții cu temniță grea, iar pe câțiva la moarte. Așa pe Petre Manciu din Secătura, pe Simion Bostan și Andrieș Pascu din Câmpeni, pe Ursu Gomboș din Vidra, pentru că ar fi ațâțat poporul și ar fi ținut sfaturi în taină și au luat bani de la oameni ca să trimită deputății cu plângere la împăratul. Cel mai crâncen a fost însă osândit tocmai Dumitru Todea, cel care potolise norodul. Bietul Dumitru trebuia să fie întâi torturat, apoi să-i taie capul, trupul să i-l despice în patru și bucățile să fie puse în țeapă… Provizorul domeniului cerea să se ia osândiților dreptul de apel și pedeapsa să se împlinească îndată, mai ales pedeapsa cu moartea, că, zicea, așa ar fi poruncit guvernul. Spre norocul sărmanilor năpăstuiți, forul dominai n-a ascultat cererea provizorului și a primit apelurile. Comunele spăimântate și îngrozite au trimis rugăminți la

Viena și înălțatul împărat, milosiv ca totdeauna, a poruncit să oprească pedepsele până se vor cerceta mai bine greșelile vinovaților. Degeaba. Numai pedeapsa cu moartea au schimbat-a în temniță pe viață, încolo… Și ca să vezi mai bine, măria ta, cum ni se face nouă dreptatea, să-ți spun că în osândă am fost cuprins și eu împreună cu vărul meu Petre din Vidra, cu toate că noi nici măcar nu eram acasă, că de-abia pornisem de-aci de la maiestatea sa, cum prea bine știi și măria ta!… Și uite așa se umplu temnițele, iar pe urmele noastre sunt mereu pandurii fără nicio vină decât că vrem oleacă de dreptate!… Iar comunele ne-au trimis acuma să ne rugăm fierbinte la maiestatea sa să se îndure cel puțin de cei care suferă în temniță, chinuiți și urgisiți și nevinovați, să dea poruncă aspră să-i lase pe la casele lor, să-și vadă de necazuri și de nevoi! Și să ne îngăduie domnii noștri măcar să ne jeluim la picioarele înălțatului împărat și să nu ne oropsească așa de rău din pricină că inimile noastre caută mângâiere în bunătatea și mila maiestății sale!

Notarul îl ascultă cu aceeași bunăvoință, făcându-și chiar însemnări după unele lucruri ce i se păreau lui vrednice să fie puse în jalba către împăratul. Horia însuși nu ostenea și nici nu contenea cu jelaniile. Cel puțin o dată pe săptămână aștepta răbdător la poarta lui Enyedi, întreba vești despre maiestatea sa și apoi mai adăoga câte-o poveste ca să cunoască domnul notar toate fețele întâmplărilor.

Astfel trecu Crăciunul, veni anul cel nou 1784. Țăranul din Albac ajunse obișnuitul casei notarului. De câteva ori i-a dat și de mâncare, ba l-a pus să povestească și de față cu nevastă-sa, o femeie bună ca pâinea caldă și care mereu suspina și lăcrima când auzea despre suferințele oamenilor.

— Să nu te superi, măria ta — zise apoi Horia într-o zi — că ești domn și dumneata, dar nu mă pot stăpâni să nu-ți spun: tare s-au înrăit nemeșii în vremea din urmă! Poate că s-a schimbat și lumea, dar răi sunt și fără suflet! Baremi cu noi românii se poartă ca și când am fi vite. Noi nu suntem buni decât la munci, încolo parcă nici n-am fi oameni. Vitele chiar o duc mai bine ca noi, că muncesc și după munca lor au de mâncare, dar nu plătesc biruri și nici nu suferă umilințe zadarnice. În vechime se spune că oamenii au fost robi. Iacă, măria ta, eu socot că și robii aveau viață mai omenească decât noi. Apoi dacă nici legile nu ne apără și nici măcar credința noastră nu e cinstită de stăpânii țării! Vezi, măria ta, în Ardeal sunt stăpâni și ungurii, și sașii, și săcuii, iar românii numai iobagi și jeleri și vai de ei, cu toate că pământul al nostru a fost și noi suntem cei mulți, adică talpa țării!… Eu am

umblat mult, măria ta, și prin Țara Ungurească și pe la noi, și pe-aici printre nemți. Am stat de vorbă cu tot felul de neamuri și am auzit multe jelanii și dureri, dar rău și batjocură ca la noi nu-i nicăiri în lume, zău așa!… Românul numai apa n-o plătește și aerul, încolo tot, tot! Ce să-ți mai spun eu, măria ta, că ești de prin părțile noastre și cunoști lucrurile! Că la Paști și la Crăciun trebuie să mergi la curte cu un colac, cu un ulcior, cu o luminare, cu o găină și, dacă ai, fie cu iertare, doi porci, pe cel mai gras tot nemeșului îl duci, ba de se întâmplă să n-ai deloc, pleci la târg și cumperi și-l dai domnului că altfel nu-i de trăit. Să faci patru zile pe săptămână pe seama domnului, dar baremi să ai și tu pământ! Dar la noi oamenii n-au niciun sfert de iugher și totuși trebuie să muncească patru zile nemeșului. Și muncește nu doar bărbatul, ci și femeia trebuie să toarcă, să țese pânză de în, să facă horbote, iar dacă nu știe ori nu poate lucra destul de bine și pe placul doamnei, apoi trebuie să plătească cu bani alta în locul ei. Nici după moarte nu scăpăm, măria ta, că văduvii tot ce-a lăsat bărbatul i se ia, ba o mai aruncă și prin temnițe și o chinuiesc să mărturisească până la un vârf de ac tot ce i-a rămas. Are nemeșul vin prost și nu poate scăpa de el, îndată pune pe iobagi să-l vândă și dacă se strică ori nu se vinde, plătește bietul român. Ai zece oi, una ți-o ia domnul, și cu oaia îți ia și mielul. Nu, nu, măria ta, am ajuns mai rău ca vitele! De-aceea unii domni nici nu mai înjugă vite la grapă, ci iobagi, că-s mai ieftini!…

Notarul dădea din cap, că adică da, da, așa e, cunoaște și dânsul. Subt diverse forme a auzit mereu plângeri d-astea din Ardeal. Pe el îl interesau mai mult ca documente omenești. Recunoștea nedreptățile, dar pe de altă parte se gândea că așa a fost totdeauna, în toate timpurile și la toate neamurile, ca unii, cei mulți, să muncească și alții, cei puțini, să huzurească din munca celor mulți. Ar putea fi lucrurile și altfel, ceva mai bine, negreșit. El însă nu-i chemat să schimbe lumea și în niciun caz nu ar vrea să-și complice viața, după ce acum și-a aranjat-o convenabil. Meseria împăraților este să-și bată capul cu probleme de-astea. Dealtminteri Iosif II, regele cu pălărie, cum îl batjocoresc ungurii, numai reforme și îmbunătățiri visează pentru popoarele sale. Poate că el are planuri și pentru valahi.

Seara, când sosea la gazdă, Horia nu pregeta să povestească sasului și mai amănunțit necazurile care i-au mânat pe-aci. Sasul înțelegea mai greu dar tot recunoștea că toate plângerile sunt drepte și asigura pe Horia că împăratul Iosif, care e genial și iubește deopotrivă toate popoarele împărăției sale, are să șteargă curând iobăgia și în Ardeal, cum a șters-o în

Austria și în Cehia. De altfel hangiul avea mare respect pentru Horia, dădea mâna cu dânsul și nu-l punea la muncă, cum îi punea pe ceilalți tovarăși ai lui, ba-l mai cinstea și cu câte-un pahar de vin, mai ales în serile când n-avea mușterii și putea sta la taifas. Iar când a aflat că vorbește și nemțește s-a bucurat mai mult și îndată i-a făcut cunoștință cu un prieten bun al său, fost grenadir și acuma nemulțumit cu vremile și împrejurările. Vânjos, bătăios, fostul grenadir strigă îndată:

— Nici popoarele să nu aștepte tot numai de la împăratul! Că și împăratul e om și face ce poate! Popoarele să mai puie mâna și pe par când nu mai merge altfel! Dreptatea trebuie cucerită ca o cetate! Ai înțeles?

— Înțeles, cum nu! răspunse Horia cutremurându-se. Și adăugă pe urmă, cu ochii în tavan, parcă ar fi privit în viitor: Omul tot rabdă, rabdă, până ce se umple măsura și nu mai poate răbda, și atunci… Doamne ferește!

În sfârșit într-o zi notarul Enyedi îl întâmpină radios:

— Ei, Ursule, poimâine sosește împăratul!… Uite și jalba ți-am făcut-o cum m-am priceput mai bine. Să ai noroc!

Mai trecură două săptămâni și în ziua de întâi aprilie, împreună cu tovarășii săi, Horia a pătruns la împăratul Iosif. Pentru că era acum a treia oară aci și cunoștea obiceiurile, aștepta liniștit să-i vie rân- dul.

— Ursu Nicula! Iar tu?… Ce dorești?

Era glasul împăratului, blând, cald, părintesc. Horia încremeni. Împăratul l-a recunoscut, își amintea că a mai fost cu plângeri și-i vorbea românește, stricat, dar cu un surâs plin de bunăvoință. Cu jalba în mână, Horia se uita drept în ochii suri ai monarhului. Și, fără să vrea, în acea clipă, i se părea că-l vede întâia oară, acum unsprezece ani, la Zlatna, unde sosise călare, cel dintâi Habsburg care se milostivise a cerceta

Ardealul și pe români. Zâmbea și atunci, în mijlocul mulțimii de mii de români, adunați cu plângeri nenumărate. Văzându-l atât de binevoitor, toată mulțimea s-a prăvălit în genunchi în fața lui, iar dânsul, mișcat, a strigat pe românește: „Scoală, scoală”! Și a început să strângă el însuși sutele, miile de jalbe din mâinile oamenilor… Copleșit și de amintiri, și de glasul ce-i răsuna mereu în urechi, Horia căzu în genunchi, murmurând:

— Înălțate împărate…

2 - VINE HORIA CU PORUNCI!

Pe la Rusalii se răspândi vestea că s-au întors deputații de la împăratul și că Horia aduce porunci bune. Popa din Albac a și întrebat pe Ion, dar feciorul nu știa nimica, numai că tatăl său încă nu sosise.

Pe urmă, în câteva zile, s-au lămurit lucrurile: cei trei au venit într-adevăr, dar Horia mai zăbovește, că l-a oprit înălțatul împărat să-i mai dea niște porunci noi și poate și alte semne ca nimeni să nu se mai îndoiască despre bunătatea lui față de norodul românesc oropsit de domni și de slujbașii cârmuirii.

Petre Nicula din Vidra nu mai contenea povestind fel de fel de minunății, mai cu seamă despre audiența la înălțatul împărat. De la dânsul s-a aflat întâi cât de bine cunoaște împăratul pe Horia, cât i-e de drag și cum s-a bucurat când l-a văzut, cum i-a zis pe nume și l-a întrebat despre necazurile oamenilor, apoi cât de rău s-a supărat dacă i-a spus Horia că domnii nu ascultă poruncile împărătești și cum s-a jurat că are să-i învețe dânsul omenie și ascultare pe toți… La biserică, la sfârșitul slujbei, după ce răspunse la toate întrebările, adăogă cu glas înălțat și aproape amenințător:

— Ehei, măi fraților, Horia e crăișorul nostru și crăișorul împăratului, așa să știți! Ș-apoi dacă nici dumnealui nu capătă dreptate, înseamnă că a pierit dreptatea din lume și putem să punem de mămăligă!

Dar nici Vasile Bodoroiu și nici Toma Pătruț nu stătură cu mâinile în sân și cu gura încleștată. Și ei împrăștiară vestea cea bună despre mila împăratului și despre prietenia lui Horia cu preaînălțatul, încât din Zarand până la Bălgrad s-au umplut și munții, și satele, și toate inimile cu nădejdi trandafirii care se împleteau împrejurul lui Horia ca niște cununițe de nuntă mare. Apoi într-o seară, târziu, sosi și Horia în Crângul Feregetului. Lumina albă de lună fâlfâia peste văi ca un văl de mireasă frumoasă. Cele câteva căsuțe împrăștiate în crâng păreau mici ca niște jucării. Pe cerul negru clipeau stele rare înfricoșate de privirea rece a lunei cu obraz batjocoritor. Prin pânza de tăcere apele Albacului gângureau moleșite de somn. Din când în când numai câte-un hămăit de câine speriat sfârtica văzduhul, ca țipetele gornicilor la muncile obștești, În marginea livezii, înainte de-a trece pârleazul, Horia se opri. Trebuia să-și astâmpere bătăile inimii ostenite de drum și de un simțământ ciudat. O jumătate de an se scursese de când plecase. Cât s-a zbuciumat în acest răstimp în orașul cu străluciri multe și totuși cât i-a fost de dor mereu de munții, de sărăcia și de suferința de-aci! Se întorcea cu inima mai grea, dar de cum a pătruns în munții proaspăt

înverziți, sufletul i s-a umplut de o bucurie caldă care răscumpăra toate grijile.

Traista de piele, umflată cu documente și porunci împărătești, agățată peste umărul stâng, îl apăsa ca o povară chinuitoare. Sorbind lacom răcoarea serii de primăvară în fața codrilor unde și-a măcinat cincizeci de ani de viață, i se păru că se întoarce nu de la Viena acasă, ci înapoi în timp pe o cărare strâmtă, cu urcușuri aspre, pe care la fiece pas întâlnește câte-o întâmplare, când mai măruntă, când mai însemnată, când mai tristă, când mai bucuroasă, din însuși trecutul lui. Se simțea la o răscruce hotărâtoare unde, ca să aleagă calea cea dreaptă, trebuie negreșit să se uite înapoi. Toate gândurile și toate planurile ce le-a morfolit în cinci săptămâni prin străini trebuiesc chibzuite aici, la fața locului, ca o spovedanie. Nu se potrivesc aici socoteli de aiurea. Locurile își au legea lor plămădită din respirația pământului și a oamenilor care sunt și au fost.

Îi era sufletul mai însetat acuma când simțea iar sub picioare glia aspră, sălbatecă și totuși primitoare care i-a hrănit toată viața și mai ales care i-a înflorit copilăria. Fusese slăbuț, gingaș și frumușel ca o fetiță în copilărie. S-a deșteptat în lume înconjurat de o iubire mare, aproape bolnăvicioasă. Era al treilea copil, cei doi dinaintea lui muriseră până a nu împlini anul. Părinții îl corcoleau mereu înfricoșați să nu se prăpădească și dânsul. Fiindcă se născuse între Crăciun și Anul nou, popa îl botezase Vasile, dar în casă îi ziceau Ursu, ca prin farmecul numelui să-i dea mai multă putere de viață. Ursu i-a zis pe urmă toată lumea, până și împăratul. Pe maică-sa a pierdut-o când era de zece ani și nu și-o amintește decât ca o frumusețe vestită în tot cuprinsul Munților Apuseni. Pentru că i-a semănat mult, gurile rele scorniseră că l-ar fi făcut cu un grof ungur care a văzut-o la un bâlci în Câmpeni și, de dragul ei, a venit la Albac și a stat aci trei luni, tocmai în vremea când stăpânirea trimisese pe tatăl său să aducă fier de la Hunedoara pentru cuptoarele băilor din Zlatna, lipsind astfel de-acasă șase săptămâni. Rău se necăjea când copiii, în batjocură, îi ziceau pui de grof, mai cu seamă din pricina tatălui său pe care-l iubea mai mult decât pe mă-sa și pe care socotea că porecla aceasta îl rănește adânc, deși bătrânul nu se sinchisea de asemenea fleacuri, ba chiar râdea de ele. Om bun ca tatăl său nu s-a mai pomenit în Albac. L-a și plâns tot satul când l-a omorât pădurea. Horia avea atunci nouăsprezece ani și toate neamurile s-au năpustit asupra lui să-l însoare îndată, să nu stea casa pustie și să se irosească bruma de avere ce-a rămas. El însă s-a împotrivit. Dacă ar fi să se însoare, și-ar alege o femeie

pe placul inimii. Are vreme destulă să caute. Și pe urmă sufletul lui era plin de doruri nelămurite, învățase bine meșteșugul de văsar. Cofele, ciubărele, donițele, furcile de tors pe care le lucra dânsul erau cele mai frumoase de se minunau oamenii cum poate să le facă, cum se minunau de altfel și de doinele lui, cântate cu atâta inimă și glas așa de dulce că l-au și poreclit Horia. Îi plăcea să cunoască lumea și oamenii. Pleca cu văsăria lui când spre inima Ardealului de la Turda în jos, când prin Zarand spre Bihor și Arad și Banat. Cutreierând astfel țara cu vasele și doinele lui, ajunse să aibă cunoștințe și să fie iubit prin toate părțile românești, iar în sufletul lui să se adune toate durerile și bucuriile celor mulți obidiți.

Într-o primăvară — era atunci tocmai de douăzeci și patru de ani — pornind cu căruța plină de vase spre Zarand, a poposit în satul Crișțior, pe drumul dintre Abrud și Brad. Fiindcă îl apucase noaptea, a mas acolo, la marginea șoselei, în capul satului. A doua zi de dimineață, pe când se gătea să plece mai departe și horea un cântec de jale cu glasul lui moale ca o mângâiere, s-a pomenit în față, parc-ar fi ieșit din pământ, cu o domniță frumoasă ca o zână din povești, subțire și mlădioasă ca firul de trestie tânără, cu niște ochi negri, mari și umezi, adumbriți de gene lungi și leneșe. Stătea pe drumul zbicit și-l cântărea cu o privire uimită de curiozitate. Mai înainte, pe stânga, la vreo sută de pași, se vedea poarta de fier a castelului familiei Kristsori, cu gardul de zid înalt și cu un șir de plopi bătrâni care parcă străjuiau grădina domnească. Horia își întrerupse îndată cântecul, își scoase cuviincios căciula și dădu binețe.

— Cine ești tu? întrebă domnița scrutându-l și mai stăruitor din ochi.

— Ursu Nicula, domniță, din Albac! răspunse dânsul simplu.

Era unica fiică a nobilului Kristsori, Rafaela, alintată și răsfățată de părinți și de cei cinci frați ai ei mai mari. Avea șaptesprezece ani și toate capriciile. Cântecul țăranului o atrăsese cu ritmul straniu și dureros care parcă trezise în sufletul ei nostalgii străvechi. Înfățișarea flăcăului cu părul castaniu închis, lung până aproape pe umeri, și puțin inelat, despărțit pe creștet, cu figura brună arsă de soare, cu trăsăturile tari și totuși fine, cu nasul drept, subțire și delicat, cu privirea aprinsă și plină de istețime, cu sumanul negru pe umeri — toate îi aminteau un tablou vechi din sala de arme reprezentând pe străbunul familiei, pe voievodul Boalea, fiul lui Boariu, căruia regele Sigismund, acum vreo patru sute de ani, i-a tăiat capul pentru că l-ar fi jicnit prin vorbe proaste și de ocară, rostite față de mai mulți nobili, în felurite locuri și cu felurite prilejuri.

În vreme ce țăranul îi spunea cum se duce cu marfa prin țară s-o vândă și-i arăta obiecte ce credea că o pot interesa, ea se gândea numai la asemănarea ciudată dintre acest iobagiu și strămoșul ei. La sfârșit însă îi zise prietenos:

— Când ai să te întorci acasă, să vii la noi la curte, să ne faci și nouă lucruri d-astea d-ale voastre!

Toamna, cum s-a întors de pe drum, Horia s-a dus la curtea din Crișțior. Domnița l-a recunoscut și boierul bătrân l-a tocmit să lucreze ce-i va porunci domnișoara până la Crăciun… I s-a dat o odăiță unde a găsit toate sculele și unde i s-a adus tot materialul de trebuință.

Niciodată n-a lucrat Horia cu mai mare bucurie, fiindcă domnița Rafaela stătea în fiecare zi ceasuri întregi să privească cum ciopleşte și să-l asculte povestind întâmplări și necazuri din viața iobagilor. Ochii ei mari sorbeau poveștile și se umezeau uneori fără să-și dea seama. Întrebase într-o zi pe tatăl ei cum se face că seamănă străbunul din tablou cu omul care lucrează vase de lemn, și bătrânul i-a explicat confuz că nu poate fi vorba de asemănare, deoarece voievodul Boalea chiar de-ar fi fost român sau așa-ceva, cu siguranță însă c-a fost nobil. Atât de puțin convingător i s-a părut argumentul acesta domniței că îndată a început să viseze pe strămoșul familiei povestind pe ungurește aceleași necazuri ale iobagilor ca și Horia. Iar peste câteva zile, urmărind firul curiozității ei capricioase, întrebă pe flăcău:

— Unde sunt crăișorii voștri?

— Vai, domniță, crăișorii noștri s-au făcut demult unguri și acuma numai în visuri și în basme îi mai întâlnim! răspunse Horia cu un suspin care totuși domniței nu i se păru ridicol.

Aproape de Crăciun, când Horia a isprăvit lucrul, Rafaela n-a uitat a mai veni să-și ia rămas bun de la dânsul și i-a întins mânușița ei să i-o sărute. Era caldă și moale și catifelată mâna ceea micuță și avea un tremur de păsărică speriată, iar la atingerea buzelor țăranului, degetele ei fine și subțiri au strâns involuntar mina aspră în care se odihneau. Și pentru că de atâtea ori vorbiseră despre crăișori, îi zise și acuma, glumind și cu un surâs de zână, ca în povești:

— Drum bun și sănătate, crăișorule!

Vorbele acestea i-au rămas lui Horia în inimă ani de zile, și tremurul mânușiței calde și zâmbetul de ispită, își dădea seama că visul e primejdios și zadarnic și totuși nu se putea despărți de el. Câteodată se gândea să intre

cătană, să meargă la război, să facă vitejii mari și apoi să se întoarcă triumfător la curtea din Criștior, în fața domniței. Viața îl purta pe căile ei colțuroase, dar nu izbutea să-i alunge din suflet icoanele închipuirii. Când se simțea mai amărât, îi venea să se mulțumească a fi sluga ei toată viața, măcar s-o poată vedea uneori și să-și astâmpere inima. Îndată însă înțelegea că așa ar fi pe vecie osândit și nu i-ar mai rămânea nicio speranță… își făcea drum să treacă mai des prin Criștior, tot cu gândul că are s-o vadă cel puțin. Intra în vorbă cu sătenii și-i întreba despre boieri ca să ajungă să afle despre ea. Totdeauna putea să se bucure căci oamenii o iubeau și o blagosloveau fiindcă era bună și vorbea românește ca și dânșii.

Așa au trecut mulți ani, până ce odată a aflat, parcă din văzduh, că domnița Rafaela se mărită. În ziua nunții s-a dus și el la Criștior, s-a amestecat în mulțimea de iobagi care așteptau trecerea alaiului domnesc, pe două rânduri, în straie de sărbătoare, pe ulicioara bisericii. În ajun plouase și mai rămăseseră ici-colo petece de noroi. Toată lumea strălucea de fericire, numai el tremura cuprins de friguri. Apoi, din freamătul mulțimii, simți că se apropie nuntașii. Zări pe mireasă, toată în alb, cu ochii plecați și cu un fior de mulțumire pe obraji. Se sprijinea de brațul tatălui ei… Și deodată, chiar în fața lui, se opri șovăind. Jos, în calea ei, era o baltă de noroi peste care nu putea trece și în care iarăși nu putea călca ea, cu pantofiorii albi de mătasă. O clipă a ținut șovăirea și nici n-a observat-o nimeni afară de Horia care urmărea fiece mișcare a miresei, parc-ar fi fost vorba de mântuirea sufletului său. Și astfel, înainte să bage de seamă altcineva, el își smulse de pe umeri sumanul de sărbătoare și-l aruncă peste noroiul din calea domniței. Se făcu o rumoare. Bătrânul Kristsori, cu barba puțin căruntă, aruncă o privire de mulțumire țăranului cavaler. Mireasa însăși întoarse ochii cu un surâs. De-abia atunci ochii ei mari întâlniră privirea lui tristă. El înțelese că l-a recunoscut și pe buzele ei i se păru că citește o șoaptă: „Crăișorul!” Apoi ea a trecut înainte lăsând pe suman două urme de pași de porumbiță.

Horia a plecat degrabă, fără să mai aștepte sfârșitul. Îi era inima ca plumbul. Vedea că acuma s-a prăbușit visul lui nebunesc. A mai umblat câteva săptămâni năuc și apoi s-a însurat. Era de treizeci și trei de ani și se simțea bătrân. Și-a găsit nevastă în Călata. N-a iubit-o și, luând-o, și-a zis în sine că se răzbună pe soartă.

Un răstimp sufletul i-a fost gol de orice năzuințí. Trăia de azi pe mâine ca toată lumea, prins numai de grijile mărunte ale vieții. Pe urmă nemulțumirea i s-a îngrămădit atât de mult că iar a început să fie urmărit de

ochii domniței. Dar acuma numai cu mustrare și dispreț încât îi stârneau mânie și indignare. Îi apărea mereu și din ce în ce mai stăruitor întrebarea: adică de ce românul să fie numai slugă, veșnic slugă, să slujească pe toți, să fie asuprit și batjocorit și bătut de toți? Țara asta-i românească și totuși românii sunt slugi în țara lor.

De-atunci năzuințele și străduințele i s-au închegat într-o țintă nelămurită. Iobagii români, oriunde se aflau, erau frații lui pentru care totdeauna era gata să sară să-i apere. Bătrânii povesteau că toate pământurile au fost ale românilor în vechime și că străinii, profitând de blândețea și răbdarea poporului, încetul cu încetul i-au luat toate drepturile până ce l-au făcut slugă. Prin urmare numai dreptate să fie și atunci se va îndrepta și viața românilor.

— Vrem dreptate! a început să spună dânsul oamenilor.

Și a început s-o caute și s-o ceară oriunde se ivea prilejul. Râvna lui a îndemnat și pe alții încât azi dorul de dreptate mocnește în toate căsuțele iobăgești. Până acum câțiva ani, oamenii nici măcar a se jelui nu îndrăzneau. Și iată că azi plângerile au ajuns la împăratul! Iar acum doi ani, când deputații au pornit la Viena, moșul Gavrilă Todea, de optzeci de ani, cel bătut pentru că fusese la Sibiu cu jalba norodului, a strigat cu glas tare în fața oamenilor:

— Tu să fii crăișorul nostru, Ursule, și să ne câștigi dreptatea întreagă măcar de-ar fi să ne omoare pe toți.

La întoarcere nu l-a mai găsit pe moșneag. Murise. Dar cuvintele lui i-au rămas înfipte adânc în suflet. A patra oară aducea acuma porunci de îndreptare de la împăratul. Dacă însă nici de data asta nu se va face dreptate?… Printre pomii înfloriți din livadă pluteau închipuiri alburii de aburi ca niște stafii. Una părea că se apropie mereu, ispititor. Când o privi mai bine, se înfioră căci avea înfățișarea domniței care i-a încălzit odinioară inima. În aceeași clipă îi răsună în urechi:

„Dreptatea nu se cerșește! Dreptatea se cucerește!“

Se spăimântă și-și făcu cruce. Vedenia nu mai era. Nu-și dădu seama dacă glasul a venit de la închipuirea de aburi ori a răsărit din adâncimile sufletului său și s-a ridicat ca o poruncă. În urechi îi țiuia neîncetat glasul stăruitor, cu aceleași cuvinte, și când trecu pârleazul, și când bătu în ușa casei. Fiindcă nu răspunse nimeni, căută cheia și-și deschise singur. În odaie nu era nimic schimbat, parcă numai azi dimineață ar fi plecat de acasă. Feciorul trebuie să fie pe la fata lui Ion Mătieșu. Tinerețe! Știa de dragostea

băiatului și ar fi fost bucuros să-l vadă însurat și așezat. Dacă ar fi avut și el în tinerețe norocul să întâlnească iubirea, poate că azi nu i-ar țipa în urechi vorbele acelea stăruitoare. Pentru dreptatea altora și-a ucis fericirea lui. De șase ani nevastă-sa, cu copilul cel mic, a fugit la părinții ei, la Călata. Nu s-a putut împăca cu ticăloșirea zi de zi a casei lor. I-a imputat mereu că a ajuns de rușinea satului, că sunt mai nevoiași decât țiganii, că se surpă casa peste ei… El recunoștea în sine că așa este, cicăleala ei îl supăra totuși. Ar fi vrut ca baremi ea să-i simtă și să-i prețuiască zbuciumările. Când a plecat, trântind ușile, cu copilul cel mic de mână, a lăsat-o să se ducă și nici pe urmă n-a mai chemat-o înapoi. Pentru viața lui avea nevoie să fie slobod în toate privințele…

A doua zi era duminecă și Horia a coborât în sat. A ascultat întâi slujba și apoi, în fața bisericii, oamenii l-au înconjurat să le spuie cum a umblat și ce-a adus de la împăratul. În vreme ce se sfătuia cu sătenii, din cancelaria comunală, din colț, a ieșit primarul Maca vei Bota, înalt, burtos și fălos, și a venit drept la dânsul, zicându-i:

— Na, Ursule, bine că ai sosit, că am poruncă mare de la ișpan să te duc îndată la Câmpeni, să-i povestești și dumnealui ce porunci ți-a mai dat împăratul!

Râse disprețuitor și puse mâna pe brațul lui în semn că l-a și arestat. Horia se smuci aspru și răspunse:

— Măi omule, vezi-ți de treabă și lasă-ne pe noi în pace, că eu n-am nicio socoteală cu domnii tăi și nici la înălțatul împărat nu m-au trimis dânșii, ci oamenii aceștia de omenie și dumnealor trebuie să le dau socoteală ce am făcut, iar nu altuia!

Primarul se burzului:

— Ba eu am să te duc, Ursule, măcar de le-ai supăra tu oricât de rău! Porunca-i poruncă și eu n-am să calc poruncile nici de dragul tău și nici de dragul nimănui!

Se apropie de Horia, dar un bărbat mai voinic îl îmbrânci încât se clătină și ajunse tocmai în mijlocul mulțimii, de unde apoi fu aruncat afară în ghionturi necunoscute. Furios, primarul vru să se repeadă totuși la Horia. Întâlni însă deodată atâția ochi amenințători, că se răzgândi, se întoarse și pomi înapoi spre cancelarie, strigând în gura mare:

— Așa?… Ei lasă că eu ți-s popa de-acu încolo, frate Ursule! N-ai vrut să asculți de vorbă bună, ai să știi de frică! Te-am acoperit eu până acuma, dar lasă pe mine!… Mi-o plătiți voi cu toții!

— Ce să-ți mai plătim, că doar ți-am plătit de mult peste cincisprezece mii de zloți și încă nu ne-ai dat socoteală! zise Horia batjocoritor.

Toată lumea izbucni în râs.

— Lasă că vă dau eu vouă socoteală, n-aveți grije! adăogă primarul din fața cancelariei, amenințând cu pumnul.

Atunci Horia, cu o sclipire ciudată în ochi, spuse celor dimprejur:

— Apoi nu-i nimica, oameni buni, că avem noi porunci de la preaînălțatul împărat pentru toate potăile!

3 - DE LA ANA LA CAIAFA

În aceeași seară Horia sui coasta spre casa lui Cloșca din Cărpiniș. Se îmbrățișară frățește. Ion Cloșca era sufletul cel mai apropiat de inima lui. Cu vreo șapte ani mai tânăr, mai mic și de statură, se potriveau totuși în toate gândurile. Horia niciodată nu începea ceva fără să se sfătuiască și să se învoiască cu Cloșcuț.

— Bine că te-a adus Dumnezeu voinic și sănătos! murmură Cloșca strălucitor de bucurie. Ia vezi, Mărino, să ne faci o mâncare domnească, auzi, că uite, a sosit fratele meu Horia!

Mărina, frumoasă și harnică, era slăbiciunea lui Cloșca. O iubea atât de mult că de dragul ei ar fi fost în stare să și ucidă. Dacă n-a plecat a patra oară cu Horia la Viena, de vină au fost și ochii verzi ai femeii.

După ce îi povesti pe îndelete cum și ce-a făcut prin Viena, Horia sfârși:

— Iacă, Ioane, împăratul e cu noi, dar și noi trebuie să fim cu împăratul!

— D-apoi nu suntem? se miră Cloșca.

Horia îl privi lung și de-abia într-un târziu răspunse:

— Da, cu inima și cu gura suntem, negreșit… Dar oare numai cu atâta făcutu-s-a vreodată ceva în lume?

Și mai nedumerit, Cloșca întrebă:

— Apoi atunci?

De-abia în clipa aceasta văzu că fratele lui de cruce are parcă o înfățișare nouă. Glasul îi rămăsese tot cel vechi, fierbinte și prietenos, dar în ochii lui ardea o flacără care înspăimânta, poruncind și rugând în același timp.

— Fapte ne trebuiesc, Cloșcuț! mormăi Horia cu o privire ce îi scormonea inima. Nouă totdeauna fapta ne-a lipsit. De aceea ne-au

încălecat toți veneticii de am ajuns slugi și străini în țara noastră… Au venit ungurii peste noi cu foc și sânge, și i-am primit. Au făcut ei legi ca să ne încătușeze, și le-am primit. Au călcat legile făcute de ei pe spinarea noastră, și am primit. Am primit mereu toate batjocurile pentru că ne-a fost frică de faptă. Parcă moartea n-ar fi moarte fie că ți-o dă călăul din porunca domnilor, fie că ai căpăta-o în luptă dreaptă dând și tu înainte de-a primi lovitura… Suntem totdeauna uniți în supunere și umilință și niciodată nu ne putem uni ca să cucerim dreptatea. Nu e sat în țara asta unde să nu găsești un sărman trup de iobagiu ba spânzurat, ba tras în țeapă, ba frânt pe roată și ciopârțit în bucăți, spre a băga spaima în oameni și a-i ține pe vecie în jug ca pe vite…

Cloșca încremenise pe laviță ascultându-l. În odaia curată, plină cu de toate ca un stup, vorbele lui Horia șerpuiau ca niște limbi de foc mistuitoare. Se uita în ochii lui de oțel și vedea numai luciri de săbii și suliți înțepătoare. După un răstimp zise și el cu sfială:

— Măi frate-meu Horia, mi-aduc aminte că-mi povestea bunicul, când eram micuț, cum s-au sculat odată iobagii, demult, poate să fie și două sute de ani, împotriva domnilor… Și spunea că au pornit oamenii și au tăiat și au aprins tot ce-au întâlnit, și ai noștri ar fi cuprins Aiudul și Clujul, și au făcut prăpăd mare pretutindeni, de credeau că nu mai rămâne nici viță și sămânță domnească. Ș-apoi deodată au venit cătane multe din Țara Ungurească, cu puști și cu cai și cu tunuri, și s-a băgat zâzanie și frică în oameni și s-au risipit care încotro. Dar căpitanul lor a murit de moarte crâncenă, prăjit pe jilț de fier, și tovarășii lui au fost siliți să mănânce din carnea lui friptă și smulsă cu clește înroșite în foc…

— Știu și eu povestea asta, Cloșcuț — șopti Horia cu un zâmbet mohorât. Chiar domnii o răspândesc înadins ca să reteze din rădăcini orice pornire îndrăzneață în mintea noastră. Parcă toate pedepsele groaznice pe care le împart pentru vina cea mai ușoară, de ce sunt? Fiindcă numai așa izbutesc să ucidă în noi, înainte de-a încolți, orice gând de răzvrătire.

Și deodată adăogă cu un glas fierbinte ca o rugăciune:

— Cloșcuț, frate de cruce, uite azi, zi sfântă de duminecă, aici, în casa asta a ta bogată și frumoasă, când te văd întâia oară după șapte luni, îți mărturisesc din suflet că aș îndura bucuros orice moarte, oricât de crâncenă, fără un geamăt și fără o lacrimă, numai de-aș găsi oamenii care să îndrăznească a încerca să sfarme nedreptatea și rușinea!

Se făcu o tăcere lungă. Cloșca lăsă ochii în pământ și murmură:

— Horia, Horia, mi-e frică de tine!

Parcă ar fi așteptat răspunsul, Horia zise îndată, schimbat la față și la glas:

— Știam, frate Cloșcuț, că noi nu suntem făcuți pentru fapte și tocmai de aceea am adus iar o traistă plină de dreptăți pe hârtie. Uite-o colea! Doldora!… Asta ne trebuie și am adus. Aș mai fi adus eu și altceva, dar… Ți-oi lăsa poruncile ție, să te duci iar cu căciula în mână, să cerșești, cum am mai cerșit și eu și toți de atâția amar de ani în zadar pe la toate ușile. Și domnii au să se șteargă dinapoi cu poruncile împărătești și noi o să rămânem tot așa cum suntem, ori poate mai rău, că dumnealor trebuie să fie mai supărați acuma că iar ne-am dus la împăratul… Ehei, bine mi-au spus oamenii pe-acolo că fiecare are ce i se cuvine!

Cloșca se buimăci de tot. Până acum Horia fusese mai mlădios, mai îngăduitor. Chiar i se păruse că numai gura e de el. Niciodată n-a fost așa de îndârjit. Poate l-au schimbat pe acolo oamenii? Aici, dimpotrivă, și când cei prea necăjiți spuneau c-ar trebui să mai încerce și cu răul, că binele nu te scoate la liman, Horia povățuise răbdare și mereu răbdare.

Cloșca însuși era din fire sfios și cu mare supunere față de lege și stăpânire. Avea avere frumoasă, avea nevastă tânără și un dor de viață liniștită și tihnită. A fost de trei ori la împăratul, dar mai mult de dragul lui Horia în care credea ca în Dumnezeu. Ultima oară, deși comunele îl aleseseră, a făcut ce-a făcut și nu s-a mai dus. Nu de frică, ci de cumințenie. Căci pe cât de stăpânit era de obicei, tot așa de dârz și neînfrânat dever nea când se pornea. Îndesat la trup, cu fața rotundă și brună, cu ochii mici, scăpărători, se încăpățâna și se înverșuna fără seamăn. Dacă apuca să făgăduiască, se ținea ca un rob.

De aceea acum cuvintele lui Horia și mai cu seamă privirile lui îl tulburau. Își dădea seama de o primejdie mare spre care îl îndemna, cu atât mai mult că nu pricepea încă întreg gândul prietenului său. Pe de altă parte iarăși nu putea să nu fie cu trup și suflet alături de Horia care era mai înțelept decât toți și care totdeauna a căutat numai binele obștesc. S-ar fi simțit o zdreanță de om dacă și-ar fi părăsit fratele de cruce tocmai în clipa când s-ar ivi o adevărată primejdie.

Era încurcat și nici nu mai știa ce să spună. Din norocire tocmai atunci dădu buzna în casă frate-său Toader, însoțit de Vasile Sgârciu, feciorul surorii lor Achimia, măritată în satul Seliște. Auziseră c-ar fi venit Horia și voiau să afle și ei câte ceva.

Într-adevăr trebuiră să schimbe vorba. Horia scoase din traista de piele bătută cu ținte galbene niște documente prin care împăratul poruncea guvernului din Sibiu să facă îndată dreptate oamenilor, să-i apere de slujbașii domeniului și ai comitatului până când însuși majestatea sa va hotărî asupra cercetărilor orânduite, să nu se atingă nimeni de deputații comunelor care au fost cu plângerile, iar pe oamenii care s-ar mai afla prin temnițe să-i trimită degrabă pe la casele lor.

— Poruncile astea trebuie să fi sosit la cârmuire, căci poruncile împărătești umblă mai iute ca picioarele mele — adăogă Horia cu un zâmbet amar. Acu să mai așteptăm, să vedem ce-or face domnii de la Sibiu și dacă n-or face nimica, apoi s-or duce iar oamenii comunelor să întrebe și să se roage să împlinească porunca împărătească și să slobozească din temniță pe Dumitru Todea și pe ceilalți.

Cloșca, fiindcă adineaori șovăise, vru să fie mai zelos și strigă că nu mai e vreme de așteptat, ci să se dea de știre oamenilor și îndată să plece deputații la Sibiu până ce porunca împărătească e încă proaspătă. Horia îl potoli cu o privire puțin mustrătoare:

— Mai sunt doar câteva săptămâni până-n postul Sânpetrului. Ce înseamnă asta față cu răbdarea noastră de veacuri? Să nu umble bieții oameni în zadar și să li se răspundă că n-a sosit nicio poruncă. Măcar atunci de-ar fi mersul cu folos!

Apoi în dumineca întâi din postul Sânpetrului se adunară la Câmpeni oamenii din toate satele care făcuseră plângere la Viena. Îi chemase Cloșca. Se sfătuiră să plece câte doi bătrâni din fiece comună și să afle la cârmuire ce s-a făcut cu porunca împărătească. Horia nu spuse nimica, deși Cloșca, speriat de privirile și de zâmbetul lui neîncrezător, a încercat mereu să-l stârnească. În sfârșit Cloșca propuse să meargă negreșit și Horia, căci fără dânsul n-are să se facă nicio ispravă. Toată lumea stărui, dar Horia refuză: el a umblat destul și are dreptul să se mai și odihnească; de altfel cârmuirea, cum ar da cu ochii de dânsul, l-ar și prinde și l-ar băga în temniță, ori poate l-ar și spânzura, că doară de doi ani îl tot caută ca pe un tâlhar.

Deputații în frunte cu Cloșca, porniră chiar a doua zi la Sibiu, zăboviră acolo vreo trei zile pe la porți până ce un domn foarte împopoțonat îi primi, îi ascultă cu băgare de seamă, stătu pe gânduri, răsfoi prin niște cărți groase și apoi le spuse să vie după răspuns peste două zile. Se întoarseră peste două zile și atunci același domn le vorbi și mai blând că oamenii care sunt prin temnițe vor fi sloboziți cât de curând, iar ei să se ducă acasă și să aștepte

fără grije căci plângerile lor vor fi cercetate de aproape și li se va face dreptate până în două săptămâni… Cloșca oftă ușurat și mulțumi domnului cum se pricepu mai frumos. Parcă i-ar fi luat o piatră de pe inimă, așa se simțea de vesel pe tot drumul lung până acasă. N-avu răbdare și, după ce îmbucă ceva, se repezi până la Albac, să-i spuie și lui Horia că dreptatea sosește. Horia nici nu clipi, îl lăsă să isprăvească și pe urmă zise rece:

— Bine, frate Cloșcuț, să vedem peste două săptămâni!

Îndoiala din glasul lui îl îndârji și-l hotărî să plece iar, numai cu câte-un om din fiecare comună, să afle rezultatul la Sibiu chiar din gura acelui domn de treabă. Fură primiți însă într-o cancelarie mai mică, de către alt domn, ursuz, bătrân, uscat, cu pana de gâscă după ureche. Înțelegea mai rău românește, răscoli mai multe bucoavne și le spuse plictisit că nu s-a sfârșit încă deplin cercetarea, dar să vie din nou peste alte două săptămâni… însăși amânarea aceasta dovedește că guvernu vrea să facă dreptate, se gândi Cloșca mulțumit, că altminteri putea să ne alunge acasă fără niciun răspuns ori să ne spuie verde că n-avem dreptate. Firește, duse și la Albac vestea bună, dar Horia neclintit, zise iarăși:

— Bine, frate Cloșcuț, să mai așteptăm două săptămâni!

Cu aceiași tovarăși, Cloșca luă drumul spre Sibiu. Inima totuși îi era strânsă mai cu seamă din pricina răcelii lui Horia. Fură purtați de la o cancelarie la alta două zile. A treia zi pătrunseră numai până la un aprod care le comunică răspunsul cârmuirii: că jalba lor, împreună cu toate documentele și cu porunca împărătească, a fost trimisă la Galda, domnului fișpan, și că pe viitor să nu mai vie pe-aici, fără să se ducă acolo după dreptatea ce li se cuvine.

Cloșca îngălbeni. Dacă plângerea a ajuns la Galda, slabă nădejde de dreptate a mai rămas. Fișpanul comitatului Albei era baronul Kemenyi, trufaș, disprețuitor și fără inimă, de la care niciun iobagiu n-a primit decât vergi sau furci. Dar se reculese, căci nu voia să se dea bătut. Îi apărea mereu Horia, cu zâmbetul neîncrezător și cu ochii plini de necunoscut, și se îndemna să mai încerce. Îi era teamă că, de va ieși dreptatea lui Horia deasupra, se va întâmpla ceva ce n-a mai fost.

Pentru că mai aveau merinde, se înțelese cu tovarășii ca, întorcându-se spre vetrele lor, să se abată pe la Galda. Fișpanul nu era acasă. Aflară că e pe la Aiud, la vânătoare, dar că îl așteaptă să pice în două-trei zile. A patra zi veni într-adevăr și găsi deputăția de iobagi la poarta castelului. Cum îi

văzu, se încruntă. Nu suferea pe iobagii cu jalbe, zicând că jalba e începutul răzvrătirii.

— Ce-i, măi oameni? întrebă baronul, oprind trăsura. Ce cătați pe-aici în loc să fiți la muncă și pe la casele voastre?

Vorbea atât de bine românește că oamenii spuneau c-ar fi chiar român sau măcar de neam românesc. Cu căciula în mână, Cloșca răspunse supus:

— Umblăm după dreptate, măria ta!

— Aha, după dreptate! făcu fișpanul strâmbând din nas.

După ce auzi însă despre ce e vorba, se îmblânzi și le spuse liniștit că a lipsit de-acasă și de aceea n-a putut să ia cunoștință de porunca maiestății sale care trebuie să fi sosit în zilele acestea. Are să se intereseze cât mai curând și va judeca după dreptate, numai ei să fie oameni cumsecade, să muncească cinstit și să-și vadă de treburi. În urma stăruinții lui Cloșca, dădu voie să vie peste vreo două săptămâni după răspuns.

Astfel oamenii se întoarseră acasă cu speranțe de bine. Totuși Cloșca nu se mai duse la Albac: îi era frică de batjocura lui Horia.

Ca să înduioșeze pe fișpan, Cloșca se întoarse la Galda cu optsprezece oameni, tot unul și unul. Iar nu-l găsiră. Acum era la Cluj, la un sfat domnesc. Un scriitor ieși însă în curte și le spuse răstit că măria sa n-a avut răgaz să se ocupe de chestiunea lor, că a trebuit să rezolve lucruri mult mai serioase, totuși, în semn de milă și bunăvoință, i-a poruncit lui să le aducă la cunoștință că, îndată ce-i va rămâne timp liber, are să cerceteze și afacerea aceasta și, prin urmare, să mai treacă peste vreo două-trei săptămâni pe-aici… Cloșca clocotea. Se stăpâni și zise doar că, deoarece tot au venit și-s osteniți, vor aștepta și pe măria sa. Scriitorul se înfurie cumplit, socotindu-se ofensat în demnitatea sa. El le-a vorbit în numele domnului baron și nu dă voie nimănui să se îndoiască de cuvântul său, iar la sfârșit îi scoase afară din curte numai în sudălmi ungurești. Oamenii, îndemnați de Cloșca, nu se descurajară. Au așteptat o săptămână încheiată până ce a sosit fișpanul. Dar fișpanul era de asemenea mânios că n-au împlinit poruncile scriitorului, care e nemeș și mâna lui dreaptă, și le porunci să plece îndată acasă și să vie peste două săptămâni. Să nu mai cuteze însă a veni atât de mulți, că oamenii de treabă nu bat drumurile când e vremea muncilor…

Cloșca era abătut. Dumineca următoare, la ieșirea din biserică, povesti ce-au pățit, dar adăogă, fiincă se afla și Horia de față:

— Pentru dreptate sunt în stare să-mi tocesc picioarele până la genunchi!

Horia zâmbi. Tot așa vorbise și el odinioară.

Când ajunse la Galda și pătrunse iar la scriitorul supărăcios, Cloșca vorbi mai supus și mai mieros chiar decât vorbise cu fișpanul, căutând astfel să-l înmoaie, fiindcă înțelese că acum de el atârnă dreptatea. Și într-adevăr scriitorul se îmblânzi și răspunse că baronul l-a însărcinat pe dânsul să citească toate hârtiile și să-i raporteze. Până într-o săptămână va isprăvi. Atunci apoi să vie oamenii ca să-și afle dreptatea.

Întâi plănuiră nici să nu se mai întoarcă acasă, ci să aștepte aici săptămână, cum au mai așteptat și de rândul trecut. Cloșca stărui să nu rămâie. I se părea atât de sigur că a izbândit, încât ținea să afle și Horia asemenea știre. Horia însă era dus prin Zarand.

După răspuns acuma, ca să fie mai pe placul fișpanului, veni numai cu cinci oameni. Fiecare aduse însă și câte un plocon pentru scriitorul în mâinile căruia se găsea soarta comunelor: un purcel de lapte, două găini grase, o gâscă îndopată, o sută de ouă într-un ciubăraș lucrat de feciorul lui Horia… Gornicul de la poartă fu trimis înlăuntru cu darurile. Totuși scriitorul nici nu se arătă, nici nu-i chemă în cancelarie. Numai gornicul le aduse răspunsul: să meargă acasă și să-și vadă de muncă; cercetările s-au făcut și s-au sfârșit și din ele s-a văzut că toată vina este a lor pentru că n-au fost destul de ascultători și supuși poruncilor domnești; deci să nu mai umble pe drumuri că altfel vor fi și ei foarte aspru pedepsiți.

Cloșca, desperat, a rugat pe gornicul român să facă bine să-i lase să vorbească și dânșii cu măria sa scriitorul, că poate are să se îndure să le împartă o dreptate mai bună. După multe stăruințe gornicul își luă inima în dinți și se duse înlăuntru cu rugămintea lor. Peste câteva clipe însă a ieșit roșu ca para focului. Iobagii să nu mai îndrăznească a stărui, că îndată îi dă pe mâna pandurilor să le tragă câte zece vergi la spinare. Și dacă se încăpățânează să stea pe la porți, să știe că vor fi puși în lanțuri și trimiși la închisoare, să se sature de rebeliune.

Pământul se clătină subt picioarele lui Cloșca. Ieși din curtea castelului domnesc cu pași șovăitori, parc-ar fi fost beat, urmat de cei cinci tovarăși, năuciți ca și dânsul. Nu mai era în stare să gândească nimica. Ori încotro își arunca ochii i se părea că vede numai prăpăstii. Se târâră așa până la gazda lor, Matei Pratea, iobagiu pe moșia fișpanului, bătrân, cu nouă copii și văduv. I se făcu milă de Cloșca mai ales, care era prăpădit de tot, și le spuse, în mare taină, să mai încerce și la Bălgrad, că este acolo un maior tare de omenie și poate dumnealui să-i învețe ceva, că mult bine a făcut multora de-

l blagoslovește toată sărăcimea. Se spune chiar că ar ține de nevastă o româncă, pe fata unui protopop de pe Someș unde românii sunt grăniceri, scăpați de domni și de iobăgie. Maiorul a vrut să tragă la cătane și pe oamenii de pe-aici, ca să-i mântuiască de robie, i-a și scris într-o carte, dar domnii au prins de veste și s-au supărat c-or să rămâie fără iobagi și i-au oprit pe oameni să mai meargă la Bălgrad și au stricat socotelile maiorului.

Cloșca s-ar fi agățat și de un fir de pai. A doua zi, pe la amiazi, sosiră la Bălgrad și găsiră pe maiorul Altmayer, comisar de război și comandantul biuroului de recrutări. Era grăsun, cu o față strălucitoare de bunătate. Deputații îi căzură în genunchi și Cloșca îl rugă fierbinte să nu-i lase și să le facă dreptate, că de unsprezece săptămâni aleargă și altă nădejde nu mai este să fie ascultate poruncile împărătești.

Maiorul citi hârtiile, își atârnă și ochelari, clătină din cap de câteva ori și pe urmă, împăturindu-le cu băgare de seamă, răspunse blând cu accentul tărăgănat săsesc:

— Eu n-am nicio putere, oameni buni! Eu sunt cătană și nu mă pot amesteca în treburi de țivili. Dreptate aveți, că așa se arată în documentele astea. Dar eu n-am putere să vi-o dau, că de-aș avea, v-aș da-o… Voi însă să aveți răbdare, oameni buni! Duceți-vă acasă și nu vă amărâți deloc. Maiestatea sa, împăratul, a făgăduit că iar are să vie pe-aici curând de tot, să vadă cum i s-au împlinit poruncile. Atunci să ieșiți și voi cu jalbele și înălțatul împărat n-are să vă lase cu inima întristată!

— Apoi c-am răbdat destul, domnule maior! Zise Cloșca întunecat, ca și când ar fi trântit o ușă grea.

Și până acasă tot suduind au mers, ca să-și mai răcorească sufletele. Iar duminecă, vorbind cu oamenii, Cloșca mereu se oprea și scrâșnea, parcă turbase:

— Asta-i dreptatea domnilor, oameni buni, vedeți?… Precista și soarele lor de domni!

4 - CU VOIA ȘI PORUNCA ÎMPĂRATULUI!

— Na, frate Cloșcuț, acu ce mai facem? zise Horia peste câteva zile, găsindu-l mai potolit.

— Apoi ori pierim, ori ne facem singuri dreptate! răspunse Cloșca încruntat și mohorât.

Altă ieșire nici nu vedea: să se învoiască în taină cu oamenii din toate satele Ardealului și, într-o singură și aceeași zi, să se năpustească asupra domnilor și să-i omoare, iar curțile lor să le facă praf și cenușă. Numai așa vor scăpa de unguri și vor putea trăi în pace. Chiar socotise că până pe la Crăciun ar avea vreme destulă să se pregătească încât în ziua de anul nou să nu se mai găsească în Ardeal nici urmă și sământă ungurească .

— Ehei, dacă s-ar împlini lucrurile astea ca din gură! oftă Horia gânditor. Trebuie chibzuit și cumpănit bine, frate Cloșcuț!

El de mult bănuia că aici au să ajungă și tocmai de teama aceasta a alergat de atâtea ori până la împăratul. Și de multe ori și-a pus întrebarea: ce-ar fi dacă ar veni vremea și ce-ar trebui să facă? Dar niciodată n-a îndrăznit să meargă cu gândurile până la capăt. De-abia acum la urmă, la Viena, după ce a ieșit de la împăratul, când a simțit că toate sforțările sunt osândite a rămâne zadarnice, și-a zis și el, ca și Cloșca azi, că s-a umplut paharul. Totuși el încă de atunci și-a dat seama de greutățile ce se vor ridica în cale. Oamenii se aprind iute, dar și mai iute se lasă. Obida de veacuri a mucegăit sufletele și a tocit îndrăznelile. Mulțimea fără cap e neputincioasă…

Când reveni la Cărpeniș, peste vreo săptămână, găsi pe Cloșca închis în casă la sfat cu un om voinic, pletos, cărunt, cu mustăți mari, cu niște ochi mici foarte sclipitori. Cloșca sări fericit:

— Vai, parcă Dumnezeu te-a adus, că tocmai despre tine vorbeam!… Uite, dumnealui e omul care ne trebuie! adăogă apoi arătându-și tovarășul. Mă mir cum de nu ți-am spus mai demult, dar dacă dumnealui numai din Crăciun în Paști coboară în sat, cum să-l ții minte? Poate nu-l cunoști deloc, că nici nu e cărpinișan, ci crișan, de la Vaca, peste dealuri, și s-a însurat la noi pe moșie. A fost și cătană, are obșit și când zice o vorbă apoi e zisă. Îl cheamă Gheorghe Marcu, dar oamenii îi zic Crișan…

Crișan sfredelea pe Horia cu o privire plină de curiozitate. Auzise de dânsul și-l respecta din pricina călătoriilor la Viena și mai cu seamă pentru că a vorbit chiar cu împăratul, ceea ce lui, vechi ostaș, i se părea cea mai mare cinste. Ca mărginaș nu se amestecase până acum în treburile obștești ale satului. De altfel nici nu-i plăceau lui sfaturile oamenilor unde se cheltuia vorbă multă în zadar. Vorba fără faptă e ca și recrutul care nu-i cătană și nici civil. Având casa luată de zestre pe Coasta Dăroaiei, depărtișor de drumul țării, își vedea de necazurile lui și nici când se ducea la

târg, la Câmpeni ori la Abrud, nu trecea prin sat, ci totdeauna peste dealuri, că-i venea și mai drept.

Lui Horia îi plăcu omul. I se păru hotărât și dârz. Mai mult în glumă totuși îl cercetă, zicându-i cu glas prietenos:

— Cătană zici c-ai fost, dar în război fost-ai?

— Fost!

— Dar dușmani omorât-ai?

— Omorât!

Horia îi dădu mâna, adăogând cu alt glas, mai gros:

— Na, să ne fie întâlnirea într-un ceas bun și cu noroc!

— Apoi ceasul bun tot numai omul singur îl alege! răspunse Crișan privindu-l drept în ochi.

Cloșca încercă să-i așeze îndată la vorbă, mai ales că dânsul chiar începuse cu Crișan o poveste cu multe înțelesuri. Horia se codi. Pe de o parte nu voia să se destăinuiască unui om pe care-l întâlnește întâia oară, oricâtă încredere i-ar fi inspirat; apoi socotea trebuincios să mai pipăie sufletele satelor înainte de-a putea alege și porni pe o anume cale. Și la Cloșca venise acum tocmai să-l îndemne să nu stea cu mâinile în sân și să nu se mulțumească a scrâșni din dinți, ci să vorbească cu oamenii din comunele lui și să găsească pe cei mai vrednici.

— Cu dumnealui ne-om învoi noi repede, când o fi trebuință, că a fost cătană și n-are lipsă de multă vorbărie — zise dânsul, uitându-se lung la Cloșca. Atunci ne-om duce noi la dumnealui acasă, că-i mai dec parte, numai să vie vremea!

— Dumneata ești mai cuminte și ai să chibzuiești cum e mai bine — se amestecă Crișan. Dar boala lungă niciodată nu-i bună. Omul prost e slab și fricos. Să nu-ți fie cu mirare dacă domnii or afla toate gândurile dumitale mai curând decât oamenii!

Horia simțea la fel și de aceea nu-și dezvăluia nimănui sufletul întreg, nici chiar fratelui de cruce Cloșca. Dădu doar din cap că așa este și schimbă vorba.

Cum sosi însă acasă trimise pe feciorul său Ion să cheme pentru duminecă după-amiazi la Câmpeni, în cârciuma lui Ispas Galdău, pe ulița dinspre Bistra, pe Ursu Șoldeșu din Secătura, pe Ion Iobagiu din Bistra, pe David Onu Surdu din Mușca, pe Ioniță Mămăligă din Mogoș, pe Ionuț Dandea din Bucium, pe Nicolae Fordea din Ponor… îl dăscăli cum să vorbească cu ei, cum să le spuie să vie negreșit ca să afle niște porunci

împărătești, dar nimeni să nu știe despre plecarea lor. Înainte de a se miji de ziuă feciorul pomi, iar el însuși se duse tocmai la Vidra, la Petre Nicula pe care, de când se întorsese de la Viena, îl întâlnise o singură dată în Câmpeni, la târg. Petre era om mai cu stare, avea pământ și vite destule și o casă bună în marginea satului, într-o fundătură de vale. Muncea iama și la văsărit, ca toți moții, ca să mai facă bani fiindcă îi dăruise Dumnezeu și copii mulțișori. Se bucură zgomotos văzând pe Horia și strigă:

— Ia seama, nevastă, să nu se surpe hornul, c-a dat Dumnezeu de-a mai venit și pe la noi crăișorul nostru!

Dar Horia nu-i dădu mult răgaz, ci-i porunci să meargă să poftească până aci pe Iacob Todea și pe Petre Goia, pe Tulia Nicula, pe Toma Gligor și pe Pavel Bocu, să se sfătuiască puțin împreună cu toții.

Petre Nicula nu șovăi, deși ardea să afle ce s-a putut întâmpla. Bănuia că trebuie să fie din pricină că poruncile împărătești n-au avut nicio putere și-și zicea că poate vrea să puie la cale o nouă plecare la Viena, deoarece aceiași oameni hotărâseră și în trecut și ei strânseseră chiar și banii de drum din comune. Vidra e însă sat împrăștiat și, până să-i înștiințeze pe toți, trecu de amiază, iar pe Tulia Nicula nici nu-l găsi deloc, fiind plecat cu vase prin țară de câteva săptămâni.

Spre seară se adunară și Horia vru să le spuie mai întâi cum a umblat Ion Oargă Cloșca pe la Sibiu și prin Galda. Știau toți.

— D-apoi dacă știți, oameni buni, ce-aveți de gând acuma? întreabă Horia întocmai cum întrebase și pe Cloșca.

Clătinară din cap, se uitară unii la alții, mormăiră „Dumnezeu știe”, „Ce să mai facem”, „Noi n-avem nicio putere”… De-abia târziu, Iacob Todea, mai amărât, zise:

— Până ne-or vedea tot plecați și neputincioși, domnii dreptate nu ne-or face, măcar să vie oricâte porunci de la împăratul! Și oamenii, săracii, putrezesc prin temnițe!

Se gândea la frate-său, Dumitru, care de doi ani suferea la Aiud, în închisoare.

Îndrăzneala aceasta dezlegă și limba lui Pavel Bocu, colțuros, cu ochii bolbocați:

— Apoi să te duci iară la împăratul, bade Ursule, și să-i spui verde cum își bat joc domnii de porunca lui!

Petre Nicula, cam înfricoșat din fire, ca omul cu mulți copii, aprobă din tot sufletul pe Pavel; mersul la împăratul nu putea avea urmări prea rele,

mai ales dacă nu va mai fi ales el să meargă, ceea ce i se părea că are să se și întâmple, pentru că el și-a bătut destul picioarele.

— Ba eu nu m-oi mai duce nicăiri, măi oameni, să știți și să nu vă lăsați în nădejde! zise Horia deodată atât de rece parcă cu vorba lui s-ar fi făcut mai frig în odaie. Că și de maiestatea sa mi-ar fi rușine, că nici înălțatul împărat n-are ce să ne facă dacă noi nu suntem în stare să ne mișcăm deloc!

Acum se aștepta ca vreunul din ei să se înfurie cel puțin cât Cloșca deunăzi. Amuțiră însă mai rău toți. Apoi unul oftă, ceea ce îndemnă pe Petre Goia să bolborosească:

— Să pierim cu toții, că se vede c-așa ne-a lăsat Dumnezeu.

— Da de ce să pierim mereu noi și să nu mai piară și alții! făcu Horia tot aspru.

Nu răspunse nimeni. Pe fața fiecăruia văzu însă o îngrijorare neagră, ca și când fiecare ar fi cântărit în sine urmările unui astfel de gând, căci până la faptă nici cu gândul nu mergeau. Horia simțea și înțelegea sufletul lor. Odinioară la fel s-a zbuciumat și dânsul. Născut în umilință, crescut în frica de stăpânitori, obișnuit numai cu amenințări, bătăi și torturi, pedepsit pentru vina cea mai ușoară cu moartea cea mai crâncenă (simpla tăiere a capului părea o adevărată favoare față de tragerea de viu în țeapă, frângerea cu roata de jos în sus și alte asemenea feluri de moarte, de altfel amănunțite anume în legi cunoscute), omul trebuia să piardă orice avânt și mai cu seamă orice încredere în sine. Parcă ar fi vrut să-i scuture din toropeală, Horia îi întrebă pe rând:

— Ce zici, Iacobe?… Ce zici, Toma?… Dar tu, Pavele?… Și tu, Petre Goia, tu cel văr cu tâlharul de birău de-aici?

Singur Geia gemu înfricoșat:

— De…

Pe urmă, după un răstimp, Petre Nicula zise foarte stăruitor:

— Mai bine să ne mai ducem o dată la împăratul, să ne mai jeluim, să ne mai rugăm! Cu răul nu faci nimic, dar cu supunerea tot mai înmoi și inima cea mai vicleană!

— Cum să ne punem noi împotriva cătanelor cu puști și cu tunuri? se minună deodată Toma Gligor aproape supărat.

Și îndată găsiră toți pricini de codire: că oamenilor li-e frică de domni, că domnii au arme și slugi și cătane, că nemeșii tot nu s-ar lăsa până nu ne-ar doborî chiar de-ar fi să aducă și din alte împărății cătane câtă frunză și

iarbă, că iobagiul mai bine rabdă orice decât să se răzvrătească de bună voie…

— Să dea poruncă împăratul să ne sculăm ș-apoi atunci să vadă ungurii cine suntem noi! strigă chiar Petre Nicula într-o clipă de uitare și sigur mai dinainte că asemenea poruncă nu poate da nici împăratul.

— Așa da, să vie poruncă împărătească și pe urmă lasă-i pe mâna noastră! făcu și Iacob Todea îndată.

Fiindcă și ceilalți se încălziră, Horia, cu o strălucire mare în ochi, izbucni mulțumit:

— Poruncă vreți de la împăratul?… Da spusu-v-am eu ce porunci mi-a mai dat înălțatul împărat? Știți voi ce porunci mai sunt pe drum și câte au să mai sosească în curând?

Nu mai putu continua căci un copil al lui Petre Nicula năvăli în casă, strigând:

— Tată, tată, vine birăul cu doi gornici!

— La noi vine, măi băiete? se sperie Petre ridicându-se.

— La noi, la noi… Au și trecut pârleazul din vale și suie pe cărăruie spre casă. Uite-i, că se văd și din fereastră!

Horia, lângă geam, își aruncă ochii. Veneau. Era sigur că pe dânsul îl caută. Același simțământ îl aveau și ceilalți bărbați, încât Petre chiar zise:

— O fi umblând să prindă pe unchieșul?

— Vezi bine că după mine umblă! murmură el împingându-și traista la spate și dându-se mai la o parte din dreptul ferestrei.

— Ba dintre noi nu te-or lua, bade Ursule, de-ar veni cu toți pandurii comitatului! scrâșni Iacob Todea. Că doară n-om răbda chiar batjocura asta!

— Nu, nu, mai bine-i sucesc eu gâtul, măcar că mi-e văr! sări și Petre Goia, suflecându-și mânecile cămășii.

Atunci însă muierea lui Petre Nicula, durdulie și roșcovană, care-și văzuse de treburile ei pe la foc, se întoarse la dânșii cam mânioasă:

— Ba să faceți bine, măi oameni, și să nu ne faceți nouă pozne în casă, că nu-i casă de țigani casa asta!… Mai bine haide, unchieșule, și cată-ți de drum sănătos! Ia-o prin tindă în dosul casei, strecoară-te printre clăile de fân și bagă-te-n pădure, că numai două-trei sărituri zdravene îți trebuie. Apoi dacă ești în pădure poate birăul să te tot caute până l-o sătura necuratul!

— Bine zice femeia — făcu și Petre Nicula răsuflând ușurat.

Luă binișor de mână pe Horia, să-l întovărășească până afară, că în tindă e cam întunerec.

— Rămâneți sănătoși c-apoi om mai vorbi noi altă dată! zise Horia din prag, liniștit.

De-abia se închise ușa în urma lui că se și auziră în fața casei pașii de cisme potcovite ai primarului Vasile Goia, iar apoi îndată glasul lui ruginit și sfătos:

— Petre!… Măi Petre Nicula!… Ia ieși până afară un pic!

— Da ce vânt te-aduce pe la noi, domnule birău? întrebă Petre ivindu-se în pragul tinzii.

Primarul, răspunzând din gură, îl dădu la o parte ca să-și facă loc să treacă înlăuntru:

— Apoi tot bine, măi Petre, dar ia lasă-mă să intru și eu în casă cu feciorii mei, că ne-am ostenit de cât am bătut drumurile toată ziulica!

În odaie găsi pe cei patru bărbați șezând liniștiți ca la o șezătoare de bătrâni.

— Aha, țineți sfat mare, măi boieri! strigă Vasile Goia batjocoritor. Dar Ursu Nicula văd că lipsește? Cum se poate?… Crăișorul, măi Petre! C-am auzit c-așa-i ziceți, ori numai tu l-ai botezat așa?

— Care Ursu Nicula? se burzului Petre Goia, mai îndrăzneț, ca neamul.

— Și tu, pricopsitule, te ții de pulpana lui Horia? făcu primarul cu un dispreț care turti de tot pe Petre. Mai bine ți-ai vedea de sărăcie că-ți mor copilașii de foame în vreme ce tu umbli la sfaturi!

Parcă găsirea lui Petre Goia l-ar fi mâniat mai rău decât toate, urmă îndată mai aspru:

— Na, pe mine să nu mă purtați cu minciuni că eu vă cunosc și măselele din gură!… Iute, iute, că n-avem vreme de pierdut!… Ia vedeți și voi, măi feciori, că poate voi îl aflați mai degrabă!

Bărbații se jurau că nici n-au văzut pe Ursu Nicula, iar muierea prinse a blestema că-i sperie copiii și-i răscolește casa pentru cai verzi pe pereți. Gornicii scormoniră prin casă, prin pod, prin grajduri, prin grădină, peste tot, în zadar. Vasile Goia nu voia să plece cu mâna goală și mai bine de un ceas se ciorovăi cu oamenii, când glumeț, când poruncitor și amenințător, în cele din urmă, trebuind să se retragă cum a venit, le zise dojenitor:

— V-aș putea lua pe voi în locul lui Ursu Nicula, că știu tot! Eu am ochi mulți, măi fraților! L-am văzut pe Horia azi-dimineață intrând în sat, l-am văzut pe nepotu-său Petre Nicula, alergând cu limba scoasă după voi… Dar eu nu-s rău, măcar că ziceți voi că-s rău! Iacă, vă las să sfătuiți mai departe!… Sunteți mulțumiți?… Dar pe el nu-l mai cruț. Am avut poruncă

în buzunar să-l prind și am închis ochii mereu. Drept răsplată dânsul până și la împăratul m-a pârât c-am mâncat banii satelor… Șade frumos, ia spuneți și voi…! Nu-i frumos, degeaba. Faci bine și-ți plătește cu rău. De aceea nici eu nu-l mai pot îngădui. Ș-apoi când se pune cineva rău cu mine, nu mai scapă nici în mormânt de gheara mea!… Noapte bună!

Horia rămăsese în marginea pădurii, oploșit după un copac bătrân. Îi era teamă să nu cumva să aibă bieții oameni de pătimit din pricina lui. Văzu pe gornici adulmecând prin grădină, apropiindu-se și de pădure până chiar spre locul unde era dânsul. Auzi deodată limpede glasul lui Ursu Uibaru:

— Că doară n-a fost nebun să aștepte pe-aici când pădurea e colea!

Stătu nemișcat până ce văzu pe Vasile Goia coborând împreună cu gornicii. Vru să mai intre în casă, să continue sfatul, dar se răzgândi: să nu abată vreo primejdie adevărată asupra oamenilor.

Pătrunse mai adânc în pădure, apoi coti spre vale, trecu prin câteva grădini și livezi. Era întunerec beznă când bătu la ușa lui David Avram, biet hurcaș cu șapte copii, fără altă avere decât bordeiul cu o palmă de ogradă. Și numaidecât i se plânse creștinul împotriva birăului Vasile Goia care chiar azi pe la prânz, i-a smuls un țol de subt copii pentru patru zloți și doi husoși ce i-ar datora, nu știe pentru ce, și pe care nu i-a putut plăti dacă n-are de unde. Ba, fiindcă s-a rugat să-l mai ierte și să nu-i ducă scoarța că n-are cu ce să-și învălească amărâții de copii, birăul s-a înfuriat de i-a mai tras și vreo șase palme peste obraz că, zice, să nu fie obraznic.

— Bun e Dumnezeu, Davide, și poate ne scapă odată și pe noi de toți tâlharii aeștia! îi zise Horia în chip de mângâiere.

Se culcă în tindă, pe vatră, cotoșmănit în țundră. Se perpeli între somn și trezie. De dincolo auzi toată noaptea oftând și prin somn când pe David, când pe nevastă-sa, iar de câteva ori pe o fetiță de după cuptor, râzând cu atâta poftă și atât de limpede parc-ar fi fost ziua-n amiaza mare la zburdălnicii cu alți copii. Gândurile îl munceau mai aprig ca totdeauna.

Mai ușor i-ar fi poate să-și piarză el urma și să-i lase pe oameni să se descurce cum vor crede. El s-ar putea duce prin alte părți, unde nu-l cunoaște nimeni, să trăiască — umilit, greu, căznit, dar liniștit, fără să se mai războiască cu nimeni. Dar asemenea purtare ar fi nevrednică. Ani de zile a deșteptat mințile oamenilor până i-a făcut să vadă și să înțeleagă și să simtă nedreptățile, i-a învățat să nădăjduiască trai mai omenesc, și acuma, când a deschis doruri și pofte, să-i lase în voia soartei? Asta nu se poate!

A continua viața așa, iarăși nu se poate. Se vede foarte bine că domnii au hotărât să-l prindă și să isprăvească cu dânsul. Porunci în acest scop au mai fost date, dar închideau ochii toți. Acuma însă s-au schimbat lucrurile. Deunăzi primarul din Râul Mare, azi cel din Vidra… Mâine-poimâine, oricât s-ar feri, vreun gornic sau chiar vreun slujitor plătit anume va pune mina pe el. A prevăzut aceasta de când era la Viena. Și-a făcut socoteala că, de a se întoarce acasă de-acolo tot numai cu vreo poruncă mălăiață, apoi de el e mai rău. De aceea, cum a ieșit de la împăratul, s-a pus pe lucru. Poporul care rabdă toate asupririle le merită. Trebuie să arătăm că nu mai vrem să răbdăm. Știa însă că singură, de la sine, numai ca să respingă batjocura ori să dobândească legea, mulțimea iobăgească nu se va scula, oricât ar încerca el și alții s-o îmbărbăteze, îi trebuia o momeală, un cuvânt fermecat sau un semn deosebit care să scoale în picioare toată lumea. În două săptămâni, cât a rămas după ceilalți la Viena, și-a strâns cele de lipsă.

De-abia azi a găsit un îndemn adevărat, când a auzit simțământul profund al oamenilor: să dea poruncă împăratul… Așa a simțit și el când și-a luat la Viena poruncile și semnele împărătești, cu care să pornească la drum îndată ce va vedea că nu se poate altfel.

Și totuși a umblat cu ele în traista de piele șase luni și încă n-a suflat nimănui un cuvânt. În străfundurile sufletului său a fost un glas care mereu s-a împotrivit: nu se clădește nimic trainic pe deșertăciune. Nu găsea cuvinte care să acopere acest glas, dar simțea foarte puternic că cel puțin aici lozinca nu se potrivește și sună gol și fals. Oare pe bolnav nu-l minți spre a-l sili să urmeze anume cură grea când e vorba să-i scapi viața? Oare pe copil nu-l amăgești cu vorbe până primește să încerce cutare sforțare severă care se speră că-i va înfrumuseța viitorul?

Când se crăpă de ziuă, Horia, nerăbdător, porni spre Cărpiniș. Cloșca era dus în cătunul vecin, la Seliște, cu niște treburi, la soră-sa Achimia, dar spre amiazi avea să se întoarcă. Așa-i spuse Mărina și nu greși. Cloșcuț sosi mai curând, puțin cam supărat. Adineaori, venind prin sat, pe drumul de țară, în dreptul bisericii, s-a întâlnit cu Ilie Onu, gornicul de la Câmpeni, om tare de omenie și prieten vechi, și i-a spus să facă bine să se păzească și să fie numai cu ochii în patru fiindcă domnii umblă morțiș să-i prindă pe toți oamenii care au fost la împăratul, dar maieu seamă pe el, Cloșca, și pe Horia, căci ei ar fi capii tuturor relelor. Însuși ișpanul Intze a poruncit chiar alaltăieri tuturor primarilor domnești de prin comune să puie gheara pe ei,

prin orice vicleşug, şi să-i trimită legaţi butuc la dânsul că pe urmă are el grijă să nu mai vadă niciunul lumina soarelui prea degrabă.

— Apoi de aceea, frate Cloşcuţ, să şi mergem la Crişanul tău, să vedem cât e de om de ispravă! zise Horia calm.

— Din partea asta n-am teamă, că e mai bun şi ca mine!

— Na hai, să nu mai zăbovim!

Crişan, cât era el de liniştit, se miră totuşi văzându-i aşa curând. Vru chiar să zică ceva, dar Horia i-o luă înainte:

— Na, frate Crişane, iacă a sosit şi vremea de vorbă mai deschisă, dacă nu cumva eşti prins de vreo treabă ori de vreun necaz!

— C-apoi lucrul s-a cam isprăvit, că ne apropiem — de iarnă şi de-acu încolo, numai la pădure de-om mai ieşi —zise Crişan cu o încercare de surâs pe care o credea obligatoare ca gazdă, care însă nu-l prindea deloc.

După ce se aşezară şi se înţeleseră că tot ce se vorbeşte rămâne numai între ei trei, Horia îşi trase dinainte traista de piele umflată de hârţoage şi le spuse drept cuvânt înainte:

— Uite, aci, sunt taine şi lucruri pe care nu le-am arătat încă nimănui în lume! Nici ţie, frate Cloşcuţ, măcar că ştii tu prea bine că mi-eşti mai aproape decât un frate… Dar aşa am avut porunca şi aşa m-am jurat să fac! Şi a trebuit să împlinesc şi porunca, să ţin şi jurământul!

Scoase un teanc de hârtii şi le puse pe masă, întrebând:

— Da carte ştii, frate Crişane?

— Dacă ştiam, azi aş fi strajameşter şi nu mi-ar mai păsa de nimica-n lume; răspunse Crişan cu mare părere de rău.

Horia le citi şi le tălmăci poruncile prin care împăratul cerea guvernului din Sibiu să facă dreptate oamenilor, să elibereze pe cei întemniţaţi, să uşureze toate sarcinile, să vegheze ca nobilii să nu năpăstuiască pe iobagi… Dacă a văzut însă că trebuie să se întoarcă acasă iar numai cu atâta, şi-a luat inima-n dinţi şi i-a spus verde împăratului că poruncile acestea nu vor fi împlinite şi, dacă nu vor fi, apoi oamenii nu vor mai putea răbda, ci se vor ridica şi-şi vor face singuri dreptate. Împăratul a stat o clipă foarte mirat, s-a mai gândit puţin şi, privindu-l drept în ochi, i-a zis: „Tut ihr das!” adică pe româneşte: „Faceţi voi treaba asta şi pe urmă lăsaţi pe mine!” Horia, când a auzit vorbele acestea, a căzut în genunchi şi i-a sărutat mânaşii-a mulţumit frumos. Iar peste două săptămâni a primit porunci noi şi nişte semne împărăteşti, ca toţi românii să aibă încredere în Horia şi să nu se îndoiască deloc. El nu le-a scos însă la iveală şi nici n-a vorbit nimănui despre ele, că

așa a făgăduit înălțatului împărat, ci a așteptat să vadă dacă domnii măcar acuma, vor asculta poruncile primite. Cloșca a văzut bine și a auzit cum ascultă cârmuirea ungurească poruncile împăratului.

Desfășură alte hârtii, zicând:

— Așa că a venit vremea, cum am spus și înălțatului împărat, să căutăm să ne facem singuri dreptate!

— Cu voia și porunca împăratului! adăogă Crișan puțin întrebător.

— Apoi vezi bine, cu voia și porunca înălțatului împărat! întări Horia, uitându-se neșovăitor în ochii lui. Că uite colea și celelalte porunci!

Le tălmăci altă poruncă nemțească precum că nația românească nu mai are să slujească nemeșilor, ci numai împăratului, fiindcă nemeșii n-au ascultat și n-au împlinit cuvintele preaînălțate. Românii sunt slobozi a se face cătane împărătești, grăniceri, ca și cei de la Făgăraș și din Banat și de la Năsăud. Comenduirea de la Bălgrad trebuie să-i scrie în cărțile oștirii și să le împartă arme ca să apere țara și pe înălțatul împărat împotriva tuturor dușmanilor dinafară și dinlăuntru.

— Na, asta-i tare bună poruncă — observă Crișan, ca fost ostaș. Scapă bieții oameni de toate necazurile! Că grănicerii nu mai fac slujbe domnilor…

— Numai domnii să nu ne oprească! întrerupse Cloșca.

Firește, că domnii vor încerca să se împotrivească, fiindcă n-are să le vie deloc la socoteală să rămână fără iobagi. Mai pe vară, nu se știe cum și de unde, au aflat oamenii ceva despre porunca asta și îndată tot satul Hăpria, de pe lângă Bălgrad, s-a dus să se înscrie grăniceri. Maiorul cela de treabă, la care a umblat și Cloșca, i-a și înscris îndată, că se vede îi și venise porunca de la împăratul. Ș-apoi sute și mii de alți oameni au alergat într-acolo, chiar și de prin părțile acestea, și maiorul i-a însemnat pe toți în cărțile militare. Dar domnii când au văzut una ca asta s-au speriat și ce-au făcut, ce nu, că au șters tot ce scrisese maiorul de la Bălgrad.

— Apoi așa vor face iarăși, să vedeți dumneavoastră! mormăi Cloșca întunecat.

— Ar face dumnealor, cum nu, dacă n-aș mai avea eu colea și porunca astălaltă! strigă Horia cu un zâmbet triumfător, întinzând pe masă, în fața celor doi, alt pergament, mai mare, scris mai mult cu roșu, și legat cu trei peceți.

Le citi pe nemțește și apoi tălmăci pe românește că, întrucât nemeșii și nația ungurească din Ardeal nu s-ar îndemna cu niciun chip a împlini cu

sfințenia cuvenită poruncile cele împărătești, nația românească să se scoale, cu mic cu mare, și să alunge și să stingă pe nemeșii unguri de pretutindenea în cuprinsul Ardealului, să nimicească și să sfarme toate averile lor, iar moșiile să le fie luate ca pe urmă să se împartă după dreptate românilor care le-au și stăpânit în vechime. Nimenea să nu fie cruțat deloc, fără numai ungurii care s-or face români, botezându-se în legea și credința românească…

Cloșca și Crișan fură atât de mirați că nici nu putură rosti vreun cuvânt. Horia, parc-ar fi bănuit vreo îndoială în sufletul lor, adăogă cu însuflețire:

— Uitați-vă bine, că astea nu-s nici glume, nici înșelăciuni, ci slovă și pecete împărătească!

Mângâie el însuși documentele cu mâna și mâna îi tremura puțin, ca și când ar fi fost cuprins de o presimțire.

— Și ai ținut tu în traistă poruncile astea sfinte atâta vreme și ne-ai lăsat pe noi să ne chinuim, frate Horia! zise Cloșca încântat deodată, dar și cu imputare, sculându-se în picioare.

— D-apoi vezi c-așa am avut porunca și eu de la preaînălțatul împărat! răspunse Horia mai potolit. Dar acuma să vă arăt și semnele ce le-am primit, ca să nu mai fie nicio greșeală!

Cu mare băgare de seamă mai scoase din traistă o cruce mică aurită cu chipul împăratului Iosif și o carte sfântă în trei limbi, legată în piele roșie și cu dungi de aur peste tot. Le avusese învelite bine într-o fâșie de stofă, parc-ar fi fost un patrafir vechi. Sărută cucernic crucea întâi și pe urmă cartea, și le întinse pe rând celor doi:

— Poftim de vedeți și dumneavoastră!

Le pipăiră și le sărutară și dânșii cu toată evlavia, iar Crișan exprimă simțămintele lor cele mai adânci, rostind:

— Na, mare minune!

Dar nu mai e vreme nici de mirare, nici de sfaturi multe. Trebuie pornit repede la fapte. S-a lăsat toamna; mâine-poimâine poate să vie gerurile și înghețurile și zăpezile, când va fi mai greu să urnești lumea. Dacă o vrea Dumnezeu, până atunci s-ar putea sfârși bine toate, să nu se mai afle nici picior de ungur prin Ardeal.

Deci cât mai curând să adune fiecare satele sale și să vorbească oamenilor că împăratul vrea să-i facă grăniceri și prin urmare să plece îndată cu toții la Bălgrad. Să le arate deslușit că asta e dorința chiar a preaînălțatului împărat, ca nimeni să nu se codească! Lumea de altfel cam

știe că împăratul i-a făgăduit lui Horia multe lucruri bune și frumoase, și nu va întârzia să asculte porunca împăratului. Apoi numai începutul e greu, că celelalte sate, cum vor afla, se vor scula și ele și vor fi alături de luptători. Dacă cumva domnii ori slujbașii s-ar încumeta să stânjenească plecarea la Bălgrad, atunci să se vestească oamenilor și porunca a doua și să se năpustească asupra nemeșilor, să prefacă în praf și cenușă tot ce e unguresc.

— Numai cătanele să ne lase-n pace! zise Crișan.

— Cătanele-s cu noi că-s ale împăratului și când or vedea chipul împăratului, trebuie să puie pușca la picior ori să fie de partea noastră, că doară și noi pentru împăratul ne ridicăm! răspunse Cloșca uitându-se cu drag la crucea cu chipul împăratului și vorbind atât de repede că păru mai peltic de cum era de obicei.

De început trebuie să înceapă Crișan în Zarand, în țara lui, ca să vie pe urmă de-acolo cu oamenii la Câmpeni și Abrud, să meargă toți împreună spre Bălgrad.

— Na bine! zise Crișan fără a clipi, ca un ostaș care primește o poruncă mare. Numai să-mi dai din vreme poruncile și semnele, să le arăt oamenilor, să știe toți că pornim cu voia împăratului!

— De-acu Doamne-ajută! șopti Cloșca, închinându-se.

— Ar mai trebui să ne jurăm și noi credință unul altuia că om merge nesmintit împreună până la biruință ori la moarte — zise Horia cu glas înmuiat și îmbrățișându-i cu privirea pe amândoi. Dar ce nevoie, când soarta ne leagă împreună de-aci încolo mai tare ca un jurământ!

— Așa să ne-ajute Dumnezeu Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, Maica Precista și toți sfinții! încheie Crișan, în picioare, cu o cruce mare, ca la biserică, în fața icoanelor.

Oamenilor de încredere chemați prin feciorul său la Câmpeni, Horia le povesti numai că înălțatul împărat a dat poruncă nouă ca să fie primiți grăniceri toți românii care nu mai vreau să stea iobagi. În curând va trebui să se adune bărbații din toate satele să pornească la Bălgrad împreună spre a nu fi împiedecați de către slujitorii domnești. El îi va pofti pe toți când va sosi ceasul, iar până atunci ei să fie cu mare băgare de seamă și să se ferească de vânzători.

Peste vreo trei zile apoi și trimise lui Crișan poruncile scrise pe românește și crucea cu chipul împăratului. Aducătorul, Iacob Topa, sprinten și isteț, zise țanțoș ca ștafetă de război:

— Crăișorul nostru îți poftește multă sănătate și spor întru toate, căpitane!

5 - HAI, FECIORI!

Trecură câteva zile și Crișan nu dădu niciun semn de viață. Horia se nelinişti. Acuma orice întârziere i se părea primejdioasă. Pe de o parte s-ar putea să răsufle ceva din gândurile lor și să se zădărnicească întreaga mișcare, de altă parte îi era frică să nu se strice vremea și din pricina asta pe urmă să nu mai vrea să plece oamenii la drumurile și străduințele grele ce vor trebui. Pică deci într-o seară, fără veste, la casa lui Crișan, aducând și o cruce galbenă împodobită frumos care să slujească drept steag în lupta ce are să pornească. Era chiar zi de luni.

— Apoi io-s cătană și aștept porunca de începere — zise Crișan răspunzând la nedumerirea lui Horia. M-am mirat și eu de-ajuns că nu vine porunca, dar cătana tace și se supune!

Deși n-a primit ordinul, el și-a întocmit planul de lucru: cum să adune satele, cum să plece și pe unde, cum să dea de știre lui Horia despre tot ce se întâmplă… În sfârșit rămaseră înțeleși că duminecă, adică 31 octomvrie, să înceapă negreșit și în aceeași zi să-i trimită veste despre ce și cum s-a împlinit.

Toată săptămâna, Horia își văzu de treburi liniștit parcă nimic nu s-ar petrece. Numai câteodată i se încleșta brusc inima și atunci, într-o străfulgerare de lumină dureroasă, simțea rostogoliri de mulțimi înfuriate care se sfărâmau toate peste sufletul său. Încolo însă se scălda într-o bucurie limpede. Odată ce se aruncase zarul, soarta lui și a tuturor era hotărâtă. S-a isprăvit vremea șovăirilor și a vorbelor. Faptele se închegau acuma în aer spre a coborî apoi pe pământ subt forma unui uragan care să smulgă din rădăcini toate nedreptățile și suferințele trecutului și să netezească sau măcar să întredeschidă calea cea nouă.

Totuși simțea nevoie neîncetat să umble, să vadă oameni, să se uite adânc în ochii lor, să le spună tainic că se pregătesc lucruri mari, să surprindă nădejdea pe fața lor. Vechilor prieteni din sat le povesti întrevederea cu împăratul și le vesti ascunsele porunci împărătești, ca astfel să-și mai ușureze inima și să-și apropie mai mult sufletele pe care va trebui să se sprijine mâine. Miercuri se repezi până la Cloșca să-i comunice cum a poruncit lui Crișan să înceapă duminecă negreșit hora cea mare. Vineri se

găsi tocmai sus, prin Arada, unde intră în vorbă cu gornicul Ștefan Trifu, cel cu ochi înțepători ca sulițele. Se aveau bine și, mai cu seamă în anii din urmă, i s-a arătat tare binevoitor, vestindu-l când să se păzească de haidăii stăpânirii, ba chiar ascunzându-l o dată în podul casei sale fiindcă doi panduri se luaseră pe urma lui și se înverșunau să-l prindă. Deși Trifu nu se schimbase deloc, deși toată lumea îl ținea om de omenie, Horia acuma parcă se temea de dânsul și, vorbind, nu știa cum să se depărteze mai curând fără să-l supere. Pe seară se întâlni cu feciorul său Ion care, neștiind că și bătrânul umbla pe-aici, venise să mai dea târcoale Ilinei lui Ion Mătieșu. De altfel Mătieșu îi și zise, mai în glumă mai înadins:

— Măi Ursule, mi se pare că noi curând de tot ne-om încuscri?

— D-apoi numai să dea Dumnezeu să ieșim sănătoși din postul Crăciunului! răspunse Horia cu un zâmbet.

Venind spre casă cu Ion, îi spuse și lui despre câte se pun la cale, că e și dânsul mare și trebuie să cunoască strădaniile oamenilor și să intre și el în rândul lor. Feciorul era cu trup și suflet pentru luptă și se ruga să-l facă și pe dânsul măcar căprar.

— Na, căprar ori căpitan, tot una-i, numai să ne ajute Dumnezeu să izbutim! murmură Horia.

A doua zi, pe când Ion își făurea o suliță din coasa cu care muncise toată vara numai pe moșiile domeniale, Horia, privindu-l cum lucra, își aduse aminte din senin, fără să vrea, de o țeapă văzută demult, cu vreo douăzeci de ani în urmă, într-un sat unguresc de pe câmpie, având înfipt în vârf un sfert de cadavru omenesc, înnegrit, putrezit și ciugulit de ciori, rămășițele unui iobagiu român care ucisese pe copiii stăpânului său și apoi dăduse foc curților. Amintirea aceasta îl supără toată ziua și-i înnegri gândurile, încât după-amiază fu cuprins de o bănuială neroadă, că Crișan, în loc să-i împlinească voia, s-a dus cu poruncile împărătești și cu crucile la fisolgăbirăul din Brad. și i-a dezvăluit toate planurile. Ar fi trebuit să aibă un. Om al lui, cunoscut vechi și de încredere, pe lângă Crișan, pentru legătură și ca să-i cunoască toate mișcările. Degeaba se revolta în sine împotriva acestor bănuieli nevrednice, ele stăruiau în creierii lui și nici nu-l slăbiră până ce chemă pe Iacob Topa și-i porunci să plece chiar acuma, să ia urmele lui Crișan și să-i aducă știri despre el și despre tot ce se va întâmpla.

Noaptea o petrecu ca iepurele, ascultând și așteptând, deși știa bine că în zadar. În somnul mai mult ațipit avu crâmpeie de visuri, toate în jurul căpitanului de iobagi despre care vorbise deunăzi cu Cloșca. Parcă-l vedea

legat cu lanțuri pe tronul de fier înroșit și-i auzea carnea sfârâind. Se trezi scăldat în sudori reci și având încă în nări mirosul cărnii arse.

Duminecă se duse la biserică și, cât ținu slujba, se rugă fierbinte, în rândul întâi, lângă icoană, cu ochii mereu la chipul Mântuitorului răstignit pe cruce. Rugăciunile îi întăriră iar inima. Socotise să mai îndemne puțin pe oameni după biserică, dar nu mai avu răbdare. Simțea nevoie de singurătate. Urcă spre căsuța lui în Crângul Feregetului. Și după-amiazi se așeză pe prispă afară, singur. Sufletul îi era atât de plin că trebui să facă acuma ce nu mai făcuse de mulți ani: prinse a hori niște cântece vechi în care plângea și se mângăia jalea moților. Glasul lui dulce, cald, tremura prelung în văzduhul posomorit de toamnă și se ducea departe ca o chemare și un îndemn, amestecându-se cu freamătul înfrigurat al codrilor ruginiți. Vecinii din crâng ascultară mirați cântecele lui Ursu Nicula: erau doar atâția ani de când se lăsase de horit. Un bătrân, trecând prin ograda lui ca să ajungă mai drept acasă, îi și zise:

— Horești, horești, Ursule, parcă te-ai pregăti de nuntă mare?!

— Apoi că tocmai așa e, moșule, bine zici! făcu Horia cu atâta voie bună că păru întinerit cu douăzeci de ani.

Noaptea vru să vegheze întru așteptarea veștilor care nu se poate să nu sosească. Îl năpădi însă un somn de plumb, fără visuri. După miezul nopții niște bătăi grăbite răsunară în ușa tinzii. Nu le auzi. Se deșteptă întâi feciorul, cu toate că jucase la horă până târziu și venise rupt de oboseală. Ion trebui să-l zgâlțâie ca pe un buștean ca să-l trezească.

— Ce-i, ce-i? își frecă dânsul ochii ca de pe altă lume.

— Scoală că bate cineva la tindă și o fi veste pentru dumneata!

— Cine-i? întrebă Horia în tindă.

— Vasile Sgârciu, trimis cu vești de la căpitanul George Marcu Crișan!

Horia îmbrățișă lăcrimând pe nepotul lui Cloșcuț. Va să zică pe el l-a luat Crișan ca om de legătură? Atunci de ce-a mai mânat el aseară pe Iacob Topa în zadar? Acuma nu face nimic. O ștafetă mai mult nu strică.

— Întâi, Vasilică, de unde vii și cum vii? îl descusu Horia, așezându-l pe laviță, prin întunerec, nevrând înadins să aprindă opaițul.

Flăcăul răspunse că a sosit într-o goană, călare, peste munți, tocmai din satul Mesteacăn de lângă Brad.

— Să-mi spui tot, tot! stărui Horia.

— Doar numai de-aceea am venit! zise Vasile cu oarecare mândrie.

Crișan îl ceruse pe Vasile Sgârciu de la Cloșca, spre a avea om de credință pe lângă dânsul. Astfel joi, dis-de-dimineață, au plecat împreună la Brad, la târg. Ca să nu-l cunoască cine nu trebuie, s-a îmbrăcat în straiele cele mai rele și s-a ascuns subt podul cel mare de peste Criș. Acolo i-a trimis Vasile în taină câți oameni a putut din câte sate erau prin târg. Crișan, în numele lui Horia, i-a poftit să vie duminecă la biserica din Mesteacăn, să audă acolo poruncile pe care le-a adus Horia de la împăratul și să se sfătuiască cu toții ce să facă. Apoi vineri și sâmbătă au colindat satele îndemnând cât mai mulți oameni să meargă la Mesteacăn. Au mas sâmbătă noaptea în comuna Vaca, de unde e însuși Crișan, iar duminecă, pe la prânzul cel mic, au sosit și ei la biserica din Mesteacăn, găsind adunați vreo cinci sute de oameni veniți din tot Zarandul, ba chiar de prin Hunedoara și din munții Abrudului. Crișan îndată a arătat mulțimii crucea cu chipul împăratului și poruncile și le-a spus că Horia n-a mai putut veni dar le-a trimes semnele acestea ca să vadă și să știe că înălțatul împărat poruncește tuturor românilor să se facă grăniceri și să nu mai slujească de-aci înainte decât împăratului, iar nemeșilor numai cine are poftă și numai pe bani buni. Ca să se împlinească poruncile împăratului trebuie să meargă cu toții îndată la Bălgrad să li se dea arme, că de pe valea Mureșului au și plecat din fiece casă câte-un om, iar Horia îi așteaptă pe toți la Zlatna. Ici-colo câte unul mai puse vreo întrebare, apoi îndată se învoiră toți să pornească degrabă la Bălgrad, să nu li-o ia alții înainte. N-ar fi bine însă să treacă prin Brad, nu cumva să aibă necazuri cu domnii și să-i oprească, ci s-o ia peste Vaca și Zdrapți până la Curechi, unde să se întâlnească toată lumea, așteptându-se unii pe alții. Totuși, spre mai mare încredere, Crișan îi puse pe toți să jure pe sfânta cruce că vor cinsti făgăduința dată aci, iar popa făcu o slujbă întru binecuvântarea norodului și izbânda tuturor planurilor. Crișan mai porunci gloatelor să-și ia merinde pentru trei-patru zile și mâine să fie negreșit cu toții în Curechi, nimeni să nu lipsească, ci mai vârtos să cheme și oameni din satele care n-au fost la adunarea de azi. După ce s-a împrăștiat poporul, el s-a dus cu Crișan iarăși în satul Vaca unde căpitanul a și rămas până mâine, iar pe dânsul l-a trimis în mare grabă să dea de știre lui Horia și lui Cloșca, să adune și dânșii satele fără zăbavă ca să fie gata când vor sosi crișenii…

Horia nu-l întrerupse deloc, dar la sfârșit vru să-i mai ceară amănunte. Vasile însă nu mai vru să stea. Trebuie să ajungă, înainte de-a se face ziuă, la Cărpeniș, la unchiul său Cloșca, să-i povestească și lui, să-și ia nițică

merinde și să fie după-amiazi înapoi la Curechi unde-l așteaptă Crișan. Își luă rămas bun și se făcu nevăzut.

Fiindcă mai era mult până să se mijească de ziuă, Horia se trânti iar pe pat, socotind să ațipească, să mai prindă puteri pentru mâine. Dar nu mai fu chip să închidă ochii. Plănuia fel și fel cum să facă să iasă toate bine. Mulțimea de oameni trebuiește comandată, călăuzită, învățată, că altfel nimeni nu o mai poate stăpâni. Se gândi pe rând la sate, pe cine ar putea face primari în locul celor domnești care vor trebui trași la răspundere și pedepsiți pentru fărădelegile săvârșite… Apoi i se păru că se cam grăbește a împărți pielea ursului din pădure. Întâi să vadă cum se vor întoarce lucrurile și întâmplările.

Se sculă cu noaptea în cap și sculă și pe Ion care, de trudit ce fusese de la horă, nici nu putuse asculta până la capăt povestirea lui Vasile, că-l copleșise somnul mai tare decât toate aventurile războinice.

— Ia scoală, scoală, măi căprare! îl zgândări bătrânul batjocoritor. Ehei, cu cătane ca tine nu scoatem noi până-i lume pe Dumitru Todea din temniță!

După ce-l dezmeteci, îi porunci să meargă la George al lui Nistor și la Anghel al Manciului și la cel al lui Țiloș, și la Lupu Coroiu și la văru-său Petre Coroiu, apoi la Petre Manciu și la Florea Nicula, pe rând, și să le spuie tuturor să dea de veste oamenilor că s-au sculat crișenii pentru dreptate și vor să pornească la Bălgrad să-i facă grăniceri, deci și moții să fie toți gata, să nu rămâie mai prejos și când vor auzi buciumul pe munți și tulnicele să vie degrabă la Păltinișul din hotarul Blăjenilor unde se vor strânge toate satele la sfat mare.

Înainte de prânzul cel mic se pomeni cu o ștafetă de la Ponor: primarul îi trimetea de știre că au prins un om străin care adulmeca prin sate cine știe ce, pus pare-se de stăpânirea domnească să afle gândurile și planurile iobagilor. Întreabă ce să facă cu omul acesta?

De astă dată Horia se bucură de întrebare, căci cu răspunsul poate să cheme și satele de pe Arieșul mare până pe Ompoiu la marea adunare plănuită. Ca să fie timp să meargă vestea peste tot, chibzui că pe joi ar fi nemerit să hotărască ziua. Dacă vor sosi crișenii până atunci și vor face tămbălău, se vor strânge și satele singure mai curând. Fiindcă solul din Ponor nu i se părea prea isteț, se așeză și, cu slova lui bătrânească, scrise așa:

„Sănătate dumitale, jude din Ponor! Vină cu satele dumitale la Câmpeni și cu omul pe care l-ați prins, după porunca împărătească. Și să aduceți acolo și pe oamenii care au prins pe omul acela, pentru că am să vă arăt porunca împărătească. Afară de celea pe care vi le-am spus au mai sosit altele nouă. Dacă nu veniți cu toții, vina pe voi cade că ați călcat porunca împărătească. Noi vă chemăm din porunca împăratului ca să se citească toate în fața voastră. Dacă nu veniți, așa să știți, călcați porunca împăratului. Și cartea să fie trimeasă iute la Bucium, la Ioniță Dandea ca să vie și dânsul la Câmpeni să audă porunca împărătească și tot satul cu voi împreună, Ioniță să trimeată cartea la Lupșa la popa Simion și de acolo să plece degrabă la Mujina ca să aibă de știre să audă poruncile împărătești. Și eu, Ursu Nicula, de asemenea poruncesc acestea la satele de sus și cine nu va asculta de porunca împăratului cu mare pedeapsă va fi pedepsit. Cartea să meargă iute ca să dea de știre tuturor, că domnii nu vin la Câmpeni să facă pace cu satele.”

Îndată ce slobozi pe trimisul din Ponor, Horia își adună toate hârtiile în traistă și coborî în sat de-a dreptul la popa cel tânăr Gheorghiță Nicula.

— Domnule părinte, iacă, a sosit vremea să ne ridicăm! îi zise Horia fără niciun înconjur, parcă ar fi vorbit cu un vechi tovarăș.

Fața suptă, cu bărbuța gălbuie și ochii aprinși dădeau preotului o înfățișare tulburătoare. Drept răspuns acuma își făcu o cruce mare, bolborosind ceva fără zgomot, numai din buze.

Horia venise în realitate să se spovedească și să se cuminece, ca și când ar fi plecat la nuntă sau la război sau la un drum lung cu multe primejdii de unde nu se poate ști dacă se va mai întoarce, și când. În fața preotului însă se simți curat și înălțat și, în același timp, atât de sigur de biruință ca și când, dacă ar fi întins mâna, ar fi putut-o culege ca pe o fructă coaptă îi spuse totuși tânărului preot tot ce știa și ce plănuia fără a-i cere vreun sfat sau vreun ajutor, ci numai pentru bucuria de-a se destăinui în deplină inimă unui om de care nu ți-e teamă că va șopti mai departe ce a auzit. Și într-adevăr popa Gheorghiță, ca și când nu i-ar fi spus nimica, murmură doar ca pentru sine:

— Doamne ajută-ne și mântuiește-ne!

Horia îi sărută mâna și plecă cu inima oțelită. Îi trecuse ca prin farmec orice grijă și orice îndoială. Gândurile lui toate se înșirau ca pe o ață, limpezi și albe, asemenea unor mărgele lucitoare, Nu mai vru să ia nicio

hotărâre până ce nu va afla lămurit ce a isprăvit Crișan în Zarand. Și orice ar isprăvi, în adunarea de la Păltiniș trebuie să se ridice toți moții, joi.

Rămase în sat. În miez de toamnă, oamenii erau mai mult pe-acasă. Împrejurul lui se strânseră câțiva bătrâni. Zvonurile despre adunarea de la Mesteacăn se împrăștiaseră peste tot, umflate. Se spunea că creștinii au început „rebelia” împotriva domnilor și că au dat foc orașului Brad. Alții povesteau că de la Mesteacăn norodul a pornit îndată spre Bălgrad, peste munți, și că acuma ar fi ajuns pe la Zlatna unde însă cătanele au închis drumul. Horia asculta veștile și nu zicea nici da, nici ba, oricât îl descoseau oamenii. Numai ca să scape de întrebări spuse la urmă:

— Apoi n-om sta nici noi ca bolovanii, măi fraților! Că poruncile împărătești cele nouă la mine sunt și trebuie să le împlinim! Mai după prânz târziu sosi de la Câmpeni, cu căruța, primarul Macavei Bota. Părea cam opărit, deși, trecând pe lângă Horia, îi zise cu glas glumeț, ca și când ar fi fost cei mai buni prieteni:

— Da ce, măi Ursule, crișenii tăi s-au apucat de rebelie?

— Poate că tu știi mai bine, că noi n-avem nicio știre! răspunse Horia rece și aproape disprețuitor.

— Treaba voastră, Ursule, numai să știi de la mine că ponosul tot tu ai să-l porți! făcu primarul ridicând din umeri.

— Na, lasă, nu-mi mai purta de grije! Mai bine vezi de pielea ta! sfârși Horia și mai ascuțit, întorcându-se cu spatele, parcă nici n-ar mai fi vrut să-l vadă.

Închipuindu-și că o să-i sosească vești, se întoarse acasă spre seară. Fecioru-său dăduse poruncile tuturor, ba cu Petre Coroiu s-a înțeles să recruteze vreo douăzeci de călăreți, tot bărbați unul și unul, care să umble mereu după Horia, cum se cuvine după căpitanul cel mare al oștilor.

Se trânti pe pat, îmbrăcat, să fie gata pentru orice întâmplare. Povesti cu Ion până pe la miezul nopții, apoi adormiră amândoi și nici nu se treziră până ce se făcu ziua mare. Feciorul se miră că n-a mai venit nicio știre. Bătrânul observă însă liniștit:

— Nu e nicio grabă. Toate la vremea lor. Totuși nu plecă de-acasă și pe la amiazi se pomeni cu Cloșca, venit călare, aprins la față. Un om sosit de la Abrud i-a adus vestea că azi-noapte s-a întâmplat o poznă mare la Curechi, unde se întâlniseră oamenii ca să pornească la Bălgrad. Zice că nu se știe din ce pricină, mulțimea a omorât doi solgăbirăi și vreo zece panduri și acu

nu mai vrea să meargă la Bălgrad ci s-a apucat să omoare pe domni prin toate satele.

— Apoi ce te sperii, Cloșcuț? zise Horia. Că doar tocmai așa am vrut noi să se întâmple!

Nu mai lăsă pe Cloșca să se întoarcă acasă până ce vor primi vești adevărate de la Crișan, căci zvonurile umblă mai repede, ce-i drept, dar și mai mincinoase, în sfârșit, noaptea sosi Iacob Topa.

— Sănătate și voie bună, Crăișorule! strigă către Horia vesel și mulțumit.

Povesti pe îndelete cum și-a îndeplinit însărcinarea ce i-a dat-o Horia. S-a dus întâi să ia urmele căpitanului Crișan, chiar de-acasă. Era plecat de joi la târg, la Brad, și de-atunci nu se mai întorsese. Poate s-o fi abătut prin satul lui, prin Vaca, să-și vadă neamurile. Muierea luicrișan nu știa deloc și nimica unde și pentru ce plecase bărbatul. Iacob a mas acolo și duminecă dimineața a pornit spre Vaca, peste munți, să ajungă mai degrabă. Totuși de-abia pe la amiază a putut sosi, căci drumul e lung și greu. Acolo a aflat că oamenii au fost chemați cu poruncă împărătească la Mesteacăn și căpitanul Crișan i-a jurat să se ducă la Bălgrad. A venit mai pe urmă și Crișan, chiar de la Mesteacăn. A rămas cu el și ieri au pornit împreună peste Zdrapți și prin Criștior și București, la Curechi unde trebuiau să se întâlnească toți oamenii. Venea lumea într-acolo ca la veselie, și alta nu. Și se bucura Crișan de parcă vedeai cum îi crește inima, măcar că nu zicea nimica. Cine a sosit mai târziu, nici n-a mai găsit unde să se adăpostească în sat peste noapte, încât mulți au trebuit să doarmă pe-afară, pe câmp, care cum au apucat și s-a nimerit. Crișan însuși se aciuiase, împreună cu Toma Berna, consătean de-al lui din Vaca, la un biet iobagiu cu o droaie de copii; de-aceea nici nu s-a culcat în casă, ci într-un șopron pe niște ogrinji. El, Iacob, s-a ținut tot după dumnealui, cum îi poruncise Horia și cum de altfel îi ceruse și Crișan. Dar înspre miezul nopții, muierea gazdei se apropie tiptil de șopron și îi scoală și le spune speriată să fugă c-au venit cătanele să prindă pe Crișan. Ei n-au crezut și au ieșit în ogradă, să vadă ce s-a întâmplat. Ulița plină de oameni și la poartă doi domni și cu patru panduri. Crișan, niciuna nici două, sare peste gard în grădina vecinului, unde erau câteva clăi de fân, și-și pierde urma. Dar domnii, cum văzură una ca asta, porunciră cătanelor să tragă cu pușca după Crișan și să-l omoare dacă nu stă pe loc. Tot satul s-a umplut de spaimă și de zgomot. Oamenii năpădiseră în uliță. Nimeni nu știa ce-i, doar atâta se spunea din gură în gură că niște solgăbirăi s-au pus să omoare pe

Crișan. Alții adăogau că, după Crișan, au să omoare toată lumea și că de aceea au venit pandurii cu puștile. Începu să tragă cineva clopotul bisericii în dungă, a primejdie. Solgăbirăii cu pandurii s-au pomenit înconjurați de iobagi speriați și furioși care în curând au început să amenințe, să suduie. Apoi deodată s-a auzit glasul lui Crișan, aspru, tăios, ca o bardă: „Pe ei, copii!” Un solgăbirău înjură pe ungurește și porunci cătanelor să tragă în oameni. Cellalt striga cât îl ținea gura: „înapoi! înapoi!” Pandurii încearcă să tragă, ridică arma la ochi, dar cocoșul țăcănea în zadar, căci capsele nu luau foc, parcă ar fi fost muiate în apă. Încercarea asta și mai ales răcnetele unguresti ale solgăbirăilor scoaseră din sărite pe oamenii și altfel destul de amărâți. Cineva din mulțime ridică bâta și plezni în cap pe un solgăbirău. Atâta a trebuit. În clipa următoare zeci de ciomege se năpustiră asupra slujbașilor, apoi bolovani, apoi topoare. Într-un sfert de ceas, poate și mai puțin, din cei doi solgăbirăi rămăsese o grămadă de carne însângerată. În aceeași vreme pandurii îngroziți căutau 5-0 ia la sănătoasa, dar nu puteau străbate prin mulțimea vânzolită. Unii își amintiră și de ei și prinseră a-i snopi cu pumnii, cu bâtele, cum le venea mai la îndemână. „Jos pușca!” urlă cineva și îndată alții le smulseră armele, le descinseră săbiile. Apoi bătaia urmă înainte până ce pandurii, cu hainele sfâșiate, cu capetele goale, zdrobiți și plini de vânătăi și de zgârieturi, izbutiră să se facă nevăzuți în întunerec. Când vălmășagul era mai în toi, sosi la fața locului preotul Costan Turciu din Criștior, de mână cu copilul birăului din Curechi. Se făcu anevoie tăcere încât popa să poată povesti revoltat norodului cum a fost chinuit sărmanul băiat de către gornicul Petre Cara din Criștior, venit cu cei doi solgăbirăi să omoare în ascuns pe Crișan ca pe urmă să poată împrăștia mai lesne mulțimea rămasă fără conducător. Îndată ce s-a înnoptat, gornicul din Criștior, trimis înainte de către solgăbirăi, a venit drept la casa primarului. În casă era numai copilul, căci primarul văduv de șase luni, umbla prin sat din pricina mulțimii de oameni care sosise și nu-și găsea adăpost. Gornicul, cum a intrat, a cerut pâine, că, zicea, e flămând. Copilul i-a dat o bucată, dar gornicul a azvârlit-o în foc. Apoi i-a cerut rachiu, că i-e sete. I-a dat, dar și sticla cu rachiu a aruncat-o. „Unde-i crăișorul vostru, că pe el vreau să-l mănânc și de sângele lui mi-e sete!” Copilul nu pricepu: „Care crăișor?” Gornicul l-a plesnit atunci peste cap și i-a zis: „Horia!… Ori vrei să te prefaci că nu știi?” Pe urmă a început să-l întrebe că unde a tras cellalt tâlhar, adică Crișan. Și fiindcă băiatul, fraged și neștiutor, n-a putut răspunde, gornicul a luat vătraiul din foc și i-a ars cu vătraiul fața și

mâinile până ce l-a făcut numai o rană. Nici nu apucă popa să sfârșească și trei oameni aduseră pe gornicul vinovat, îl dibuiseră undeva și-l recunoscuseră după cum umbla să se pitească. Gornicul zicea neîncetat: „Oameni buni, iertați-mă, nu-s eu vinovat, că am avut porunci!“ Crișan însă strigă furios: „S-a isprăvit vremea iertărilor! Acu e vremea pedepselor! Câinii și vânzătorii trebuiesc omorâți fără cruțare!” Și în clipa următoare Toma Berna, care se afla tocmai lângă dânsul, fără a zice o vorbă, izbi cu toporul drept în numele tatălui pe gornicul Petre Cara, încât acesta se prăvăli ca un buștean. Ce s-a mai ales din noaptea aceea, numai Dumnezeu știe. A dormit cine a putut, dar vălmășagul nu s-a mai potolit deloc. De cu seară rămăsese vorba ca toată lumea să se adune a doua zi în capul satului, la cruce, ca de-acolo să pornească spre Zlatna. S-au și adunat ei oamenii, s-a dus și Crișan, dar, după câte se întâmplaseră în cursul nopții, nimănui nu-i mai ardea să plece mai departe. Se băgase frica în oameni că, în lipsa lor, domnii au să se răzbune pentru uciderea solgăbirăilor și când s-or întoarce dânșii vor găsi numai jale și durere pe la casele lor. Atunci Crișan, cu glas mare, a poruncit să plece toți după dânsul la biserica din sat, să le vestească acolo, în fața altarului, poruncile împărătești. Popa din Curechi, bătrân și slăbănog, n-a avut încotro și a trebuit să deschidă biserica. Aici Crișan, cu crucea împărătească în mână, cea adusă de Horia, a arătat oamenilor în puține cuvinte că domnii se împotrivesc ca românii să capete arme și, făcându-se grăniceri, să scape de iobăgie. Cele ce s-au întâmplat azi-noapte trebuie să fie de învățătură. De-aceea el, căpitan pus de Horia după porunca înălțatului împărat, poruncește tuturor să-l urmeze pe el și să stingă pe toți nemeșii și pe toți ungurii, căci numai astfel vor putea scăpa de robie. Frică să nu-i fie nimănui, deoarece uite, aici este porunca împărătească prin care neamul românesc e îndreptățit să stârpească pe unguri de pe fața pământului ardelenesc, iar moșiile și toate averile lor să le împartă între dânșii din a căror sudoare și caznă s-au făcut toate bogățiile… Și au pornit toți, poate opt sute de oameni dacă nu și mai bine, cu Crișan în frunte. Mergea lumea chiuind parc-ar fi mers la nuntă. Au luat-o drept, pe cărare prin pădure, lăsând la o parte satul Șesuri. Au trecut prin București. Câțiva mai inimoși au împrumutat coase și topoare de la oamenii de-aici, ca să aibă ceva în mână. Pe la prânzul cel mic toată ceata cobora în valea Crișului Alb, în satul Criștior. Iobagii din sat ieșiră în uliță ca și când de mult ar fi așteptat sosirea răzvrătiților. De la dânșii află căpitanul că la curțile cele mari ale neamului Kristsori e adunată boierime mai multă, chiar și un solgăbirău de la Brad,

anume Pakot. Acuma mulțimea începu să alerge, sporită cu iobagii satului care luau furci și coase și securi. Ș-apoi deodată ceata întreagă s-a năpustit asupra curților, care pe porți, care peste garduri, din toate părțile, cu niște răcnete de să se dărâme zidurile. N-a mai fost nicio poruncă și nicio cruțare. Oamenii izbeau unde nemereau: ferestrele se făceau țăndări, ușile erau smulse din țâțâni, mobilele sfărâmate, domnii găsiți prin casă ori prin ogradă uciși cu topoarele, cu furcile, cu coasele, ca guzganii. În câteva minute vreo cinsprezece nemeși zăceau care cu țeasta crăpată, care cu coșul spintecat, care cu beregata sfâșiată, prin diferite colțuri. Năvala venise așa de fulgerător că domnii nici n-avuseseră vreme să se gândească la apărare. Puțini se zice că s-au strecurat de au putut fugi prin păduri. Vreo trei bătrâni, mai multe femei și câțiva copii fură cruțați, fiindcă iobagii din sat s-au pus chezași pentru dânșii. Căpitanul i-a iertat, dar a poruncit popii Costan să-i boteze îndată în legea românească, să se vadă că nu mai e îngăduit să rămâie decât români. Intrară cu toții în bisericuța de piatră, foarte veche, unde preotul făcu rugăciunile legiuite și-i boteză. În semn că se face pace deplină, căpitanul Crișan mai porunci ca fata solgăbirăului să se mărite cu un iobagiu român, care-i place ei. Fata slăbuță, înfricoșată, drăgălașă, s-a uitat împrejur ca o căprioară speriată și, în cele din urmă, după ce i-a făcut semn și maică-sa, a zis către preotul Costan: „Dacă trebuie neapărat să mă cununi, atunci îl aleg Ion Sârbu, că ne-a slujit totdeauna cu credință”. Ion Sârbu fu adus degrabă în biserică. Un băietan de vreo douăzeci de ani, frumușel, cuviincios. Când i se spuse că va fi bărbatul domniței, a îngălbenit. Popa însă i-a cununat repede, căci nu era vreme de pierdut. Facă tinerii pe urmă ce-or vrea și înțeleagă-se… într-adevăr, în acest timp țăranii spărgeau și sfărâmau să nu rămâie piatră pe piatră din curțile domnești, iar iobagii din sat își împărțeau hambarele și începeau a căra bucatele acasă. Apoi cineva răzbi în pivnițe și îndată chemă și pe alții la băutură. Când văzu însă căpitanul Crișan asta, de teamă să nu se înfunde oamenii la bunătățile pivnițelor, porunci cu glas mare să se scoale toată lumea să plece la Brad, unde e cuibul domnilor, să dea foc orașului și să stingă pe toți ungurii de-acolo. Micula Bibarț, un bărbat voinic ca un steag, ceru voie lui Crișan să meargă cu o ceată de oameni la Mihăileni, să isprăvească și cu nemeșii de pe Valea Crișului în sus. Crișan fu mulțumit, îl făcu în fața tuturor căpitan și, i dădu drumul. Apoi înainte de-a porni spre Brad, i-a poruncit lui Iacob Topa să însoțească pe căpitanul Bibarț la Mihăileni, să-i dea ajutor dacă va avea nevoie, și după ce se va sfârși treaba

pe-acolo, să ia un cal domnesc și să gonească la Horia să-i raporteze ce-a văzut și să-i spuie din partea lui numai atâta: „Merge bine!” Vești îi va mai trimite prin Vasile Sgârciu care sosise înapoi și se întâlnise cu Crișan pe drum spre Criștior. Poate să-i mai spuie marelui căpitan că joi va fi și dânsul negreșit la Păltiniș, căci până joi nădăjduiește să nu mai fie nevoie de el pe-aici… Așa apoi Iacob a pornit cu ceata căpitanului Bibarț pe Criș în sus, prin Zdrapți, și pe la amiază au ajuns la Mihăileni. Curtea domnească însă o găsiră părăsită. Se auzise aici, nu se știe cum, ce s-a întâmplat la Criștior și nemeșul, împreună cu copiii și un frate al său, fugise prin păduri. Căpitanul Bibarț porunci iobagilor din sat să-i scoată din pământ pe domnii fugiți că altfel va aprinde toate casele să se aleagă scrum și cenușă din ele, iar zece bărbați, cei mai de frunte, vor fi trași în țeapă numaidecât. Peste o jumătate de ceas fugarii, legați, erau în ograda primăriei. Bibarț era din Blăjeni și a suferit multe nedreptăți de la domnii din Mihăileni care, acum trei ani, făcuseră să fie spânzurat un frate al său numai pe bănuiala că ar fi avut de gând să omoare pe un gornic al curții. „Na, domnule, să ne răfuim!” Atât i-a zis Bibarț boierului cel mare, apoi a strigat pe Toader Cleșu, care fusese catană împărătească, și i-a poruncit să le taie capul. Și Toader, cu o bardă grea, a retezat capetele tuturor, proptindu-i ca niște butuci, pe un tăietor. Din toată familia numai doamna lipsea. O țigancă de la curte, luată la zor, mărturisi că doamna s-a îmbrăcat țărănește și a fugit în pădure împreună cu domnii. „Nu face nimica! Și doamna pe-aici trebuie să fie! Are să se găsească!”

— Asta s-a petrecut azi pe la prânzul cel mare — sfârși Iacob. N-am mai stat, că nici nu mai aveam de ce. Oamenii începuseră să care acasă de la curte ce aflau mai de preț, iar unii umblau să dea foc caselor. Căpitanul Bibarț e om cu socoteală și îndrăzneț. El face ispravă. Mi-a și dat un cal din grajdurile nemeșului, să pot veni mai repede, să aduc raport despre toate.

Horia și Cloșca au ascultat fără a-i pune vreo întrebare, parcă, auzind ce spunea Iacob, gândurile lor ar fi urmărit alte întâmplări asemănătoare în viitor.

— Bine, Iacobe! zise Horia la urmă.

Se uită la Cloșca. Și Cloșca se ridică îndată, murmurând:

— Na, frate Horia, eu mă duc și să ne vedem sănătoși la Păltiniș!

— Du-te, frate Cloșcuț, și ia seama la toate!

Pe urmă, după ce plecă Cloșca, Horia mai stătu de vorbă cu Iacob. Pe când ascultase întâmplările din Criștior, pe el începu să-l roadă o înfricoșare

pe care nu știa cum să o stăpânească. Acuma vorbiră de una și de alta până ce zise:

— Da câți domni spui c-ați ucis la Criștior?

— Apoi or fi vreo cincisprezece, dacă nu și mai mulți — răspunse Iacob.

— Și nicio femeie?

— Ba mi se pare c-a fost și o muiere…

Horia, fără să vrea, avu o strângere de inimă.

— Eu n-am văzut-o, dar am auzit c-ar fi fost o preoteasă ungurească. Se luase de piept cu un om și-i căra la pumni în cap de să-l omoare și alta nu. Atunci apoi a sărit alt om și a trăznit-o cu securea în ceafă…

Nu mai întrebă nimica Horia, ci se mulțumi să-i dea porunci pentru a doua zi: să umble prin sat, să cheme oamenii la Păltiniș, să găsească doi bucinători buni care mâine noapte să dea de știre tuturor să vie negreșit să afle noile porunci împărătești. La Crișan să nu se mai întoarne, căci e nevoie de dânsul aici. Oamenii din Albac și cei din împrejurimi să se adune aici, la biserică și să pornească cu toții împreună.

Ion încă nu venise acasă din sat. Feciorul zburda de bucurie și de mândrie și-și pusese în gând, împreună cu alți flăcăi de seama lui, să umble din casă-n casă și să scoată la Păltiniș pe toți bărbații din Albac.

Până să se întoarcă băiatul, Horia, singur, mai chibzui cele povestite de Iacob și iarăși se opri la întâmplările din Criștior. Cum au venit împrejurările de tocmai la Criștior a trebuit să înceapă prăpădul și tocmai cu neamurile domniței pe care atât o visase el odinioară! De ani mulți de zile nu se mai gândise la ea, până când s-a întors de la Viena cu poruncile cele mari în traistă. I-a fost frică mare să nu fi căzut și domnița jertfă răzbunării drepte. Acuma își dădea seama că s-a speriat degeaba. Domnița era măritată undeva pe lângă Cluj, așa că e departe de primejdiile de-aici. Apoi domnița o fi acuma femeie bătrâioară cu copii mari. Visurile au trecut demult. A rămas numai amintirea ca un abur de amețeală…

A doua zi dimineața îi fu rușine că s-a putut opri la asemenea gânduri slăbănoage. Coborî în sat să cheme și pe popa Gheorghiță la adunarea de mâine, că poate va fi trebuință de slujitorul Domnului. De alte porunci pentru oameni nu mai era nevoie: toată lumea știa cele de lipsă. A intrat însă în cancelarie să dea binețe primarului. Străjile îi spuseră că Macavei Bota a plecat la Câmpeni cu căruța încărcată, fiindcă l-au speriat unii că are să fie spânzurat îndată după ce se va întoarce Horia de la Păltiniș.

— Apoi de ce i-e frică tot n-are să scape! mormăi Horia întunecat.

Până seara mai veniră și alte ștafete cu vești din Zarand. Auzi că încă de ieri după-amiazi Crișan, cu o oaste de țărani, s-a repezit asupra orașului Brad, au ucis acolo pe cine s-a împotrivit, au dat foc câtorva curți domnești, iar pe nemeșii care s-au închis în biserica reformată i-au tras jos chiar din turn și i-au omorât pe toți. Apoi de la Brad țăranii s-au împărțit în mai multe cete și au pornit să stingă pe domnii de prin sate pe rând. Crișan însuși se spunea că s-a îndreptat spre Ribița unde mai mulți nobili înarmați îl așteptau gata de luptă.

În sfârșit, joi dimineața Horia se rase frumos, se îmbrăcă în straiele cele mai bune și se găti ca la o sărbătoare mare. Iacob Topa veni și-i aduse calul pe care-l luase de la Mihăileni. Împreună cu dânsul mai sosiră unsprezece călăreți.

— Crăișorul nostru trebuie să fie păzit ca și domnii! zise Iacob în vreme ce călăreții îl întâmpinau cu niște „trăiască” de clocotea Crângul Feregetului.

În fruntea cetei de albăceni, Horia coborî pe Arieș până la Secătura, apoi urcă până la Negura și de-acolo trecu la Vidra, ca să adune de peste tot oamenii. Sosiră după-amiazi la Păltiniș. Într-o poiană largă mulțime mare de țărani aștepta și pe cărări mai veneau mereu. Cloșca era acolo de mult. Norodul, când zări pe Horia în fruntea moților, izbucni în strigăte de bucurie parcă le-ar fi adus toate bunătățile lumii. Horia se sfătui puțin cu Cloșca și cu bătrânii și hotărâră să aștepte pe Crișan cu zărândenii. Până atunci oamenii nu mai vorbiră decât despre isprăvile rebeliștilor de pe Crișuri, povestindu-se multe minunății, adăogând fiecare ce știa sau măcar ce auzise. Apoi sosi și Crișan însoțit numai de vreo cincizeci de oameni, dar toți călări și toți înarmați, care cu puști, care cu lănci, ca o adevărată oștire ce vine din război. Un răstimp lung trecu până ce se potoli lumea, căci întreaga ceată fu înconjurată și asaltată de întrebări. Crișan isprăvise treaba la Ribița, încă de ieri, iar azi-dimineață, trecând prin Mihăileni, a mai avut să facă niște judecăți și de-aceea a întârziat, mai ales că iobagii din Blăjeni, ca și cei de-aici, au vrut să audă toate întâmplările rebeliei.

Pe urmă, când se făcu liniște, Horia vorbi mulțimii. Nu mai avea nevoie să convingă pe nimeni. Porunca împărătească despre omorârea ungurilor era acuma cunoscută. Le porunci doar să fie dârji și necruțători, cum au fost și ungurii de atâția amar de ani cu dânșii, și să asculte poruncile căpitanilor pe care-i va pune el ori pe care îi vor alege satele. Apoi ceru să jure terți pe

sfânta cruce cu chipul împăratului că vor ucide tot ce e unguresc, fie domn ori slujbaș, dăruind viața numai celor ce vor primi pe loc legea și credința românească. Popa din Albac, cu crucea în mână, rosti cuvintele jurământului și mulțimea, cu capetele goale, le repetă într-un glas care părea mugetul unei vijelii. Se înserase. Umbre mari se întindeau peste poiana albă de oameni. În liniștea munților numai murmurul gloatelor se ridica spre cer ca o amenințare înăbușită. Apoi, peste capetele tuturor trecu scurt, aspru ca o săgeată de oțel, porunca crăișorului:

— Hai, feciori!

Și oastea albă se urni.

6 - A NOASTRĂ-I LUMEA!

Oastea țărănească înnoptă, pâlcuri-pâlcuri, din Vidra și Poeni și Fântâna Lină și Pescuți și Ponorel și Sohondol, dar la răsăritul soarelui, vineri, toată lumea trebuia să se întâlnească la împreunarea celor două Arieșuri căci acolo, pe-aproape, în satul Bogdănești se retrăsese și Horia să se odihnească și să mai sfătuiască cu căpitanii cei mari Cloșca și Crișan.

Noaptea o burniță urâtă și rece porni să cearnă, mohorâtoare de suflete. Până să se adune toată mulțimea și să se rânduiască, se făcu prânzul cel mic și ploaia încetă parcă înadins să ușureze mișcarea cetelor.

Apoi norodul din treizeci și trei de sate se sculă și într-un ceas fu la marginea orășelului Câmpeni. Ulița de sus se umplu repede de țărani care se îmbulzeau, chiuiau, amenințau. În capul lor, călare pe un armăsar roib, Crișan, cu o cruce mare galbenă, drept steag de luptă, striga cât îl țineau plămânii că oamenii cei de treabă vin să nimicească pe unguri, ori să-i boteze în legea creștinească, precum a orânduit Dumnezeu și înălțatul împărat. Mai înapoi, înconjurat de călăreți, Horia, cu suman alb ca o mantie crăiască și cu o pușcă pe oblâncul șelei, mergea tăcut, uitându-se în dreapta și în stânga, ca și când ar fi vrut să cerceteze inimile mulțimii. După dânsul venea Cloșca, tot călare, cu pene albe și roșii la căciulă, răcnind în răstimpuri câte-o sudalmă pe care cei dimprejur o reluau chiuind și adăogând, ca la nuntă:

— Hai, feciori, hai, c-a noastră-i lumea!

În piața orașului, mare, pătrată, aștepta altă mulțime țărănească, în frunte cu feciorul lui Horia. Nu s-au mai dus la Păltinișul Blăjenilor, că le venea prea departe ș-apoi tot trebuiau să se întoarcă înapoi aci. Mai bine Ion s-a repezit prin satele dimprejur și, mai cu sfatul, mai cu amenințarea, a poruncit oamenilor să nu lipsească nimeni a afla poruncile cele împărătești. Aseară, prin piață, în fața curților ișpanului, s-a întâlnit cu gornicul Ursu Uibaru. I-a dat binețe, ca totdeauna, și gornicul l-a oprit:

— Da ce, Ioane, s-aude că începe rebelie mare?

— Apoi ce-om face noi, nu știu — răspunse feciorul batjocoritor. Poate că știe mai bine domnul ișpan dacă i-ai spus d-ta!

Ursu Uibaru era galben și chiar mustața i se pleoști, zicând:

— Cu domnul ișpan nu-ți face voi nicio treabă că adineaori dânsul s-a pus în brișcă cu trei cai și poate tocmai la Aiud să-l mai prindeți!

Ion Horia ridică din umeri și trecu înainte. Gornicul însă, spăimântat de plecarea lui bruscă, strigă după el:

— Pe mine n-a veți de ce să fiți supărați, Ioane, că eu, știi bine, cât mi-a îngăduit slujba totdeauna am…

Flăcăul nici nu se întoarse, nici nu răspunse, așa că gornicul rămase cu vorba în vânt. Auzise pe la oameni cum s-au sculat zărăndenii și că și moții au de gând să nu cruțe pe nimeni. El se rugase de ișpanul Intze, din pricina căruia și-a câștigat ura și scârba oamenilor, să-l ia cu dânsul, că poate să-l și omoare rebeliștii când or ajunge pe aici; dar ișpanul l-a împins la o parte și nici măcar nu i-a răspuns.

— Așa-mi trebuie, dacă am fost om de credință în slujba domnilor! mormăi amărât, cu ochii după feciorul lui Horia.

Toată piața era acum plină de țărani și tot orașul fierbea ca un stup în care a pătruns un roi tânăr și gata de luptă.

— Faceți loc crăișorului nostru! La o parte! Loc! strigau călăreții deschizând o pârtie prin mulțime.

Horia cu ceilalți căpitani trecură până în fața curții ișpanului și acolo se opriră. Crișan făcu semn cu crucea mulțimii că vrea să vorbească marele căpitan. Dar nu se putu face atâta tăcere ca să audă toată lumea. Cuvintele lui Horia fură purtate din gură în gură și tălmăcite după priceperea ascultătorilor.

— Eu Ursu Nicula vă spun, oameni buni, în numele înălțatului împărat, că înălțatul împărat mi-a poruncit să vă spun și să vă arăt…

Nici nu ascultă toată lumea până la sfârșit, ci prinse a se răzleți în pilcuri prin oraș, repezindu-se să împlinească poruncile auzite. Vidrenii și albăcenii, care se aflau împrejurul crăișorului, năvăliră în curtea ișpanului și începură a sparge și a sfărâma tot ce găsiră, în cancelarie, unde erau documentele și toate hârțoagele de pe urma cărora se trăgeau toate fărădelegile, răvășiră dulapurile și rafturile, ba unii scoaseră în ogradă vrafuri de hârtii și le dădură foc. În aceeași vreme alte cete se năpustiră asupra caselor din piață în care locuiau alți slujbași și unguri, pe când crișenii, mai învățați cu rebelia, fiindcă prin satele lor prădaseră cu nădejde tot ce fusese de prădat, se grăbiră să pună mâna pe lada cu bani a domeniului. O grămadă de băieși, spălători de aur de pe Arieșuri, năpădi cancelaria schimbătorului de aur ca să se răzbune pentru batjocurile ce le suferiseră cu prețurile muncii lor. Alții sparseră ușile bisericii papistașe, pătrunseră înlăuntru și sfărâmară băncile, stranele, icoanele, sfeșnicele,

cruțând numai altarul. Buciumanii, după porunca lui Ionuț Dandea și pentru că nici nu aveau clopot la biserica lor, se suiră în turn și se siliră să dea jos clopotul papistășesc ca să-l ducă acasă.

Pe când oastea de iobagi, împrăștiată prin oraș, se răcorea cum putea, Horia rămase în piață, înconjurat de călăreții lui, la sfat cu Cloșca și Crișan. Era mulțumit de avântul oamenilor, dar socotea că, pentru a ajunge la izbândă, trebuie negreșit hotărâtă o rânduială. Dacă fiecare va face după capul său, curând de tot și chiar înainte de-a fi putut dobândi ceva, curajul se va stinge și sufletele ostenite în zadar vor fi lesne întoarse la jugul suferinței. Este nevoie deci ca unii, puțini, să poruncească și ceilalți să asculte orbește poruncile. Mai ales Crișan, cu duhul ostășesc rămas într-însul, se bucură auzindu-l. Îi și zise îndată:

— Dumneata ești căpitanul cel mare, alege-ți că pitani câți poftești și mai dă-ne și căprari peste cetele cele mai mici de oameni! Sus, prin părțile mele, am și pus câțiva oameni de încredere căpitani peste sate și așa i-am putut lăsa pe dânșii să dregătorească!

Horia dădu din cap. Înainte de-a merge mai de parte rânduiala trebuie făcută. Să puie dânșii căpitani, neapărat, dar să îngăduie și satelor să-și aleagă ele pe cei mai destoinici, pe care ei doar să-i întărească în slujbă. De altfel el însuși tocmai cu treburile acestea va avea să se îndeletnicească mai mult. Satele nu pot rămâne fără conducători, căci slujbașii domnești și mai cu seamă primarii trebuiesc scoși și judecați pentru nelegiuirile ce le-au făptuit împotriva norodului. Mai este apoi de lipsă să se îngrijească și de arme, că mâine-poimâine vor da piept cu nemeșii înarmați bine, și împotriva lor nu se poate lupta numai cu toporul și cu coasa prefăcută în suliță. Și iarăși trebuiesc trimise cărți și prin celelalte comitate, să afle iobagii de pretutindeni că a început rebelia pentru răpunerea domnilor.

Hotărî apoi, că chiar după-amiazi Cloșca și Crișan să pornească cu întreaga oaste de țărani, alcătuită acum din douăzeci și nouă sate zărândene și șaisprezece ale domeniului Zlatna, să lovească orașul Abrud, cuibul ungurimei de pe-aici. Să fie însă cu multă băgare de seamă și să nu se lase amăgiți nici de făgăduieli deșarte, nici de amenințări neputincioase. El însuși va pleca să prindă pe primarii și gornicii de pe cele două Arieșuri și să-i judece fără zăbavă și să le ia socotelile pe care n-au vrut să le dea până acuma.

Din ograda ișpanului atunci ieși un grup gălăgios, aducând patru gornici legați cu mâinile la spate și bătuți de li se cunoșteau pe față urmele. Un

țăran negricios și uscat, care conducea pe cei zgomotoși, păși cătănește înaintea lui Horia și raportă:

— Domnule căpitan, am prins patru tâlhari de gornici, uite-i colea! I-am găsit ascunși în pivniță, printre butoaiele cele cu vinuri scumpe, i-am dobzăluit bine și i-am adus să te întrebăm de n-ar fi bine să le tăiem capetele ca să nu mai poată face rău nimănui pe lumea asta!

Horia văzu pe Ursu Uibaru între cei prinși. Răspunse:

— Ba lăsați-i, măi frate, să-i judecăm cum se cu vine! Dar patru oameni să rămâie lângă dânșii să-i păzească!

— Prea bine, domnule căpitane mare! făcu țăranul cu un rânjet prostesc și salutând cu mâna la căciulă ca o cătană bătrână.

Era cam cherchelit ca și ceilalți paznici, fiindcă făceau parte din gloata norocoasă care alergase prin pivnițele domeniului, să spargă butoaiele și să verse toate băuturile. Au și stricat ei câteva vase, dar au avut grije să guste întâi ce strică.

— Da procopsitul de birău din Albac pe unde se ascunde, măi Ursule? întrebă Horia deodată pe Uibaru care se tot uita la dânsul cu niște ochi plini de groază.

— Macavei Bota? zise gornicul cu o lucire de nădejde. D-apoi mi se pare c-a fugit spre Aiud ori chiar către Cluj, că pe-aici nu l-am mai zărit de ieri-dimineață…

— Na, lasă că-l găsim noi și-n fundul pământului!

Pe la amiazi, oamenii sătui de stricăciuni începură să se adune iarăși în piața mare. De altfel căpitanii mai trimiseră și câțiva călăreți, să grăbească adunarea. Ion Horia sosi cu o ceată mai rânduită, în care toți aveau sulițe și toți căutau să se poarte întocmai ca și cătanele. Ion însuși era călare și avea pene roșii la căciulă. Așa se înfățișă la tatăl său și-l rugă să-l lase și pe el căpitan, căci trupa asta el și-a întocmit-o acum și cu ea e în stare să cucerească o țară întreagă.

— Apoi dacă ai fost vrednic să-ți aduni oameni, vrednic ești să le fii și căpitan și să le poruncești! zise Horia uitându-se însă la Cloșca și la Crișan, parcă i-ar fi întrebat de a făcut bine ori nu.

— Așa-i! aprobară amândoi într-un glas. Și când mulțimea fu în plin, Horia dădu lozinca pe care o repetară mii de guri:

— La Abrud cu Dumnezeu înainte!

Marele căpitan își mai opri, în afară de călăreții săi, o ceată de vidreni și albăceni. După ce se scurse norodul, numi căpitani pe Toaderberindei și pe

Toader Scoica, poruncindu-le strașnic să-și caute degrabă un mănunchi de oameni cu care să țină ordinea și chibzuiala în Câmpeni și să nu îngăduie cumva ca ungurii să ridice iar capul. Apoi, înainte de-a pleca, trimise câțiva călăreți să prindă pe toți primarii ce-i vor găsi prin satele Arieșului mare și să-i adune la Albac unde dânsul va veni mâine, căci astă-seară vrea să ajungă la Vidra să isprăvească niște socoteli. Sfârșind, aruncă o privire spre Ursu Uibaru care plecă repede capul.

Sosi noaptea târziu la Vidra. Era ostenit rău și voia să se culce îndată, să se odihnească. Dar la cancelarie găsi lume multă și vălmășag mare de glasuri. David Avram împreună cu alți oameni prinseseră pe primarul Vasile Goia tocmai când, călare, cu o dăsagă de bani, încerca să fugă în Bihor, peste munți. Țăranii îl legaseră și-l aduseseră în sat, să fie judecat de popor. De multe ceasuri însă se hărțuiau fără a ajunge la o înțelegere. Prinsul ședea grămădit și îngrozit în mijlocul cancelariei, iar David Avram, bătrân și slăbănog, suduia și amenința și, din când în când, pleznea peste ceafă pe Vasile Goia. Unii ziceau că să-i ia banii, să-i împartă între oameni, iar primarului să-i dăruiască viața, pedepsindu-l doar cu o bătaie soră cu moartea; alții, și mai ales David, țineau morțiș să-l suie sus la Piatra și de-acolo să-l zvârle în prăpastie, să nu se mai aleagă dintr-însul niciun ciolan întreg. Acuma toată lumea ceru lui Horia să-l judece. Prinsul însuși gemu rugător:

— Măi Ursule, și eu te-am ferit pe tine de multe ori…

— Mi-aduc aminte, vezi-bine, cum ai venit să mă întrebi de sănătate tocmai în casa lui Petre Nicula, aci de față! zise Horia fără măcar să se uite la dânsul. De altfel uite că ți-am mai adus un ortac, pe dumnealui Ursu Uibaru care de asemenea numai bine ne-a făcut tuturor! Na, apoi nici nu-i trebuință să stricăm atâta vorbă pe niște oameni așa de netrebnici!

Câțiva săteni voiră să spună ceva. Îi opri cu o mișcare hotărâtă și urmă:

—Nici o vorbă, nimeni!… Acu noaptea însă nu-i vreme de judecată nici pentru tâlhari ca dânșii. Fiindcă trebuie socoteală în toate, iacă să vă pun căpitani peste sat, care să aibă grije și să judece unde trebuiește. Am să pun pe Iacob Todea întâi, apoi pe Pavel Bocu și pe Petre Nicula și pe Toma Gligor și pe Petre Goia și pe Tulia Nicula, că sunt toți oameni pe care i-ați ales și voi de câte ori ați avut lipsă de apărare ori de plângere. Ei să judece și pe birău împreună cu mine, după dreptate, mâine dimineață, ca să aibă vreme până atunci să chibzuiască bine!

A doua zi, Vasile Goia fu osândit dimpreună cu Ursu Uibaru. Primarul fu îndată târât la Piatra. Da vid Avram ceruse și dobândise favoarea să-l poată împinge el de pe marginea stâncii jos în prăpastie. Spuse tuturor că astfel vrea să-și răzbune toate umilințele ce le-a îndurat de la Goia fără să crâcnească.

Ursu Uibaru însă căzu la genunchii lui Horia și-l rugă atât de fierbinte să-i cruțe viața că în cele din urmă căpitanul se înmuie.

— Măi omule, nici tu n-ai fost mai de omenie ca birăul — îi zise Horia. Dar n-ai făcut atâtea rele ca dânsul pentru că n-ai putut. Totuși, iacă, te iert, dacă vrei să dovedești că te faci om de treabă!

Gornicul începu să se jure. Horia îl întrerupse:

— Nu așa, voinice! Dovada s-o faci cu fapte!… Uite, eu te pun căprar lângă feciorul meu! Să mergi și să împlinești poruncile mele și pe-ale lui și să fii credincios în toate! Jură aci pe sfânta cruce!

Scoase crucea de aur cu chipul împăratului și Ursu Uibaru jură:

— Așa să-mi ajute Dumnezeu Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt și Maica Precista și toți sfinții!

Horia îl luă cu dânsul și la Albac, unde ajunse după-amiazi și unde găsi prinși pe primarii domnești din Câmpeni, Fața Albacului, Gură-Neagră și alte câteva sate. Dar socotelile cu dânșii erau lungi și încurcate, iar ei înfricoșați, mai ales când li se spuse soarta celui din Vidra, nici glas nu mai avură să vorbească. Ca să nu piardă vremea de pomană cu ei, Horia îi închise într-o pivniță a primăriei, le puse pază bună și sâmbătă noaptea se întoarse la Câmpeni. Poposi câteva ceasuri la Toader Berindei de la care află că de azi-dimineață Abrudul a fost cuprins de 25 țărani, că au fost uciși mulțime de unguri și mai mulți botezați, că din toate casele unguești n-au mai rămas decât ziduri și acoperișe.

Duminecă de dimineață porni și el spre Abrud peste Cărpiniș. De-abia ieșit din Câmpeni, pe drum îi spuseră oamenii că mulțimea cea mare de români se află încă tot în Abrud unde mai este mult de stricat, dar că Cloșca, cu o ceată mai mică, a trecut de aseară spre Roșia. Atunci își schimbă și el planul cu Abrudul, ca să se întâlnească cu Cloșca. Trecând pe lângă casa lui Cloșcuț, trimise un călăreț sus pe coastă să vadă dacă nu e cumva acasă ori dacă nu i-a lăsat vreo veste. Nu era. N-a mai fost pe-acasă de-alaltăieri, când a mers contra Abrudului, dar și atunci doar a îmbucat ceva, că mulțimea de oameni nu l-a lăsat să zăbovească. Mărinaași întrebat acuma pe călăreț: când s-o isprăvi oare rebelia asta, că, Doamne, greu mai e fără

bărbat la casă și tare se prăpădește și bruma de avere dacă omul nu-i poartă de grije, că fânul lor de la Mogoș acolo l-a bătut Dumnezeu…

— Apoi dacă s-ar lua bărbații după capul muierilor… murmură Horia cam încruntat. Ehei, de-abia începe hora!

În Cărpeniș, pe la mijlocul satului, aproape de biserică, înainte de-a coti la stânga spre Roșia, întâlniră un car tras de doi boi urmat de câțiva țărani cu capetele goale. În car, pe loitră, ședea popa Moise cu ochii roșii. Când văzu pe Horia, popa opri carul, se dădu jos și ridică cearceaful alb descoperind cadavrul unui preot cu țeasta sfărâmată.

— Dacă îngăduiți nelegiuiri d-astea, Dumnezeu n-are să vă ajute, măi Ursule! zise popa Moise cu aspră imputare.

Îi povesti apoi cum alaltăieri, când a trecut mulțimea țărănească pe-aici spre Abrud, Crișan a poruncit să meargă și popa Avram Șuluțu, ca să citească din nou poruncile împărătești, fiindcă el știe mai multă carte și așa oamenii vor crede mai tare în vorba împăratului. Popa Avram, om bătrân și cu frica lui Dumnezeu, nu putea să-și lase biserica fără slujitor tocmai dumineca. Crișan s-a înfuriat că „ce, ești popă de unguri?” și „dacă nu vii de bună voie, ai să vii de nevoie!” Și a poruncit de l-au pus pe un cal și l-au dus cu sila între dânșii. Apoi cum a ajuns la Gura Cornii, deasupra Abrudului, l-a coborât de pe cal și i-a dat să citească niște cărți pe care le avea dânsul în traistă. Popa Avram a început să le tălmăcească, dar ce spunea el din cărți nu-i plăcea deloc lui Crișan și nici oamenilor, că spunea altfel decât știau ei că este scris în ele. Atunci norodul a prins a răcni și a ocărî pe popa Avram că ține cu ungurii și cu domnii și că-i popă papistaș. Și deodată a sărit un crișan și l-a izbit în cap cu toporul, strigând: „Nu mai vrem să ascultăm minciunile hoțului de popă, că-i cumpărat de unguri să ne înșele!” Cloșcuț s-a repezit să-l apere, că-l știa om cucernic și de omenie, dar oamenii întărâtați și înnebuniți, erau cât pe-aci să se supere și pe dânsul că se mai întrepune pentru un vânzător.

— Na, părinte, apoi ce s-a făcut bine s-a făcut î zise Horia. Că lupta noastră-i pe viață și pe moarte, și nu putem lăsa să ne amăgească până și popii noștri! Așa să știi, părinte, și să știe și alții!

Popa Moise văzu ochii îndârjiți și nu mai spuse nimic. Acoperi iar mortul din car, își făcu cruce și bolborosi rugăciuni, în vreme ce Horia cu călăreții lui se îndepărtau cotind pe drumul spre Roșia.

Pe ulițele orașului era o furnicare de țărani, unii înarmați, alții încărcați cu felurite lucruri strânse de prin casele unguești. Toți păreau mai mult

veseli, decât mânioși, deși răcneau mereu, amenințau și suduiau din răsputeri. Dar ceea ce izbea mai cu seamă pe Horia era că nu se simțea nicio rânduială, ca și când fiecare ar fi fost de sinea lui, fără stăpân, fără nicio țintă.

— Măi feciori, da voi ce faceţi pe-aici? întrebă dânsul un grup de flăcăi care veneau cuprinși pe după cap și chiuind, ca dumineca, acasă în sat, după horă.

— Stingem pe unguri și ne veselim, c-a noastră-i lumea! răspunse unul cu fața îmbujorată și cu glas chefliu.

— Venit-ați de capul vostru aci ori aveți vreun stăpân? stărui Horia.

— Ba ne-a trimis d-aseară căpitanul Cloșca și acum a sosit și dumnealui! zise altul, desprinzându-se dintre ceilalți, căci înțelesese că omul acesta, înconjurat de atâția călăreți, trebuie să fie Horia.

După ce Horia trecu mai departe, flăcăii porniră să strige mai înflăcărați:

— Vivat crăișorul nostru!.. Vivat Maria Terezia!

Pe Cloșca îl găsi la gura minei Lorinez unde se aflau ascunși vreo sută de unguri și dregători de frica țăranilor și după ce auziseră ce s-a întâmplat la Abrudieri. Cloșca fierbea și afurisea și suduia. Descălecase și alerga de colo până colo, poruncind oamenilor când una și când alta, el însuși neștiind ce-ar fi de făcut. Căci cetățenii unguri nu puteau fi scoși din gangurile subterane cu luptă om la om, care cine știe cât ar putea ține și în orice caz ar cere mari jertfe; în gangurile minei cei furișați acolo se pot lesne apăra chiar numai stând la gura intrării și pocnind pe oricine ar încerca să pătrundă înlăuntru.

— Dumnezeul și toți sfinții lor! se cătrăni Cloșcuț văzând pe Horia. Cum să-i scoatem de subt pământ?

Horia îi potoli. Trimise pe Ursu Uibaru cu steag alb la gura minei să spuie celor de-acolo că el, Horia, marele căpitan, le făgăduiește că nu se va atinge nimeni nici de viața și nici de averea lor, dacă vor ieși de bună voie și se vor boteza în legea românească; altfel să știe că vor fi afumați și arși de vii acolo, subt pământ, căci Horia nu se va clinti de-aci până nu-i va vedea sau morți sau supuși poruncilor împărătești. Așteaptă răspunsul lor până la sfințitul soarelui. Ursu Uibaru, căprar, porni repede să împlinească porunca crăișorului.

— Na, hai să ne hodinim, frate Cloșcuț — zise Horia cu un zâmbet liniștit — că răspunsul are să se găsească și, dacă n-ar fi bun, om mai

chibzui noi pe urmă ce-i de zis și de făcut!

Se retraseră în căsuța lui Ion Biro, pus căpitan peste Roșia de către Cloșca numai adineaori. Noul căpitan porunci muierei sale să le pregătească degrabă mâncare și băutură și să alunge copiii din casă ca nu cumva să tulbure odihna și sfatul marilor căpitani. Apoi Cloșca, izbucnind deodată, îmbrățișă pe Horia:

— Crăișorule, crăișorule, a noastră-i lumea de-aici încolo!

Horia prea auzise de multe ori vorbele acestea care i se păreau pripite. Auzindu-le acuma și din gura lui, mormăi puțin mohorât:

— Stai, frate Cloșcuț, că de-abia am pornit la drum!

— D-apoi că orice ar mai veni, baremi i-am învățat minte și omenie! zise Cloșca trântind căciula pe laviță.

Îi povesti cu însuflețire cum s-a repezit ieri asupra Abrudului, după ce respinsese propunerea primăriei de-a cădea la pace. N-a fost casă ungurească necercetată, dar așa fel că nici cercevelele la ferestre și blănile ușilor să nu rămână întregi. Care s-au nimerit dintre domni au fost uciși, dar mulți nu, căci se supuneau ca găinile. Numai clădirile împărătești le-au cruțat. De altfel azi-dimineață au venit de la Zlatna vreo. Patruzeci de cătane cu un ofițer și s-au așezat în casa birurilor împărătești. Cloșca, însoțit de câțiva căpitani, toți în arme, s-au dus îndată la dânsul și i-au spus că și ei sunt cătane împărătești și au pornit să pedepsească pe unguri pentru că nu vor să asculte poruncile împăratului, dar că oamenii și averile împărătești nu vor fi atinse de ei nici de-aici înainte.

— Și el ce ți-a răspuns? întrebă Horia cu ochii mari.

— Apoi dânsul nu știa românește tocmai bine și a dat din cap că a înțeles și că adică să facem cum avem porunci, că doar îi spusesem că înălțatul împărat ți-a dat porunca să-i stingem!

Din toate câte au fost până acuma, vestea aceasta frământă cel mai mult pe Horia. Vreun ceas îl descusu pe Cloșca numai despre cătanele acestea parc-ar fi vrut să cunoască fiece cuvânt și chiar fiece gând al lor. Apoi când înțelese bine că ofițerul și cătanele nu s-au amestecat deloc să oprească pe oameni ori să apere pe unguri, strigă și el ușurat:

— Acuma da, frate Cloșcuț, putem spune c-a noastră-i lumea!

Și îndată, înviorat, orândui planul și poruncile pentru viitor. Cloșca, cu cetele lui, să coboare pe Arieș în jos, să ridice toate satele și să se întâlnească la Mogoș cu oamenii lui Crișan care vor merge într-acolo de la Abrud peste Corna și Muntari. Feciorul său Ion, ajutat de căprarul Ursu

Uibaru, va porni cu altă ceată peste muntele Negrileasa spre Ighiu. Apoi toate trei oștile se vor aduna și vor năvăli asupra Galdei ca să dărâme curțile fișpanului și să sloboadă din temniță pe Dumitru Todea și pe ceilalți moți, iar după aceea, împreună cu toate satele răsculate vor merge la Aiud, unde e cuibul ungurilor, și-l vor face una cu pământul. Dar, ca să nu aibă domnii vreme să se întărească, trebuie făptuit repede. Prin urmare chiar mâine, luni dimineața, toate trei trupele vor pleca la drum, încât până joi să ajungă lângă Galda și joi noaptea să și cuprindă curțile fișpanului.

— Of, de-am avea norocul să prindem și pe măria sa fișpanul în Galda, eu, cu mâinile astea, l-aș beli de viu, că prea ne-a batjocorit rău! suspină Cloșca cu amărăciune.

— Pe cei de-aici lăsați-i în seama mea! adăogă Horia. Am să-i judec eu să mă ție minte multă vreme!

Înainte de sfințitul soarelui veni Ursu Uibaru, țanțoș ca un strajameșter de husari, bătu din călcâie și așa raportă:

— Domnule căpitan, înștiințez cu supunere, am dus la baie porunca dumitale și le-am spus-o tare s-o audă bine și am stat până acuma după răspuns. Dar ungurii nu vreau să asculte porunca și popa reformat mi-a spus în numele tuturor că li-e frică să nu-i omorâm și să-i chinuim și de aceea nu vreau să iasă măcar de-am face cu dânșii orice. Pe urmă totuși stăpânul băilor, cel care-i zice Lorinez, a ieșit împreună cu muierea și copiii și cu toate neamurile și mi-a spus că ei se botează în legea noastră și că îndată trimite după popa românesc!

Horia stătu pe gânduri, uitându-se însă mereu la Uibaru, apoi strigă pe gazda casei și-l trimise la Lorinez, să vadă dacă s-a botezat și dacă da, să-i spuie sănătate din partea lui și să știe că niciun fir de păr n-are să-i fie atins. După ce plecă Biro, se mai uită puțin la Uibaru și zise:

— Na, Ursule, văd că ești om de omenie și de credință și-mi place de tine!

— D-apoi, domnule căpitane, cum să nu fiu, dacă d-tale ți-a fost milă de mine și m-ai iertat, măcar că îți greșisem de multe ori și te amărâsem după poruncile domnilor, iar ei nici n-au vrut să mă cunoască, și m-au lăsat de pripas tocmai când a venit primejdia și după ce îi slujisem cum am știut mai bine. Asta însă mi-a fost de învățătură pe toată viața, ca să nu te bizui niciodată pe inima străinilor, că numai sângele 15 tău te ocrotește și te miluiește. Dar nici nu m-oi lăsa până n-oi băga cuțitul în beregata lor, să știu de bine că pe urmă voi fi tras în țeapă!

Căpitanul Ion Biro sosi îndată cu răspunsul că Lorinez și cu ai lui s-au botezat într-adevăr și mulțumesc lui Horia pentru toate făgăduințele. Apoi Horia porunci ca, subt conducerea căpitanilor, să fie prădate casele și locuințele tuturor celor ce se află în gangurile băilor. Aceasta numaidecât și drept pedeapsă că n-au încredere în cuvântul lui. Iar de ieșit din băi tot vor ieși curând de tot, vii sau morți.

Cu Cloșca în frunte mulțimea de țărani purcese la devastarea orașului până seara târziu, când veniră de la Abrud și Crișan cu feciorul lui Horia.

A doua zi, după ce cele trei cete țărănești porniră precum li se poruncise, Horia însuși, însoțit de doisprezece călăreți, merse în comuna Bucium să ia măsuri să se aducă paie și fân la Roșia, trebuincioase pentru afumarea ungurilor neascultători. Trecând prin cătunul Muntari se duse drept în Șasa, reședința comunei, și chemă pe oameni la o adunare în Poeni, să le dea porunci. În Șasa se întâlni cu primarul domnesc George Suciu, mic, gros și cu ochi de viezure, care, văzând că e chiar Horia, îi făgădui că va aduna el oamenii și-i va duce la Poeni. Umblă într-adevăr după oameni, înfricoșat întâi de sosirea crăișorului. Dar apoi se gândi ce mai răsplată i-ar veni lui dacă ar putea să puie mâna pe dânsul și să-l ducă plocon cătanelor din Zlatna.

După-amiazi vreo două sute de buciumani erau strânși pe coasta de la Poeni. Când se ivi Horiaț întovărășit de paznicii lui, țăranii făcură roată împrejur și George Suciu, primarul, înainte chiar de-a începe Horia să vorbească, strigă să-i arate și lui poruncile împărătești care-l îndreptățesc să ucidă pe ungurii și pe dregătorii din Ardeal, să vadă cu ochii lui iscălitura împăratului. Horia se supără și zise:

— D-apoi că nu ești vrednic tu, birău unguresc, să pui mâna pe scrisoarea înălțatului împărat, niciodată!

— Adică cum? se burzului Suciu. Dacă ai porunci, de ce să nu le arăți oricui, și unui țigan? Numai dacă ești înșelător ți-e frică!

— Ba eu n-am înșelat pe nimeni în lume! Numai voi birăii înșelați pe oameni și-i furați!

— Na, oameni buni, să iasă afară pe care l-am înșelat ori l-am furat eu! strigă primarul cu mândrie. Ieșiți, măi oameni, n-a veți frică!… Nu iese nimeni! Vezi, Ursule Nicula?

Iacob Topa nu se putu stăpâni și se răsti la dânsul:

— Nu ți-e rușine d-tale, slugă ungurească, să te rățoiești la crăișorul nostru? Ei, ia seama și strânge-ți limba c-apoi…

Mai mulți țărani însă luară apărarea primarului, e a are dreptate, că de nu-i înșelăciune pentru ce nu arată oamenilor slova împăratului, că birăul bine zice: să arate poruncile și să spuie verde ce vrea să facă și unde vrea să ajungă, ca să știm cu toții și să nu ne căim pe urmă în zadar… Horia își dete seama că aici n-are decât protivnici, învățați desigur de către primar, că garda lui de călăreți ar fi neputincioasă în fața mulțimii — de aceea căută să-i ia cu binișorul. Se miră că numai ei nu vor să-l creadă după ce peste cincizeci de sate s-au ridicat și au prăpădit pe unguri și acuma chiar au pornit trei oștiri de țărani spre Aiud. Trebuie să fi auzit și ei ce se întâmplă, că doar mulți dintre buciumam îl cunosc mai de mult și știu că de patru ori a fost la Viena și a vorbit cu împăratul înălțat. Poruncile sunt în traista lui, înfășurate frumos cum se cuvine unor porunci mult mai sfinte decât să le poată arăta oricui, mai ales că ei nici nu sunt în stare să le citească, fiindcă nu știu carte, și sunt doar scrise nemțește. Deci să nu aibă nicio șovăire a crede că are poruncile împăratului, căci de-aici trebuie să meargă la Galda și apoi la Aiud să nimicească toată sămânța de domni unguri și bogățiile lor să le lase pe seama oamenilor nevoiași care se luptă acuma pentru dreptate…

Dar țăranii se arătau bănuitori, mereu îi puneau întrebări și răspunsurile le întrerupeau cu râsete neîncrezătoare, ori batjocoritoare.

— Astea-s vorbe de clacă! zise apoi un bătrân drept încheiere.

— Ba-s minciuni, oameni buni! strigă iar primaru George Suciu, mai aprig. Dumnealui umblă cu porunci mincinoase ca să înșele pe oameni și să-i nefericească! Toată rebelia asta cu minciuni a stârnit-o!… Dar dacă d-voastră sunteți cuminți să puneți mâna pe dumnealui să-l ducem în sat și ori ne arată scrisul împăratului adevărat ori să-l dăm în seama cătanelor împărătești, să facă cu dumnealui ce-or face, numai să nu mai înnebunească pe oamenii noștri cu minciuni!

Tovarășii lui Horia începură să strige că ei nici morți nu vor îngădui să puie cineva mâna pe crăișorul lor. Unii țărani protestară că nimeni nu vrea să-i facă vreun rău, că în sat poate să arate poruncile cui vrea și să se ducă cu Dumnezeu… Discutând însă mereu, întreaga adunare se puse în mișcare și, tot vorbind, mai cu glume, mai cu sfada, ajunse în Bucium-Șasa. Aici cearta se aprinse din nou, când mai liniștită, când mai îndârjită și ținu până pe înserate. Parte din oameni se împrăștiaseră și acum rămăseseră față-n față Horia cu ai lui și primarul cu vreo șaizeci de oameni credincioși. În cele din urmă, simțindu-se superior, primarul George Suciu porunci unui gornic:

— Hai, Trifoane, închideți-i peste drum, în casa lui Macovei Băieșan că-i aproape, numai colea, și luați seama să-i păziți până om vedea mai bine ce-i cu dumnealor!

— Ia lăsați, feciori, nu vă iuțiți — zise Horia, potolindu-și călăreții — că ne-om răfui noi cu dânșii curând de tot!

Țăranii râseră cu dispreţ, numai gomicul, un bătrânel sfios, cu mustăți rare și ninse, rosti aproape spăimântat, ca și când ar fi împlinit o fărădelege:

— Na, faceți bine și veniți și nu vă mai împotriviți, că dumneavoastră sunteți puțini și dumnealor sunt mulți și nu-i bine să…

Intrară toți treisprezece într-o căsuță aproape părăsită. Încuind zăvorul tinzii pe dinafară, gornicul mai zise:

— De cai să n-a veți grije, că-i bag în grajd și le umplu ieslele.

Un răstimp toți tăcură uluiți. Mai ales Iacob Topa nu-și credea ochilor, parc-ar fi fost un vis urât. Regreta că n-a înfipt lancea în burta birăului ca baremi să se încingă o bătaie. Și deodată zise:

— Apoi tare frumos ne șade, măi feciori, dac-am îngăduit noi să fie batjocorit așa fel crăișorul nostru de față cu noi, parcă am fi niște zdrențe!

— Lasă, Iacobe, că-i mai bine așa! oftă Horia. Dacă n-om pătimi de la ai noștri, apoi de la cine? Cel puțin să afle toată suflarea că pe Horia buciumanii l-au vândut ungurilor!

Călăreții totuși mormăiau aci indignați, aci înfricoșați. Iacob Topa propuse să spargă ușa și să năvălească afară. Nimeni nu-l aprobă, căci pe ferestruicile casei se vedeau vreo treizeci de oameni, înarmați care cu topoare, care cu furci, puși de primar să păzească pe cei prinși până ce vor sosi de la Zlatna cătanele după care a trimis un gornic.

Horia însuși ședea pe laviță, cu ochii pe fereastră, privind dus în noaptea ce cobora. Gândurile îl chinuiau. Ieri, când a aflat despre purtarea cătanelor față de Cloșca, a crezut că izbânda e aproape. Și azi iată-l prins și amenințat să fie dat pe mâna domnilor tocmai de buciumanii în care-și pusese mai multă nădejde, căci doar avea aici pe Ionuț Dandea, pe care-l făcuse căpitan îndată după adunarea de la Păltiniș. Unde să fie Ionuț? Să fi rămas la Abrud? El, dacă ar afla că oamenii din satul lui au săvârșit rușinea asta, ar zbura și ar împiedeca vânzarea. Apoi iar își zise că, de va fi predat cătanelor, poate va păți și el ca Cloșcuț și va fi lăsat în pace…

Peste toate acestea însă o amărăciune grea îi sfâșia sufletul. Întâmplarea aceasta poate să fie o prevestire. Dacă de la început, cei ce ar trebui să fie tovarășii lui, îndrăznesc a face una ca asta chiar când iobagii sunt stăpânii

munților și domnii nici nu cutează a se împotrivi, atunci ce va fi mai târziu când vor veni greutățile, când se vor ivi ispitele, când lupta va fi înverșunată și va trebui poate să dea piept cu cătanele?

Tovarășii lui prinși, zdrobiți de ostenelile și zbuciumările zilei, adormiră care pe unde apucase. El singur veghea și auzea de-afară vorbele oamenilor, frații lui de sânge, batjocorindu-l și ocărându-l între dânșii. În gândurile și planurile lui toate le-a socotit, numai aceasta nu.

Auzi cântecul cocoșilor de miezul nopții. Și iar îl cuprinseră nădejdi ca niște leacuri peste rănile inimii. Așa ațipi apoi spre ziuă, șezând pe laviță, cu coatele răzimate de colțul mesei și cu ochii pe ferestruica ce începea a se desprinde cenușie din bezna nopții. Și atunci avu iarăși visul de odinioară, cu căpitanul țăranilor răzvrătiți așezat pe tron de fier înroșit, cu mirosul cărnii smulse din trupul lui cu clește înroșit în foc. Dar acuma în locul căpitanului de demult se afla el însuși, pe tronul roșu sfârâia chiar carnea lui și mirosul de carne arsă îi gâdila nările. Se mira numai că nu simte nicio durere și vru să strige cu glas izbânditor că nu-i pasă de tortură, că nu-l doare nimic… Atunci însă izbucni un vuiet de glasuri furioase ce-l copleșiră ca o revărsare de ape.

În clipa aceea, deschizând ochii, văzu pe geam lumină de ziuă, deși în urechi viitoarea de zgomote din vis continua mai vie. Apoi desluși foarte bine glasul lui Ionuț Dandea tocmai sub fereastră:

— Trăznească-l, Pavele, mama mamei lui de tâlhar!… Pe Horia, mă, să-l prindeți voi? Pe Horia? Dumnezeii io și toți sfinții care v-au făcut!

— Na, c-a venit Ionuț! zise Horia către tovarășii lui care, încurajați, se aruncară asupra ușii și o smulseră din țâțâni.

Afară, o ceată de câteva sute de țărani snopea în bătăi pe cei ce au păzit casa unde fusese închis Horia. Ionuț Dandea se repezi la el și? l îmbrățișă, mormăind:

— Doamne, Doamne, cum s-a putut întâmpla una ca asta?

Apoi, fără să aștepte răspuns, adăogă către însoțitorii care tocmai ieșeau din casă:

— Da și voi bărbați sunteți ori mămăligă? Că trebuia să băgați sulițele în tâlhari, nu să vă lăsați ca niște muieri! D-apoi dacă nu prindeam noi de veste și veneau cătanele?

Vreo patruzeci de țărani erau legați cobză în ogradă.

Văzându-i, Ionuț Dandea uită pe tovarășii crăișorului și porunci deodată:

— Haideți, feciori, care aveți bâte mai zdravene?… Acu să mi-i întindeți pe jos și să le trageți câte cincizeci la spinare, dar știi colea, cum puteți voi mai țeapăn, să ție minte câte zile-or trăi! Iar până-i muștruluiți voi aci, alții să meargă să le aprindă casele!… Tată, du-te dumneata cu oamenii să nu greșească și să aprindă alte case!

Pe când vinovații primeau urlând vergile, un fecior sosi în goană vestind că vine o patrulă de cătane în sat. Ion Dandea strigă:

— Lasă-i să vie că nu ne pasă de toate cătanele din lume! Noi ce suntem? Nu suntem oare cătane împărătești?

Totuși Horia porunci să iasă mai bine fratele lui Ionuț cu o ceată de oameni și să-i întâmpine pe soldați, spunându-le că aici nu e lipsă de ei și să se întoarcă liniștiți înapoi de unde au venit. Numai dacă cumva primarul George Suciu e cu dânșii, să-l prindă și să-l aducă încoace la judecată. Oamenii plecară însă în zadar, căci patrula, văzând de departe mulțimea mare de țărani, nici n-a mai intrat în sat.

Până la amiazi avură de lucru cu cei care ieri se împotriviseră crăișorului, căci Ionuț voia negreșit să dea o pildă tuturor cum vor fi pedepsiți neascultătorii de poruncile împărătești. Dar Horia socotise ca ziua de marți să fie în Musca și întâmplarea de-aici îi zădărnicise planul. De aceea după-amiazi plecă peste satul Muntari lăsând în grija lui Ionuț să isprăvească și cu ungurii ascunși în băile de la Roșia. Ca să-l ferească de vreo nouă poznă, Ionuț Dandea îi mai dădu optsprezece călăreți, să aibă laolaltă treizeci de bărbați care să-l poată apăra de orice primejdie.

În aceeași seară, târziu, Horia ajunse în hotarul comunei Musca. Nu intră în sat, ci bătu la poarta unei case de la margine. Ieși un bătrân în ușa tinzii.

— Auzit-ai dumneata despre Horia? întrebă crăișorul din ogradă.

— De auzit am auzit, cum nu, dar nu-l cunosc, că nu l-am văzut niciodată! răspunse țăranul cam uimit de întrebare.

— Na, eu sunt Horia, și să faci bine să ne dai să cinăm ceva și apoi să ne lași să ne odihnim cu feciorii, c-am umblat mult și suntem osteniți tare!

— Apoi să vă dăm, cum să nu, numai să iertați cu ce-om putea, că suntem săraci — murmură țăranul. Ia scoală, babă, nu dormi, că uite, au venit niște oameni de omenie și-s flămânzi!

Miercuri, ziua următoare, Horia se duse de dimineață la primărie și trimise străjile să cheme degrabă pe săteni la porunci. Află că alaltăieri pe la amiazi a trecut pe-aici Cloșca și Crișan cu mulțime de rebeliști și că au

plecat cu dânșii mulți bărbați și flăcăi din sat. Horia se arătă mulțumit și le ceru să-și aleagă un căpitan care să aibă grije să nu pătrundă ungurii în sat și să fie gata la poruncă să meargă unde va trebui. Mai cu seamă îi îndemnă să împlinească fără zăbavă toate poruncile lui, căci cine va șovăi va pieri în țeapă, iar casa îi va fi aprinsă și prefăcută în cenușe. Căpitanul satului răspunde cu capul de toate și prin urmare să fie cu ochii în patru.

A doua zi trecu în Lupșa și apoi seara se întoarse la Bistra unde petrecu și noaptea în casa căpitanului Ion Iobagiu care era plecat cu Cloșca spre Galda. Vineri dimineața merse și aici la primărie, să adune poporul. Acolo însă dădu peste Toader Cătană, căpitan pus chiar de dânsul, împărțind dreptate, fiindcă primarul domnesc era fugit ori ascuns de frica țăranilor.

— Na, Toadere, cum merg treburile pe la voi? întrebă Horia.

— Tot numai bine, domnule căpitan! răspunse

Toader Cătană cu mândrie. Am botezat pe unguri și acu e liniște și pace. Dar se mai găsesc unii ascunși pe care trebuie să-i judecăm. Și apoi alte pricini, câte au oamenii… Iacă și dumnealor!

Îi arătă trei femei îmbrăcate românește, înfricoșate parcă și-ar fi văzut moartea. Cea mai bătrână, văduvă, romancă, ascunsese pe celelalte două, străine, venite de prin părțile Clujului și mergând la Criștior. Au sosit în Bistra tocmai duminecă și, aflând despre rebelie, au tras la văduva aceasta, pe care o cunoșteau mai de mult, și s-au îmbrăcat românește spre a scăpa de vreo primejdie din partea țăranilor. Un vecin le-a pârât și așa au fost aduse acuma la judecată pentru că au umblat cu înșelăciune.

Pe când Toader îi povestea pricina, Horia se uita la cele două străine și inima îi tresări încleștată de uimire. Din părțile Clujului, la Criștior! Una putea să aibă vreo cincizeci de ani și era încă frumoasă. Cealaltă, desigur fata ei, nu era mai mare de optsprezece. Și amândurora le stăteau așa de bine straiele românești! Ochii lui se opriră în ochii plânși ai femeii și recunoscu pe domnița de la Criștior de acum vreo treizeci de ani. Subt privirea ei se simți înviorat ca și când s-ar fi întors înapoi, în vremea aceea depărtată care a fost plină de visuri. Sufletul îi pâlpâia ca și atunci încât îi stătu pe buze să-i spuie: „Domniță eu sunt cel care ți-am făcut vase românești odinioară și care te-am purtat în inimă ca o icoană sfântă…” Alături de ea însă fetița întruchipa trecerea și schimbarea timpurilor. Era întocmai ca și maică-sa atunci, demult, și poate că și de dragul ei se zbuciumă inima vreunui iobagiu undeva…

— Ce să facem cu ele, domnule căpitan? întrebă Toader respectuos. Le pedepsim, le botezăm, le…

Horia se cutremură parcă l-ar fi trezit din somn. Repetă bâiguind:

— Ce să facem? Apoi da, ce să…

Se gândi că ele nici nu știu, încă n-au de unde, că la Criștior nu vor mai găsi decât ziduri ruinate și morminte proaspete. Și zise brusc, cu glasul blând ca o mângâiere, adresându-se lor, parcă numai ele ar fi fost acolo:

— Duceți-vă cu Dumnezeu… Noi nu ne războim cu muierile!… Duceți-vă…

Apoi către Toader, aproape rugător:

— Lasă-le în pace, căpitane! Ce ne punem noi cu niște biete femei, Toadere?

— Prea bine, domnule căpitan! făcu Toader Cătană. De altfel chiar așa socoteam și eu…

Horia se uită iar în ochii domniței lui de odinioară. Ochii ei păreau a-l recunoaște. Citi în ei o întrebare pe care gura ei nu cuteza s-o rostească. Apoi auzi glasul ei, aproape neschimbat, doar puțin umbrit de plâns:

— Mulțumim… Și Dumnezeu să te răsplătească… crăișorule!

În vorbele ei era o părere de rău sau poate numai lui i s-a năzărit. Dar nu mai întoarse ochii spre ea. Așteptă până ce ieșiră și apoi, trântindu-se pe un scaun, strigă mânios:

— Na, Toadere, să-mi aduni oamenii din sat la porunci!

7 - CUMPĂNA

Focul se întindea mai iute decât puteau să ajungă veștile până la Horia. Pe când îi raporta Crișan, la Păltiniș ce-a isprăvit el, căpitanii lui prăpădeau Baia de Criș, iar cete mai mici dădeau foc curților domnești din Trestia, și Lunca, și cele două Luncoiuri, și Hălmagiu și Hălmăgel, și Ociu și altele. Pe urmă de-abia sâmbătă seara, la Câmpeni, o ștafetă trimisă de către popa Costan din Criștior, l-a înștiințat că Zarandul întreg e în mâinile românilor și că două oștiri de țărani au pornit mai departe și au coborât în valea Mureșului una luând-o în jos spre Zam și cealaltă în sus spre Bălgrad, că cetele aceste au cuprins Brănisca, Bretea și Ilia, Lesnic, Dobra și Zam, apoi în sus Hârău și Bârsău* Chemindia, Banpătaca și Uroiu, Rapolt, Bobâlna, Foit, Geoagiu, Băcăinți, Binținți, Tișchinți, că au trimis oameni să răscoale

și Valea Streiului și Țara Hațegului, ba se pregătesc să cucerească negreșit și cetatea Deva…

Acuma însă, în Bistra, a primit veste că vreo trei sute de țărani au încercat într-adevăr să cuprindă Deva și au ajuns duminecă, adică la 7 noiemvrie, până la marginea orașului, sub cetate, dar au fost întâmpinați de cătane împărătești și așa au pierit mai bine de șaptezeci de oameni, iar patruzeci și patru au căzut prinși în mâinile cătanelor. Cei prinși au fost predați comitatului să-i judece ori să facă cu dânșii ce vor crede de cuviință. În aceeași zi toți au fost osândiți la moarte, fără nicio cercetare, și în dimineața următoare douăzeci au fost scoși în dosul cetății, lângă drumul spre Dobra, unde se săpase un șanț mare și călăul le-a tăiat capul cu paloșul, pe rând, împingând în groapă și trupul după ce cădea capul. Se aude că marți și ceilalți douăzeci și patru au fost tăiați la fel. Căpitanul George Marcu întrebă: ce să mai facă?

Horia ar fi vrut cel puțin să știe unde se află oastea țăranilor și cât de tare este. Dar ștafeta, un flăcău crișan, nu-i putu spune decât că l-a trimis de la Șoimuș căpitanul și că a schimbat trei cai numai ca să vie mai repede. Atâta mai adăogă că a fost și dânsul printre cei ce au încercat să cuprindă cetatea și că numai Dumnezeu l-a ajutat de a scăpat ca prin urechile acului de săbiile grănicerilor secui și norocul că știe înota că altfel s-ar fi prăpădit în Mureș cum s-au înecat și alții, mulți de tot…

Își cam dădea seama Horia că mișcarea a ajuns azi la o răspântie. Pornită pe neașteptate și urmărită cu iuțeală, a izbutit a speria pe domni și a-i încurca. De aceea n-a fost nicăiri vreo împotrivire serioasă. Dar lucrurile nu vor putea merge așa la nesfârșit. Oastea împărătească nu va sta mereu cu pușca la picior privind cum se dă foc țării. Încât, înainte de-a avea vreme domnii să se dezmeticească, ar trebui smulsă consimțirea lor întru nimicirea privilegiilor, ca pe urmă împăratul să n-aibă decât a lua cunoștință.

Socotind astfel, porunci căpitanului George Marcu la Șoimuș, pe Mureș, să puie pe vreun slujbaș din partea locului să facă o scrisoare ungurească pentru fișpanul de la Deva, spuindu-i dorințele norodului românesc precum i le trimite dânsul scrise de mina lui. Dacă domnii primesc cererile, va fi pace și liniște îndată, iar dacă nu, atunci va merge chiar el, Horia, cu jurământ mare și nu se va odihni până ce nu va face una cu pământul și orașul și cetatea. Răspunsul să sosească repede, până duminecă seara, la popa Dănilă din Criștior și să nu fie cu înșelăciune.

Apoi însemnă cererile pe hârtie ca să nu greșească feciorul: comitatul dimpreună cu toți domnii și toate neamurile lor să jure pe sfânta cruce: să nu mai fie domni ci fiecare să trăiască din slujba pe care o va dobândi de la înălțatul împărat; nemeșii cu moșii să părăsească de îndată pământurile; să plătească și nemeșii biruri deopotrivă cu iobagii; pământurile nemeșești să fie împărțite iobagilor cum va orândui înălțatul împărat…

În aceeași vineri seara și tot în Bistra, un călăreț trimis de la Cricău de către feciorul său, îl înștiință că joi dimineața s-au întâlnit acolo și ceata lui de oameni, și a lui Crișan și a lui Cloșca, și că împreună au prăpădit curțile domnești din Cricău, iar după aceasta au de gând să lovească la noapte curtea fișpanului din Galda și să scoată din temniță pe Dumitru Todea și pe Cianu Pascu. Să mai afle de asemenea că el a umblat peste tot bine cu oastea lui și că Ursu Uibaru e tare credincios și viteaz, că marți au făcut praf curțile domnești din Ompoița, în Ighiel, în Ighiu, în Țelna, în Bucerdea-Vinoasă, iar căpitanul Cloșca i-a spus că și dânsul a făcut ispravă bună, numai că la Ofenbaia a trebuit să împuște pe protopopul care a vrut să afurisească pe oameni pentru că asculta poruncile lui Horia. De altfel Cloșca a pus miercuri pe toți oamenii lui, peste o mie și cinci sute, să jure pe cruce că nu se vor împrăștia până ce nu le va porunci dânsul, și jurământul l-a luat popa Petre Iancu din Lupșa în valea Pârâul Turcului. Acolo pe urmă a venit un ofițer de husari și a vorbit cu Cloșca și i-a spus că e trimis pentru pace și că are să se întoarcă joi cu un domn mai mare ca să facă pace cu oamenii. Dacă va veni — bine, ori să caute și pacea; dacă însă nu vine domnul cel mare, se vor duce neapărat asupra Galdei cu toții împreună, că sunt cam la cinci mii de suflete…

Ziua de sâmbătă Horia o petrecu parte la Câmpeni, parte la Vidra, sfătuindu-se cu bătrânii despre mersul treburilor. Înțelese de la mulți că s-ar bucura dacă s-ar cădea la o pace bună, mai cu seamă că și vremea a început să se înăsprească și e greu să bată oamenii drumurile dacă nici măcar n-au cele trebuincioase. Sâmbătă seara, în Vidra, David Avram îl întrebă de-i adevărat că s-a pus pacea, că așa s-aude c-ar fi adus vestea niște feciori sosiți la Ponorel…

În Albac nici nu apucă bine să răsufle că se și pomeni cu George Nicula, amărât și posomorit.

— Da ce-i, măi nepoate? îi zise Horia. Ce-ai pățit de ești așa de supărat?

— D-apoi am aflat c-ai mai venit pe-acasă… Și tăcu.

— Am sosit cu necazuri și cu griji, măi George! făcu Horia. Că azi nu e vreme de altele, fără numai să cătăm să isprăvim cu bine ce-am început.

— Da eu nu zic tot așa, unchieșule? întrebă George jicnit. Așa zic, dar văd că pe mine nici nu mă iei în seamă de parcă-s fleandura satului, zău cruce!.. Că pe George a lui Nistor l-ai pus căpitan, și pe popa Gheorghiță și pe Nuțu Todea a lui Țilă, și pe Toader Lazăr, iar pe Anghel al Manciului și pe al lui Țiloș i-ai făcut căprari, numai eu nu-s bun nici măcar de bucinător!

Horia se încruntă puțin. Totdeauna se ferise de omul acesta, cu toate că nu-i făcuse niciodată rău. Acuma însă îi era și mai silă văzându-i ochii întunecați, cu o privire piezișă de subt gene parc-ar fi stat la pândă. Ca să-și alunge neplăcerea răspunse glumind:

— Așa-i, nepoate George, drept vorbești, dar vezi că tu stai acasă în vreme ce alții aleargă pe drumuri și înfruntă primejdiile… Doară n-o să te fac căpitan peste muieri, omule!

Râse cu poftă pân' ce întâlni iar ochii nepotului. Atunci își curmă brusc veselia și adăogă gânditor:

— Ehei, George, roata norocului e cu toane! Mâine- poimâine cine știe cum se învârtește!

— Chiar așa-i! făcu George deodată cu o străfulgerare aspră pe toată fața. Tare înțelept grăiși. Nu știe omul ce-aduce ceasul.

— N-apoi vezi bine! încheie Horia cu o silă parcă ar fi atins o piele de șarpe.

Când îl văzu ieșind, simți o ușurare ca după o spaimă apăsătoare.

Spre amiază sosiră în Crângul Feregetului Cloșca cu Crișan și un pâlc de căpetenii de-ale cetelor de țărani care fuseseră la Cricău. Căsuța se umplu de oameni, și tinda, ba mai rămaseră mulți și pe-afară.

— Da v-ați întors cu toții? îi întâmpină Horia mirat și nedumerit.

— Ne-am întors! răspunse Cloșca. Am cumpănit și ne-am sfătuit ș-am socotit că-i bine așa!

— Apoi dacă ați hotărât împreună, trebuie să fie bine! zise Horia mai apăsat. Numai să-mi spuneți și mie ca să știu!

— Cum să nu-ți spunem, Doamne ferește! Că doară tu ești crăișorul și mai marele nostru și fără tine noi nu suntem buni de nimic!

Cloșca porni să-i povestească ce și cum s-a întâmplat. Ceilalți se amestecau mereu, îndreptându-l sau completându-l. Crișan în sfârșit nu-i mai putu suferi și zise aspru:

— Ia lăsați, măi oameni, să vorbească unul singur că almintrelea nu mai alege dumnealui nimica nici până mâine dimineață!

Pe urmă Cloșcuț o luă de la început, povestind cum a venit la dânsul miercuri spre seară un ofițer de husari, tânăr și tare de treabă, vorbind românește mai bine ca un român, și l-a întrebat care este pricina rebeliei și care sunt jalbele oamenilor, căci e trimis de mai-marii lui să caute pacea. Cloșca i-a spus că ei vor săbii și puști și să scape de domnii unguri și i-a arătat și o poruncă împărătească despre care însă ofițerul a zis că nu-i bună pentru că nu îndreptățește pe nimeni să ucidă și să aprindă. Totuși făgădui că are să raporteze mai-marilor săi și că va veni cât de curând din nou, ori dânsul ori vreun domn mai mare, să puie pace, iar până atunci să meargă a doua zi popa Petre să-l caute, ca să vorbească mai de-aproape despre toate, să n-aibă nicio teamă că stă bun chiar el cu parola lui de cătană cum că n-are să i se întâmple nicio răutate popii.

Au mas în noaptea aceea unde se aflau, căci a doua zi trebuia să sosească și ceata lui Ion Horia dinspre Ighiu. A și sosit și după ce au prădat bine Cricăul, au poposit împreună pe dealul viilor dintre Tibru și Cricău. S-au sfătuit joi seara toți trei căpitanii și s-au înțeles că vineri dimineața o parte să pornească spre Aiud peste Benic, iar cealaltă să lovească Galda, dar ocolind-o, ca să nu se întâlnească cu cătanele împărătești care mișunau prin Cricău acuma. Și într-adevăr, vineri, pe la prânzul cel mic, s-a ridicat mulțimea și a pornit precum se înțeleseseră. Tocmai când toată lumea era urnită, niște oameni strigară din urmă să se oprească fiindcă un ofițer mare vrea să vorbească cu căpitanii. Cloșca pricepu că trebuie să fie cel despre care-i spusese alaltăieri ofițerul de husari și porunci să se întoarcă înapoi oamenii care nu trecuseră încă valea, iar ceilalți să aștepte pe coasta dinspre Benic. Apoi Cloșca alese șase feciori voinici și se duse înaintea ofițerului care era călare ca și dânsul și însoțit de doi husari și de ofițerul de alaltăieri. Cloșca a întrebat dacă domnul e trimis de înălțatul împărat ori de către nemeși, iar ofițerul, om frumos dar vorbind tare stricat românește, i-a spus că el e colonel al împăratului și deci nu poate fi decât prieten al țăranilor și că vrea să știe cu cine vorbește și cine e mai mare peste oamenii aceia. Când a auzit că mai mare este Ion, feciorul lui Horia, a cerut să vie dânsul la sfat. Cloșca i-a răspuns că el și cu Horia sunt totuna și că de altfel feciorul nici nu este aici acuma, dar, răzgândindu-se, adăogă că se duce totuși să-l caute. Au chibzuit puțin cu Crișan și cu Ion Horia și s-au gândit că nu e bine să iasă feciorul, că-i prea tinerel și apoi cine știe ce se poate

întâmpla. Fiindcă ofițerul tot nu-i cunoaște, au pus pe Ursu Uibaru să se prefacă a fi Ion Horia și așa s-a întors Cloșca împreună cu Ursul Uibaru și cu toată ceata de oameni. Când a văzut însă ofițerul atâta mulțime, s-a cam speriat și a strigat să se oprească mulțimea și să se apropie numai căpitanii. Atunci oamenii s-au oprit și au ieșit înainte Cloșca cu Ursu Uibaru, care închipuia pe Ion Horia, și cu căpitanii Ion Mămăligă din Mogoș și Avram Vasile din Lupșa și David Onu Surdu din Mușca, aducând și crucea de aur cu chipul împăratului. Au dat mâna cu colonelul și l-au asigurat că se supun cu plecăciune înaintea înălțatului împărat pentru că și ei sunt cătane împărătești și slujesc poruncile împăratului.

Și a prins apoi ofițerul a-i descoase despre toate împrejurările și întâmplările, iar ei i-au spus toate precum sunt și s-au jeluit și au cerut să scape de iobăgie, să fie primiți toți cătane și să fie sloboziți acasă oamenii osândiți pe nedrept și închiși în temniță la Galda.

După ce a auzit toate, colonelul le-a spus că plângerile lor sunt drepte, dar că nu e bună calea pe care au apucat și dacă voiesc să li se facă dreptate, atunci să-i tăgăduiască pe sfânta cruce că vor asculta poruncile lui, pentru că dânsul va face raport la comanda cea mare din Sibiu și va aduce răspuns negreșit. Ei făgăduiră că vor asculta, numai să le spuie ce trebuie să facă. Și ofițerul le porunci să se împrăștie îndată pe la casele lor și să aștepte cu încredere și răbdare cele ce vor urma, iar lui Ursu Uibaru, socotindu-l Ion Horia, îi mai porunci osebit să caute pe tatăl său, adică pe Horia, și să aibă de grije ca nici celelalte trupe de rebeliști să nu mai săvârșească alte rele, iar el cu tatăl său de asemenea să meargă acasă de bună voie și să primească mila împărătească. Cloșca spuse atunci colonelului că, dacă dumnealui se leagă pe cruce să le împlinească jalbele, el va asculta porunca și oamenii lor se vor împrăștia până ce va veni răspunsul în scris, dară răspunsul să fie peste o săptămână; pentru răspuns vor veni tot aici cu toți oamenii ca să audă toți răspunsul și să se liniștească. Ofițerul însă zise că el nu vrea și nu poate să aibă tocmeli și învoieli cu asemenea mulțime de oameni, căci oamenii trebuie să stea pe-acasă, să-și vadă de treburi și de muncă, ci învoiala are s-o facă numai cu căpitanii și cu bătrânii și mai ales cu Horia, dacă el este mai-marele tuturor. Atunci Cloșca spuse că e bine și așa și că deci să se întâlnească vinerea viitoare la Câmpeni, iar ca o dovadă că nu e la mijloc amăgire, dumnealui să sloboade îndată pe popa Petre și pe cei trei oameni ce-au fost cu dânsul, fiindcă ei s-au dus chemați de către domnul ofițer aci de față și nu s-au mai întors, încât trebuie să se afle în prinsoarea

cătanelor. Colonelul răspunse că nu știe nimica despre oamenii aceștia, dar că-i va trimite neapărat acasă dacă cumva au fost prinși de cătanele lui. Pe urmă Cloșca și cu ceilalți căpitani au jurat pe cruce că-și vor ține făgăduința și se vor împrăștia și vor sta liniștiți și vor înștiința despre învoiala aceasta și pe Horia, iar colonelul a jurat de asemenea și a sărutat crucea cum că va umbla să se împlinească dorințele țăranilor și va merge la întâlnire la Câmpeni.

Apoi dânșii s-au întors la oamenii lor și le-au vestit porunca să se împrăștie și să aibă răbdare o săptămână că domnul ofițer va aduce pacea la Câmpeni. Colonelul a venit și dânsul în mijlocul oamenilor și oamenii s-au descoperit cuviincios, iar spre întărire a spus și dumnealui: „Noi credem ce zic oamenii aceștia de omenie, căpitanii voștri, căci sunt oameni drepți. Și vedem că chipul acesta pe cruce e chipul împăratului și eu mă plec înaintea chipului împăratului, dar până la a opta zi să fie pace și liniște și a opta zi vom merge la Câmpeni și vom vedea ce-a fi!” Apoi oamenii s-au împrăștiat îndată și colonelul a plecat, lăsând în urmă o cătană până va vedea ce e cu cei prinși. Și peste vreun ceas au sosit într-adevăr cei trei oameni, pe care-i prinseseră cătanele la Mesentea, dar popa Petre nu, căci colonelul a trimis vorbă că nu se află acolo, în Galda, la dânsul…

— Uite așa am umblat — încheie Cloșca — și așa ne-am despărțit și am pornit încoace, iar feciorul tău a rămas în Mogoș, să se mai sfătuiască cu oamenii, și va veni mai pe urmă. Acu, dac-ai auzit toate, ai să ne spui de-am făcut bine ori rău!

Horia ascultase liniștit, uitându-se în gura lui Cloșca și numai uneori spre ceilalți care oftau, mai aruncau câte-un cuvânt de completare și astfel tăceau cu ochii când la Horia și când la Cloșca. Ascultând însă cu mare luare-aminte, observă fără să vrea că Cloșca niciodată n-a vorbit atât de peltic ca azi, și se întreba oare de ce vorbește așa? Când însă isprăvi povestea, el stătu pe gânduri îndelung, uitându-se drept în ochii lui Cloșca unde vedea îndrăzneală și încredere, și așteptare.

— Și zici că a jurat și el pe cruce? întrebă apoi.

— A jurat și a sărutat crucea! întări Cloșca, sprijinit zgomotos de ceilalți.

Horia iar tăcu un răstimp și apoi iar întrebă:

— Și a spus că vineri aduce răspunsul la Câmpeni?

Acuma vorbiră toți deodată, mărturisind cu toții că așa s-a legat colonelul cu jurământ mare.

— Apoi numai să nu ne fi amăgit — zise Horia făcând astfel îndată tăcere — că vorbe și făgăduieli multe am avut noi și nu ne-am ales după ele cu niciun folos!

Câțiva aprobară, devenind brusc neîncrezători. Crișan însă zise foarte hotărât:

— Cuvântul de cătană e cuvânt drept, așa să știți, oameni buni, că doar eu am fost cătană, iar ofițerul nu minte niciodată! Dacă ar fi fost vreun dregător țivil, m-aș fi temut de înșelăciune, dar când am auzit cu urechile mele pe domnul colonel că „peste opt zile om merge la Câmpeni”, îmi pun capul că vineri are să fie la Câmpeni!

Horia se uită lung la dânsul și zise numai atâta:

— Na, bine!

— Vineri, la Câmpeni, să vorbești tu cu dânsul și ai să înțelegi dacă umblă cu înșelăciune! adăogă Cloșca, simțind că Horia tot are îndoieli. Și dacă om vedea că a cătat numai să ne amăgească, apoi nici noi nu ne-om lăsa de batjocură și ne-om ridica iară cu mic și mare.

Dar Horia zâmbi. Adevărat că războiul se face pentru pace. În război totuși nu se poate vorbi despre pace până ce nu ești sigur că se poate face o pace bună. Că luptătorul, când s-a întors odată acasă, anevoie îl mai urnești a doua oară la război. Dacă ofițerul nu a fost de bună-credință, apoi vineri, chiar dacă va veni, are să amâie din nou răspunsul și în vremea asta domnii și dregătorii și cătanele vor începe să sperie pe oameni și să-i amenințe și poate chiar să-i schingiuiască, încât să le treacă pofta și curajul de a se mai scula. Și atunci nu va mai rămâne decât să-i prindă pe dânșii, căpeteniile răzmeriței, să-i tragă în țeapă ori să-i spânzure și s-a sfârșit toată povestea… De aceea bine au făcut ce-au făcut, numai să dea Dumnezeu să nu fie la mijloc amăgire și înșelăciune.

George Crișan plecă cel dintâi, să treacă pe-acasă puțin și apoi să se repeadă în Zarand să vadă ce s-a mai petrecut pe-acolo în lipsa lui. De altfel ceilalți crișeni, care fuseseră cu dânsul până la Cricău, acuma trebuia să fi ajuns prin satele lor.

Iar când se împrăștiară și ceilalți de rămase cu dânsul numai Cloșca, între patru ochi, în odăița săracă, întunecoasă și plină de mirosuri grele, Horia zise încet, șoptit și cu o tristețe în glas parcă ar fi vorbit din străfundurile trecutului:

— Cloșcuț, frate de cruce și tovarăș credincios în toate, iacă începe sfârșitul visului nostru!

Cloșca se spăimântă și de glasul lui și de înțelesul vorbelor. El nu putea pricepe deloc îngrijorarea lui Horia. Dimpotrivă, era puternic convins că vinerea viitoare va începe negreșit fericirea pe pământ, adusă de către ofițerul împărătesc.

— Tu ești om de omenie și nu cunoști toate relele oamenilor — urmă Horia. Eu însă am pățit mai multe și-mi dau bine seama, că-s și mai bătrân. Din clipa când ați făcut voi învoiala cu mai-marele cătanelor, s-au schimbat deodată din temelii împrejurările. Până atunci noi eram deasupra și izbeam unde socoteam mai nimerit și ne simțeam puternici. Acuma am ajuns noi dedesubt, să suferim loviturile și să ne apărăm numai, în loc să mai putem lovi. Și asta e mare deosebire, frate Cloșcuț! Până azi iobăgimea întreagă din toată țara a avut încredere și nădejde în noi; de-aci încolo Dumnezeu știe ce-om mai putea face… Acu, degeaba, s-a isprăvit! Om vedea vineri ce-o mai fi, dar eu încredere în domni n-am! Că acolo, la Cricău, voi ați pus pace, iar ieri popa Gheorghiță a primit aci poruncă aspră de la vlădica din Sibiu să oprească pe oameni de la orice rebelie și să ne afurisească pe noi, adică pe mine, că-s căpetenia fărădelegilor împotriva stăpânirii domnești. Uite-așa, măi frate Cloșcuț! Umblă cu momeli de pace ca să ne despartă pe noi de oameni și apoi să ne nimicească pe rând!… Poate-om mai trăi și-om vedea mai lămurit curând de tot!… Mai du-te dar pe-acasă să-ți vezi de nevastă și de moșie, numai ia seama bine să nu pici în mâinile domnilor c-apoi nu știu zău dacă ne-om mai întâlni vreodată!

În aceeași zi Horia plecă la Mărișel, peste munți, în comitatul Clujului, să ducă și acolo poruncile împărătești. Apoi marți seara se întoarse acasă. Încerca să se arate mulțumit, să se prefacă plin de nădejdi, i nu izbutea deloc. De altfel și veștile ce i le aduceau oamenii nu prevesteau nimic bun. Pretutindeni unde iobagii s-au potolit și au revenit, domnii ori dregătorii guvernului începeau schingiuirile și uciderile celor bănuiți măcar că ar fi avut vreo parte în mișcarea împotriva ungurilor. În același timp cârmuirea dăduse o poruncă prin care sfătuia pe țăranii răzvrătiți să se împrăștie și să se întoarcă pe-acasă, făgăduind iertare celor ascultători, iar pe rebeliști amenințându-i cu grele pedepse. Porunca umbla din sat în sat, se comunica oamenilor prin bâlciuri și în biserici, răspândind în suflete temere și descurajare, mai ales că și preoții vesteau porunci vlădicești ca nu cumva iobagii să asculte amăgirile și înșelăciunile lui Horia și ale tovarășilor lui de nelegiuiri…

Împotriva acestor porniri concentrice asupra sufletului poporului, la care se mai adăoga sosirea armatei împărătești din toate părțile, el era osândit să stea cu mâinile în sân, neputincios, legat de jurământul căpitanilor. Vedea bine că pentru potrivnicii lor jurământul n-a fost decât o comedie prin care să potolească furia mulțimii răsculate și totuși el nu putea să-l calce și să poruncească să meargă înainte cu pârjolul. Numai în inima lui clocotea înverșunarea și scârba că bieții lui tovarăși și frați au putut fi înșelați cu atâta nerușinare de către chiar domnii și cârmuitorii care-i învinovățeau pe dânșii de sălbătăcie.

O singură nădejde îl mângâia: că toate acestea s-ar putea să stârnească, dacă nu în toți, cel puțin în sufletele mai tari, o îndârjire mai aspră împotriva schingiuitorilor. De aceea toate veștile ce-i veneau le împărtășea îndată celor dimprejurul lui ca să se poată duce mai departe.

Joi dimineața primi de la George Crișan știrea că un domn român, anume Molnar, trimis de către cârmuire, a fost ieri și s-a întâlnit cu dânsul la Valea Bradului și au încheiat o înțelegere să fie pace și în Zarand până va veni răspunsul stăpânirii de la Sibiu asupra durerilor românești. Adăoga însă că el, ce-i drept, a poruncit oamenilor să se împrăștie pe-acasă, dar încredere multă n-are în făgăduielile domnului țivil și de aceea în taină a trimis porunci în toate satele să fie toți gata să se ridice când va fi trebuință… Horia primi cu mare mâhnire vestea dar la sfârșit tristețea înflori un zâmbet. Neîncrederea lui Crișan în domnul țivil i se părea tot atât de glumeață ca și încrederea lui zgomotoasă de deunăzi în cuvântul de cătană.

Pe la amiazi sosi iar Cloșca în Crângul Feregetului. Era tot încrezător, mai cu seamă pentru că de luni până acuma, deși a stat mereu pe acasă, în Cărpiniș, n-a venit nimeni din partea stăpânirii nici măcar să-l cerceteze, necum să-l prindă. El a fost totuși cu ochii în patru, pentru brice împrejurare. Crede că ofițerul va pica mâine la Câmpeni și va aduce dreptatea.

— Apoi chiar bine-i să crezi baremi tu, Cloșcuț — îi zise Horia — că altfel numai Domnul din cer știe ce are să se întâmple!

Ca să împlinească întocmai învoiala de la Tibru, se aleseseră câte doi bătrâni din fiece comună care, împreună cu căpitanii, să se întâlnească la Câmpeni cu ofițerul împărătesc. Horia cu Cloșca, cu popa Gheorghiță și cu doi jurați din Albac porniră joi seara în vale să ajungă la Bogdănești spre miezul nopții, unde aveau să se adune și ceilalți din satele dimprejur.

Și vineri, spre prânzul cel mic, vreo patruzeci de oameni îmbrăcați în haine de sărbătoare, prin lapovița tomnatecă, pe jos, coborâră în Câmpeni, cu Horia și Cloșca în frunte, tăcuți, cu inimile strânse aprig în cleștele așteptării. Intrară pe ulița cea mare până aproape de piață unde fură întâmpinați de primarul comunei, speriat că iar are să se petreacă vreo poznă.

— N-a sosit cumva aci un ofițer mare împărătesc ca să ne caute pe noi? întrebă Cloșca grăbit, aproape cu înfrigurare, ca și când ar fi fost vorba de mântuirea sufletului său. Că așa ne-a făgăduit că are să vie vineri, adică cum ar fi azi, să se întâlnească cu noi și să ne aducă un răspuns.

— N-a sosit, oameni buni — făcu primarul. Poate să pice mai târziu, dar până acuma n-a sosit niciun ofițer și nici măcar vreo cătană proastă. Numai domnul protopop Adamovici din Abrud a venit de-aseară și a chemat oamenii să le vestească poruncile stăpânirii…

Horia nu se arătă triumfător, deși vedea că i se împlinește proorocirea, dar îi sfătui să se întoarcă acasă și să nu mai piardă vremea pe-aci, că ofițerul, de n-a venit până acuma, nici nu mar vine. Cloșca, însă, încăpățânat, stărui să mai aștepte măcar până la amiazi, să nu zică ofițerul că ei n-au venit, și să se odihnească puțin că drumul a fost lung și greu.

— Bine, să mai așteptăm — murmură Horia nu tocmai mulțumit, dar dorind să facă pe placul lui Cloșca, deși știa că e în zadar.

În vreme ce Cloșca împreună cu Ursu Uibaru și alții mai tineri intrară mai în oraș, să mai întrebe și pe oameni despre ofițerul împărătesc, nevrând să se încreadă numai în vorbele birăului, Horia cu bătrânii se retrase la Toader Berindei unde aveau să se întoarcă și ceilalți.

Spre amiazi se adunară iarăși cu toții. Cloșca fierbea și stăruia să mai aștepte și după-amiazi, că nu se poate să mintă un domn așa de mare. Era cât p-aci să-i convingă, când Toader Topa sosi din piață cu o veste care-i ului pe toți. Anume el cu Ursu Uibaru s-au oprit în piață unde tocmai protopopul din Abrud vorbea oamenilor adunați acolo și-i sfătuia să se lepede de Horia și de toți rebeliștii și să fie supuși și ascultători de stăpânire că altminteri mânia împăratului are să-i ajungă negreșit. Ei au ajuns în piață când protopopul citea norodului o nouă poruncă a cârmuirii cum că cine va prinde pe căpeteniile răzmeriței va primi drept răsplată cinzeci de zloți, iar din comuna care-i va ascunde și oploși trei bătrâni dimpreună cu primarul vor fi trași în țeapă. Toată lumea asculta cu capul gol cuvintele protopopului, numai Uibaru stătea cu căciula pe-o ureche, ca totdeauna.

Când l-a văzut preotul, i-a poruncit să scoată căciula, ori de nu să plece și să-și vadă de drum. Ursu Uibaru însă i-a răspuns țanțoș, cum i-e obiceiul, că el e căpitanul crăișorului și nu scoate căciula decât înaintea lui Horia și a împăratului. Protopopul s-a umplut de mânie și a început a se plânge mulțumii că uite cum a ajuns să fie batjocorit el, om bătrân și slujitorul sfintei biserici, și a cerut oamenilor să prindă pe Uibaru și să-l lege și să-l dea pe mina cătanelor, să-l mai învețe omenie. Oamenii nu știau ce să facă, să asculte ori să n-asculte porunca protopopului. În sfârșit vreo zece lupșeni l-au legat pe Ursu Uibaru și l-au pus în căruța protopopului și l-au trimis la Abrud să-l judece cătanele.

— D-apoi tot umblând după ofițerul vostru să nu ne pomenim prinși cu toții și în lanțuri, măi oameni, c-ar fi păcat! strigă deodată Petre Nicula din Vidra.

— Am mai trăsnit eu pe cel din Lupșa, dar pare-mi-se că nici ăsta n-are să scape teafăr! scrâșni Cloșca mai furios ca toți.

Se cărăbăniră înapoi. Horia, îngândurat, spuse și celorlalți că el se duce acasă, la Albac, și nici nu mai vrea să știe de ofițeri și de pace și niciun alt soi de domni, ci va face tot ce va putea ca să continuie mișcarea iobagilor și s-o întindă în toată țara. Soarta lui Ursu Uibaru e soarta tuturor. Se vede prea bine că domnii, cu cătanele dimpreună, nu caută decât să descurajeze pe oameni și să prindă pe căpitani ca astfel, despărțindu-i, să isprăvească cu toți mai repede și să înăbușe avântul oamenilor spre dezrobire. Numai Cloșca nu se putea hotărî a crede că un ofițer mare ar fi în stare să-și calce jurământul. Plecă și el cu Horia la Albac, dar hotărât a trimite și mâine câțiva oameni la Câmpeni să întrebe dacă n-a venit cumva ofițerul cu pacea.

— Apoi dacă vine, bine de bine, iar dacă nu, ne-om bate și cu cătanele și nu ne-om lăsa batjocoriți așa de rău! încheie dânsul cu un oftat.

Și lăsă pe Iacob Topa în Bogdănești, să mâie acolo, să mai ia vreo zece feciori și să mai întrebe mâine, prin Câmpeni, despre mai-marele cătanelor.

Iacob Topa nu era bucuros de însărcinarea aceasta. Iubea atât de mult pe Horia că era fericit să fie mereu în preajma lui și să împlinească numai poruncile lui. Apoi, după ce a văzut cum a fost prins și legat Ursu Uibaru, îi era frică, în sinea lui, să nu pată și el la fel din partea ofițerului în care Horia, cel mai înțelept dintre toți, nu avea nicio încredere. Totuși a doua zi, sâmbătă, însoțit de vreo doisprezece oameni, toți călări, se întoarse la Câmpeni. Pe când coborau dealul agale, Iacob zări la marginea comunei un pâlc de husari, poate vreo patruzeci de oameni. Se opri încurcat. Poate să fie

ofițerul căutat, dar poate să fie și alte cătane care să fi venit înadins să prindă pe țăranii bănuiți de-a fi dintre cei răsculați. N-avu însă vreme multă de cugetat căci doi husari se și apropiară de dânșii în galop mare și întrebară cine sunt și ce caută?

— D-apoi noi căutam pe ofițerul împărătesc care ne-a făgăduit să vie la Câmpeni cu pacea și cu dumnealui am vrea să vorbim, dacă a venit! zise Iacob.

În vreme ce husarii căutau să-i descoase, Iacob văzu înfricoșat că se apropie și ceilalți, în frunte cu un ofițer despre care un om din Secătura îi șopti că e chiar domnul de la Tibru, că el a fost acolo și l-a văzut. Cei doi husari se dădură la o parte, iar țăranii se descoperiră în fața ofițerului care întrebă:

— Pe mine mă căutați, oameni buni?

Iacob prinse curaj și răspunse că a fost trimis să întrebe dacă Horia și cu ceilalți oameni pot veni să se întâlnească cu dumnealui, precum s-au înțeles, că au umblat și ieri pe-aici și l-au căutat și, negăsindu-l, s-au întors acasă. Ofițerul îi spuse apoi cu blândețe ca să vie fără nicio grije Horia și bătrânii mâine duminecă, să afle răspunsul ce l-au adus, că el îi va aștepta în Câmpeni.

Mai mult în galop a mers Iacob Topa până la Albac, să ducă știrea despre sosirea ofițerului împărătesc. Cloșca se înveseli și mereu zicea:

— Na vezi, frate Ursule, că n-a mințit?

Toată noaptea bucinătorii, de la Scărișoara] până la Sălciua, dădură semnul de adunare, să-l afle toate satele și toți oamenii. Munții și codrii clocoteau ca în ajunul unei mari bătălii hotărâtoare.

Și duminecă pe la amiazi vreo mie de oameni erau adunați tot în Bogdănești, aproape de Câmpeni. Horia trimise pe primarii și jurații comunelor să vestească pe ofițerul împărătesc că a sosit și că îl așteaptă să vie dumnealui. Peste vreo două ceasuri aceștia aduseră răspunsul că întâlnirea va fi pe șesul cel mic din sus de Câmpeni… Porniră cu toții. Fiind și zi de sărbătoare, și vreme bună, toți erau primeniți curat, încât se înălbi câmpul de dânșii. Nici nu apucară bine să se oprească și să răsufle, că și sosi în fuga calului ofițerul împărătesc, întovărășit de unul mai tânăr (Cloșca spuse că e tot cel de la Pârâul Turcului) și de vreo doisprezece husari.

Din gloata de țărani se alese atunci Horia și Cloșca și popa Gheorghiță cu zece bătrâni, să întâmpine pe solul împăratului. În fața lui își scoaseră

căciulile și așteptară să deschidă el vorba.

Locotenent-colonelul Schultz, om de vreo patruzeci și cinci de ani, chipeș, puțin cărunt dar cu mustața neagră voinicească, își aruncă ochii scăpărători peste mulțimea de oameni, ca și când ar fi vrut să-și dea seama de gândurile lor. Călare pe un roib neastâmpărat, cu cișmele strimte și pantalonii roșii, cu atila roșie peste care-i atârna în spate ledunca îmblănită, cu boneta mică de husari dată puțin pe-o ureche, făcu țăranilor impresia ca și când s-ar fi aflat chiar în fața împăratului. El însuși simți aceasta și întrebă:

— Horia e aici?… Care e Horia?

— Eu! răspunse crăișorul, făcând un pas înainte și uitându-se drept în ochii ofițerului.

Se priviră lung. Horia, în cojoc lung, alb, cu figura cuminte și energică, cu părul scurt, nins, deși nu era înalt, păru colonelului într-adevăr capul mulțimii. Totuși repetă:

— Dumneata ești Horia?

— Eu, măria ta! zise Horia neclintit, în vreme ce ceilalți întăriră că da, el este.

— Pentru că…

Ofițerul vroia să spună: pentru că rândul trecut în loc de Ion Horia i s-a înfățișat altul pe care alaltăieri i l-au adus arestat la Abrud. Dar se întrerupse, căci acuma avea altă însărcinare și nu putea să-i compromită reușita stârnind bănuieli iobagilor. Schimbând repede vorba, spuse celor din fața lui, cu glas tare însă, ca să audă cât mai mulți din ceată, că a raportat mai-marilor săi plângerile și aduce acuma porunca celor mai mari ca bătrânii și căpitanii lor să meargă miercuri tot acolo unde s-au întâlnit întâia oară ca să afle poruncile împărătești din chiar gura gheneralului neamț care va veni negreșit la Cricău.

— Apoi noi singuri până la Cricău nu mai putem merge — răspunse Cloșca, parcă amânarea aceasta nouă l-ar fi jicnit mai ales pe dânsul. Că drumurile-s rele și vremea începe să se strice și dacă ne-am duce toți câți suntem aici, noi nu chezășuim că n-au să se întâmple pozne, că atâta amar de om ce să mănânce pe drum și unde să se găzduiască…

Locotenent-colonelul ascultă liniștit, rotindu-și mereu privirile asupra tuturor, și apoi zise deodată aspru:

— Dacă n-aveți încredere să mergeți singuri, înseamnă că nu vi-e sufletul curat. De-aceea să-mi spuneți drept și fără zăbavă dacă vă dați

seama că ați păcătuit prin fărădelegile ce le-ați săvârșit și prin care ați stârnit mânia înălțatului împărat?

Mulțimea, impresionată de cuvintele ofițerului, căzu în genunchi, iar un bătrân strigă tare cu glas plângător:

— Am greșit, măria ta, vedem prea bine, dar ne rugăm de prea înălțatul împărat să ne ierte, că noi ne supunem cu credință poruncilor împărătești și așteptăm mereu să ni se facă dreptate și nouă, amărâților de iobagi!

Când se potoli puțin zgomotul mulțimii, Horia adăogă:

— Am fost siliți să facem ce-am făcut că numai astfel mai puteau să ajungă până la urechile maiestății sale rugămințile noastre și soarta amară ce-o îndurăm de atâta vreme fără nicio încercare de îndreptare!

— Dacă recunoașteți că ați greșit, să-mi spuneți îndată cine v-a amăgit să faceți toate relele ce le-ați făcut? întrebă iar ofițerul.

— Țara întreagă a făcut ce-a făcut! răspunse popa Gheorghiță repede. Că noi ne-am tot jeluit și ne-am rugat să ni se facă dreptate și înălțatul împărat a dat mereu poruncă, dar nimeni n-a vrut să asculte și tot mai rău ne-au năpăstuit și domnii, și dregătorii, și…

Horia și Cloșca scoaseră din traistă niște vrafuri de hârtii, tot porunci împărătești, și le întinseră colonelului, să se convingă că ajunsese cuțitul la os când s-a pornit răzmerița. Ofițerul răsfoi hârtiile, dădu din cap mormăind, apoi le trecu celui tânăr, care știa mai bine românește, să explice oamenilor că niciuna din poruncile acestea nu i-a îndrituit să-și facă singuri dreptate, omorând, aprinzând și jefuind pe unguri și pe domni.

— Numai niște oameni răi și fără suflet au putut să vă amăgească să păcătuiți astfel! urmă colonelul. Acuma ce veți pătimi, numai acelora să le imputați și nu altora. Pentru orice întâmplare însă puteți alege câțiva oameni care să meargă miercuri la Sebeș unde e scaunul comisiunii ce s-a trimis anume pe seama voastră, ca să asculte acolo porunca înălțatului împărat!

Când auzi poporul numele împăratului iar căzu în genunchi și diferite glasuri făgăduiră că vor trimite pe bătrâni la Sebeș.

— Fiindcă recunoașteți că ați greșit — reluă ofițerul — trebuie să vă dați seama de asemenea că ați fost amăgiți și înșelați de către căpitanii voștri. Prin urmare, dacă vreți să dobândiți ușurarea și poate chiar iertarea înălțatului împărat, eu vă sfătuiesc și vă poruncesc să predați fără întârziere cătanelor toate puștile și alte arme ce aveți, și apoi să-mi dați mie prinși, aci pe loc, pe căpitanii care v-au amăgit și v-au înșelat ca să-și poată lua pedeapsa ce li se cuvine!

— Ce arme s-avem noi, măria ta? răspunseră mai mulți deodată. Vai de păcatele noastre! Că doară măria ta vezi că numai bâtele noastre obișnuite le avem în mână, ca să ne ferim de câini și să ne sprijinim bătrânețele în ele. Și când s-au sculat oamenii deunăzi, cu furci și cu topoare și cu coase s-au sculat, numai ici-colo a avut cineva vreo pușcă de vânătoare…

Și toată lumea aprobă iar unii își arătau bâtele ridicându-le deasupra capetelor, până ce colonelul făcu semn cu mâna să se liniștească și zise:

— Să răspundă numai bătrânii că altfel nu pricep nimica!

— Așa, măria ta adăogă David Avram care se afla între cei de față. N-avem arme precum n-avem nici căpitani, fiindcă toate câte s-au întâmplat țara întreagă le-a făcut și focul a venit peste noi de pe Criș și noi numai cât ne-am unit cu crișenii și ne-am dus cu dânșii până la Galda, dar dacă ai venit acolo măria ta și ne-ai vestit porunca împărătească precum ca să ne ostoim, apoi ne-am întors cu toții acasă și am stat mereu pe-acasă și am așteptat iertarea înălțatului împărat și împlinirea dreptății și pentru noi cei oropsiți de Dumnezeu și de oameni!

Alți bătrâni se jurară de asemenea că poporul n-are arme și că nu poate să-i predea niciun căpitan pentru că n-a fost între dânșii niciun căpitan.

Atunci colonelul se ridică în scări și prinse a vorbi foarte repede și poruncitor ca în fața soldaților pedepsiți:

— Eu sunt cătană și nu știu vorbă multă! Deoarece toate hârțoagele voastre se află în mâinile acestor doi oameni, Horia și Cloșca, aci, în fața mea, și cred că și voi îi socotiți oameni de omenie, eu îi iau cu mine pe amândoi să-i duc cu mine la gheneralul cel mare, să vorbească acolo în numele vostru și să vă apere plângerile!

Arătă pe Horia și pe Cloșca cu mâna întinsă, uitându-se cercetător la norod. În clipa aceea însă toată mulțimea începu să strige și să se frământe:

— Nu-i dăm, domnule!.. Nu-i lăsați, feciori!… Nu-i dați că-i omoară!…

Se împingeau unii pe alții înainte, se îmbulzeau și se vălmășeau, apropiindu-se de ofițerul împărătesc. Pe de lături mulțimea se întindea strigând mereu, tot mai amenințător și căutând parcă să împresoare pe colonelul călare și pe cei câțiva husari. Iar din vuietul mânios se deslușea tot mai aspru:

— Nu se poate batjocura asta! Nu-i dăm!… Nu-i dați!

în toiul vălmășagului Horia, liniștit, își strânse cojocul pe umeri și se retrase în mulțimea furioasă care-l înghiți. Colonelul simți că situația devine

primejdioasă și strigă dominând toate glasurile:

— Faceți tăcere!… Liniște!… Nimeni nu mișcă din loc!

Mișcarea de înconjurare se opri îndată, dar zgomotul mai ținu un răstimp. Când ici, când colo glasuri mânioase protestau, ba pe alocuri sudălmi se ridicau și ajungeau până la urechile ofițerului care, după ce se restabili liniștea, se retrase câțiva pași și întrebă dacă li s-a publicat porunca împărătească cea mai nouă.

— Da, da, s-a publicat! răspunse mulțimea într-un glas.

Totuși colonelul porunci ofițerului tânăr să le-o mai citească o dată, dădu câte-o foaie tipărită lui Cloșca și preotului Gheorghiță, zicând iarăși cu glas tare:

— Ați auzit ce vă așteaptă dacă nu vă liniștiți, oameni buni! De aceea v-am publicat-o, ca s-o cunoașteți mai bine și să nu trebuiască să vă căiți amarnic pe urmă și prea târziu! Acuma duceți-vă acasă, sfătuiți-vă în liniște și ascultați cu sfințenie poruncile ce le primiți!

Glasuri răzlețe făgăduiră că așa vor face, dar în același timp mulțimea se urni spre munți, înapoi, încet ca o apă mare ce se retrage în albia sa. Sufletele erau mai apăsate, mai împovărate. Toți înțeleseră că nu se schimbă nimic, că nu-i nădejde de dreptate, că domnii umblă numai să-i pedepsească unul câte unul.

— Iaca pacea domnilor, frate Cloșcuț! zise Horia mohorât.

— Iartă-mă, crăișorule, că amarnic am greșit! răspunse Cloșca trist, cu ochii în pământ, parcă-ar fi purtat o povară pe umeri.

8 - VIN CĂTANELE!

— Acu nu mai e vreme de vorbe și de sfaturi, ci de supunere și de ascultare! zise Horia seara, ajuns în Albac, fruntașilor din comune cu care se adunase în casa preotului Gheorghiță Nicula. Ne-am sfătuit mereu și văd că numai rău am umblat, că ne-am încrezut în minciunile tuturor și ne-au înșelat domnii și ne-au slăbit de azi nici nu mai știu cum să dregem ce s-a stricat! Eu am să dau porunci, măi fraților, și voi să le împliniți și să porunciți tuturor să le împlinească, așa să ne-ajute Dumnezeu!

Erau atât de amărâți toți că nimeni nu spuse un cuvânt. Cloșca însuși, de obicei mai guraliv, tăcea greu ca și când s-ar fi simțit mai vinovat ca ceilalți.

Necrezător în răspunsul așteptat al ofițerului, Horia chibzuise toată vremea în care tovarășii lui se mângâiaseră cu nădejdi de pace. Aflase de la oamenii de încredere că au început să se adune cătane mai multe care, desigur, de cumva răscoala nu se va stinge singură, vor veni s-o înăbușe cu puterea armelor. Dacă nu s-ar fi lăsat înșelați de făgăduieli acolo, la Tibru, dacă ar fi mers înainte focul, alta ar fi acum situația; iobagii, în toată țara, numai atâta așteptau, să le vie porunca de la Horia ca să se ridice și să prăpădească pe domni. Azi focul ar putea fi aprins și dincolo de Mureș, și pe Someș, și în Sălaj, în tot Ardealul, încât n-ar ajunge să-l stingă nici toate cătanele împăratului.

Totuși le vesti și lor gândul său întreg: că trebuie încercată întinderea rebeliei până la Cluj, Mureș, și pe Arieș, și pe Someș…

— Dar dacă vin cătanele? întrebă popa Gheorghiță.

— Ne-om bate și cu cătanele, că și cătanele ne-au amăgit! sâsâi Cloșca.

— Apoi acum n-avem alta fără cum zice fratele Cloșcuț! întări Horia.

—Da noi nu mergem cu porunca împăratului ca și cătanele? întrebă Petre Nicula, puțin înfricoșat.

— Ba mergem, că doară înălțatul împărat mi-a dat poruncile — zise Horia. Dar împăratul e departe și domnii cine știe ce minciuni i-o fi spus și cum ne-or fi ponegrit până ce au ademenit cătanele să ne asuprească tot pe noi!

— Dacă ne înșală și împăratul, apoi om găsi noi alt împărat mai drept, că trebuie să fie dreptate și pentru noi pe lumea asta! mormăi iar Cloșca, tot cu capul în pământ.

Vorbele lui spăimântară pe unii, dar cei mai mulți ridicară frunțile bucuroși parcă le-ar fi luat vorba din gură și începură a sudui încât Horia de-abia îi putu liniști.

— Întâi să dăm arme oamenilor și pe urmă pornim iarăși asupra orașelor ungurești! continuă crăișorul.

Și în amănunt că trebuie luat din nou Abrudul, să-l ardă până-n temelii, să plângă și copiii în pântecele mamelor și să nu cruțe nici pe cătane și nici chiar pe românii ce-i vor găsi în oraș, că, de rândul trecut, ei au ascuns pe unguri și i-au ținut și i-au hrănit până ce a trecut pârjolul. Apoi va urma Zlatna, apoi Galda, apoi Aiudul și de-acolo spre Cluj… Iar dacă ar încerca să vie cătanele asupra lor, atunci să le ție piept cu orice preț, să nu-i lase să pătrundă în munți, să taie pădurile și să puie rânduri de piedeci pe toate drumurile…

Deocamdată are să trimită poruncă lui Crișan să adune iar pe zărăndeni și să răscoale pe mureșeni casă pornească din nou asupra cetății Deva, și din sus și din jos. Poporul din munții Abrudului însă va alcătui trei mari cete de luptători: la Ofenbaia va porunci Cloșca tuturor comunelor ce țin de acest domeniu; la Mogoș, Ponor și Râmeți să poruncească Ion Horia care se aflǎ chiar acolo; iar pe Arieș și pe Neagra, de la Câmpeni în sus, va da poruncă însuși Horia. Despre orice mișcare însă trebuie să-i trimită lui veste numaidecât, fie prin ștafete călări, fie prin semne din munte în munte. Iacob Zafu va îngriji să se afle bucinători pe toți munții… Căpitanii sunt datori să găsească arme pentru toți și să adune la trebuință cel puțin câte-un bărbat din fiecare casă. De altfel chiar astă-seară trebuie să plece câte-un om cu porunci la fierarii din Lupșa, Dupăpiatră și Geoagiu ca să lase orice alt lucru deoparte și să facă numai lănci pentru luptători. Fierarului din Albac îi va da poruncă el însuși.

— Mâine, poimâine poate să înceapă a ninge și oamenii vor fi mai greu de urnit! sfârși Horia. Voi să fiți pilde și de hotărâre și de asprime ca orice poruncă să se îndeplinească fără șovăire!

Rămase apoi singur cu popa Gheorghiță să facă împreună poruncile către Crișan și către căpitanii comunelor care n-au fost acuma aici. Până când popa scrise lui Crișan, Horia întocmi cu mâna lui porunca pe care avea s-o trimită grabnic ținutului Geoagiu:

„Tot bine rugând pe Dumnezeu de ajutor, acum mureșenii stau ziua-noaptea, străjuiesc și ungurii stau pe țărmurii Mureșului, nu mai pot. Ci acum dau înștiințare câtu-i iarașul aiesta să fie gata în noiemvrie 11 zile, în Geoagiu să se adune, să meargă de or trebui Homorodu, Mermezău, Băcâia, Ardeu, Cibu, Nădaști, Galda, Almașul din mijloc, Almașul de jos, Tecăreu, Poiana, Porcura, Voia, Balșa, Mada, Rândetiu, Bozeșu, Aceasta se poruncește. Care sat s-ar ispiti a nu veni sau din care casă n-ar veni la această poruncă, întor- cându-se să i se aprindă casa. Această carte să meargă ziua, noaptea. Glumă nu vă paie. De nu îți veni, alții or veni la voi.”

Porunca lui Crișan o trimise prin Iacob Topa, dar să nu șadă acolo deloc, ci să se întoarcă repede și să treacă pe la fierarul din Dupăpiatră, să-i spuie și din gură să se grăbească cu facerea sulițelor.

— Na, părinte, rămâi sănătos! zise pe urmă preotului Gheorghiță, când isprăviră toate poruncile. Ispita cea mare acum începe și greutățile cele multe. Dumnezeu să ne ajute să le biruim!

— Amin! murmură preotul, petrecându-l până în uliță, în noaptea înecăcioasă și neagră ca iadul.

Nu se mai duse acasă, ci la Lupu Coroiu, în fața Albacului, să se odihnească numai câteva ceasuri. Parcă ar fi știut că de a doua zi înainte nu va mai avea multă vreme nici odihnă, nici stare.

Întovărășit numai de trei feciori călări începu să cutreiere satele, din casă în casă și din om în om, ducând peste tot porunci și rugăminți și încurajări și amenințări. Nu făgăduia nimic, ci cerea tuturor răbdare și încredere în izbânda dreptății.

Veștile îi veneau acuma mai dese de pretutindeni. Și din ele trebui să-și dea seama că planul cel mare nu se va putea împlini și că nu rămâne decât o apărare dârză prin care să merite cel puțin recunoașterea și îndeplinirea poruncilor împărătești și slobozirea celor întemnițați la Galda.

Aproape fiecare veste sfârșea cu: vin cătanele! Nici porunca lui Crișan către mureșeni, purtată din sat în sat de patru oameni înarmați și publicată în biserici, nici a lui Horia către plasa Geoagiului nu s-a mai putut asculta, căci pe tot cursul Mureșului, de la Bălgrad până la Zam, roiau cătanele pedestre și călări. Patrule de soldați începură să cutreiere munții, să se ciocnească cu grupuri de țărani. Horia poruncise tuturor să ție piept cu orice preț cătanelor și oricui ar încerca să pătrundă în munți ca dușman.

Pe urmă știrile se răriră și se limpeziră. De la Crișan sosi vestea că la 27 novembre maiorul Stoianich a pornit de la Deva cu peste trei sute de cătane să cuprindă Zarandul. Crișan tocmai plecase din Brad, cu vreo cinci mii de oameni, spre Criștior, ca de-acolo să meargă înainte, peste Buceș, asupra Abrudului, cum primise poruncă de la Horia. Când a aflat despre venirea cătanelor la Brad, s-a întors înapoi și, ajungând în zorii zilei în marginea orașului, s-a repezit cu mânie asupra trupelor. O bătălie crâncenă s-a încins. Au căzut mai bine de patruzeci de români, iar cătane nu se știe câte au pierit. După vreo trei ceasuri de luptă, maiorul a fost silit să dea înapoi cu cătanele și să nici nu se oprească până la Hălmagiu. Crișan porni după el, mai ales că țăranii veneau tot mai mulți în oastea lui din toate satele. A treia zi trupa iobăgească înconjură Hălmagiul și se pregătea să prindă pe maior cu pe cătane cu tot. Când a văzut maiorul primejdia, a cerut pace și au încheiat o învoială că țăranii se vor supune poruncilor împăratului, dar nu vor mai primi înapoi pe domnii unguri, iar dacă ar trebui totuși să aibă domni, apoi să fie români ori nemți, unguri însă nici în ruptul capului.

Făcând astfel pace, maiorul cu cătanele au rămas pe loc, iar Crișan a trimis pe iobagi acasă, până la alte porunci.

Horia își zise îndată că Crișan a fost înșelat de maiorul Stoianich, cum fusese înșelat și Cloșca de către colonelul Schultz dăunăzi, și că pacea încheiată a fost numai o amăgire, ca să scape de primejdie. Îi și trimise degrabă poruncă să nu asculte minciunile ofițerilor și mai curând să caute a-i prinde și a-i ține ca ostateci până când va veni vremea păcii adevărate.

Dar cătanele porniseră acuma din toate părțile asupra munților răsculați. În aceeași vreme Horia mai primi vești despre lupte ce se dădeau cu armata și la Lupșa, și la Remeți. La 29 novembre colonelul Schultz, împreună cu vreo două sute de soldați, parte pedeștri, parte călăreți, pornise de la Cricău să cuprindă Ponorul și Remeții. În strâmtorile munților însă vreo mie de țărani, sub poruncile lui Ion Horia, au năvălit asupra cătanelor și, într-o luptă de patru ceasuri, le-au pus pe fugă, încât tocmai la Cacova s-au oprit… Pe când se dădea aici bătălia, pe Arieș, la Lupșa, maiorul Dolcinengo cu șaptezeci de soldați, vru să meargă spre Bistra, dar fu aruncat înapoi de ceata țărănească a lui Cloșca. Locotenentul Mesterhazy, cu o patrulă, încercă să alerge în ajutorul maiorului. Un grup de țărani, în frunte cu frații Ion și Ștefan Ispas, îi ieși în cale la Valea Vinții și-l nimici.

Peste alte câteva zile o veste mai scurtă și nelămurită uimi pe Horia:

— Vin cătanele cu vlădica!

Chiar a doua zi, în 5 decembre, îi sosi și lămurirea: fiindcă maiorul Stoianich, deși se afla în Zarand, nu putuse face nimica împotriva țăranilor lui Crișan cu care încheiase pace ca să nu fie strivit, îi veni acuma în ajutor o nouă trupă de patru sute de grăniceri secui, comandanți de colonelul Kray. Înfricoșați însă de numărul și mânia țăranilor răsculați și spre a izbi mai sigur și mai fără primejdii, domnii trimiseră împreună cu cătanele și pe episcopul român Nichitici de la Sibiu, să adune pe preoți și pe iobagi, să-i sfătuiască, să-i dojenească și să-i liniștească prin puterea credinței creștinești. Și astfel ieri vlădica a sosit cu cătanele la Țebea, singurul sat care nu se mișcase deloc și nu ascultase poruncile lui Horia, și a îndemnat pe preoți și pe țăranii strânși acolo să se întoarcă pe-acasă și să se supună cârmuirii și cătanelor.

Vestea aceasta izbi pe Horia drept în inimă și-i sfărâmă toată încrederea în sine și în izbândă. Cu toate cătanele și cu toți domnii s-ar bate oamenii oricât, și ar răbda orice necazuri, dar cu vlădica, omul lui Dumnezeu, nu se poate lupta. Dacă vine însuși vlădica să povățuiască poporul să se lepede de

Horia și să-l afurisească, s-a sfârșit tot, căci poporul pe vlădica are să-l asculte și nu pe Horia. A nu se supune vlădicii ar însemna să fii urgisit și alungat din legea creștinească și să pierzi chiar viața de-apoi, singura nădejde a omului oropsit pe lumea aceasta.

Era tocmai în Vidra când a aflat știrea cu vlădica. Nu mai spuse nimănui nimic, ci porni îndată spre Albac, mai ales că același om îl vestise că vlădica va fi azi în Brad unde au fost chemați oamenii din douăzeci și cinci de comune. Asta însemna că Zarandul e pierdut și că numai o minune ar putea opri prăbușirea tuturor planurilor și visurilor sale.

Pe drum mai află că Ursu Uibaru, cel prins din porunca protopopului Adamovici, a fost tras de viu în țeapă, la Bălgrad, de acum joi s-a împlinit o săptămână.

— Na, Iacobe, ai auzit cu bietul Ursu Uibaru? întrebă Horia amărât pe Iacob Topa care-l însoțea pretutindeni ca umbra. De viu în țeapă, ai auzit?… Apoi, uite așa om isprăvi și noi, că până și vlădica s-a ridicat împotriva noastră!

Ningea moale și fulgii i se topeau pe obraji și-i înmuiau parc-ar fi plâns. Iacob nu știa ce să răspundă și se mulțumi să bâiguie o sudalmă foarte meșteșugită împotriva vlădicii.

Horia nici nu-l mai auzi. Gândurile îl copleșeau. Auzise de la preoții care se ridicaseră de la început alături de dânsul că vlădica a dat porunci mari tuturor protopopilor să oprească pe țărani de a da ascultare căpeteniei rebeliștilor. Dar le socotise mai mult ca niște porunci silite, ca să nu creadă cârmuirea și domnii că până și vlădica românesc e de partea lui. Nu-și putuse închipui că tocmai slujitorii lui Dumnezeu să nu-i dea niciun sprijin lui care nu voia nimic pentru dânsul, ci doar dreptate pentru norodul românesc și în rândul întâi pentru preoții români care erau batjocoriți și umiliți ca și iobagii. Și iată acuma trebuie să înțeleagă că a greșit, că și preoții cei mari sunt în tabăra dușmană.

În Albac se duse de-a dreptul la popa Gheorghiță, să-i spuie tot și să se jeluiască. Popa știa. Aflase și el de la oameni, care veniseră speriați să-l întrebe ce-i de făcut, că doar n-o să se împotrivească și vlădicei? De altfel de câteva săptămâni primește mereu porunci să se ridice împotriva lui Horia. Îi citi o asemenea poruncă: „Cu adâncă mâhmre, cu destulă scârbă și simțitoare durere am înțeles că Horia, căpetenia rebeliștilor, nu încetează a face răutate și minciuni care sunt împotriva lui Dumnezeu și împăratului și împotriva legii și bisericii și blagosloveniei vlădicești. Deci noi cu numele

împăratului poruncim că niciun român să nu îndrăznească a asculta minciunile lui Horia, nici să meargă cu el, nici la adunarea lui, nici să dea ajutor lui, nici oamenilor lui, nici pre ascuns nici în arătare.”

Popa Gheorghiță însă căută să-l liniștească spunându-i că vlădica Nichitici nu e român, că chiar vorbește mai stricat românește decât ungurii, că a venit de curând la Sibiu din Croația și deci trebuie să fie sârb ori sloven.

— Dar e vlădică românesc și norodul numai atâta știe! observă Horia pe gânduri.

Preotului i se părea mai grav un nou manifest al guvernului prin care, în numele împăratului, se dăruiește iertare și uitare tuturor răsculaților ce se vor întoarce numaidecât acasă și vor rămâne liniștiți. Horia cunoștea patenta aceasta de trei zile, dar era sigur că oamenii nu vor mai da crezământ unei astfel de porunci, fiindcă prea de multe ori au fost amăgiți și numai amăgire e și acuma la mijloc.

— Dacă n-ar veni vlădica, toate hârțoagele domnești n-ar face o ceapă degerată!

Peste două zile, într-o marți, sosi în Albac domnul Chendi din Câmpeni, căutând pe Horia. Se cunoșteau de mult. Chendi, român nobil cu stare, îndrăgise pe Horia încă înainte de-a începe alergările pe la Viena.

Horia îi ceruse de multe ori sfaturi și, cu aceste prilejuri, au vorbit despre toate necazurile iobagilor români, iar Chendi a înțeles sufletul bogat al țăranului acesta și l-a ajutat să se înalțe. De-abia trecut de treizeci de ani, Chendi era bărbat frumos, cu niște ochi negri plini de sinceritate și cu un glas veșnic fierbinte.

— Apoi, bade Ursule, am venit în bârlogul dumitale, cale atât de lungă și pe zăpada asta aspră, fiindcă am să-ți aduc niște vești pe care trebuie să le cumpănești bine de tot și să-mi dai răspuns! zise Chendi îs îndată, parcă ar fi fost grăbit să isprăvească.

Se întâlniseră tot în casa preotului, căci a lui Horia era prea departe și prea săracă spre a putea găzdui pe un domn. De aceea Chendi adăogă către popa Gheorghiță care vru să iasă:

— Poți să stai și d-ta, părinte, că ce am de spus nu-i taină și nici rușine!

Era trimis de comisarul guvernului, Mihail Bruckenthal, să tăgăduiască lui Horia amnistie întreagă dacă va liniști imediat poporul și va porunci tuturor să se potolească și să se supună. Horia se uită cercetător în ochii domnului prieten, ca și când ar fi vrut să citească dacă e cinstit sau vrea să-l

amăgească, și văzu limpede că nu era nici-o înșelăciune din partea lui. Totuși nu răspunse nimica. Chendi atunci urmă mai înfocat, ca să-l convingă: că Zarandul s-a potolit de tot, că toate părțile de la Ofenbaia încolo, când au aflat de patenta împărătească, au trimis deputați la Abrud că se supun, că au pătruns în munți atâtea cătane încât nu mai poate fi vorba de o împotrivire lungă și că de altfel armata are porunci să înăbușe chiar în sânge, dar foarte repede, orice urmă de răscoală, că deci sfârșitul nu mai este îndoielnic pentru nimeni și nu e vorba decât de-a împiedica vărsări de sânge fără niciun folos.

— Iureșul de foc ce l-ați făcut nu va rămâne fără urmare — mai zise Chendi. A ajuns la urechile împăratului, a țării și a lumii întregi durerea grea din care au țâșnit săptămânile de sânge și de flăcări. Îndreptarea trebuie să vie și nu poate să întârzie. Jertfele n-au fost zadarnice. Dar trebuie să înțelegi și d-ta că întâi e nevoie să se facă pace și liniște și că numai după aceea împăratul și guvernul vor putea ușura viața românilor. Azi ai prilejul să faci o faptă bună poruncind să înceteze focul peste tot. Cuvântul d-tale va fi mai ascultat decât tunurile, asta o știe și cârmuirea. De aceea în schimb îți propune iertare și uitare. Mâine poate să fie prea târziu.

Se făcu o tăcere înăbușită. Chendi se uita aproape poruncitor la Horia parcă ar fi vrut și prin privire să-l silească să asculte. Popa Gheorghiță. Pe laviță, ghemuit, nici nu sufla. Horia cu ochii de oțel înfipți în fața lui Chendi, tăcu un răstimp și apoi zise foarte simplu:

— Nu pot, domnule!

Chendi avu o mișcare de protestare pe care însă o stăpâni îndată, uluit de liniștea și seninătatea țăranului.

— Nu-mi trebuie mila nimănui până ce nu vor ieși din temnițele din Galda și de la Zlatna oamenii închiși nevinovați de ani de zile și până ce nu vom izbuti măcar ușurări de biruri pentru norodul nevoiaș!

Adăogase aceasta mai mândru, mai sfătos, parcă, s-ar fi deșteptat întrînsul deodată crăișorul care poruncește unei țări întregi. Dar cum Chendi stărui mereu, fu nevoit și dânsul să-i dea explicații mai largi: că nu poate avea încredere în făgăduielile domnilor și ale cârmuirii, că pe el îl știe om curat la suflet, dar cei ce l-au trimis nu l-au trimis cu gând bun, că de trei ori l-au înșelat până și ofițerii cei mari…

— Că pe mine m-or trage în țeapă sau că m-or frânge cu roata îndată ce-oi fi în puterea lor, oricâte făgăduieli aș avea că n-are să mi se strâmbe niciun fir de păr, despre asta n-am nicio grije! zise dânsul cu un glas

batjocoritor. Dar mai știu din pățanie că, în loc de ușurare ori îndreptare, toată iobăgimea românească are să fie mai oropsită și mai în afară de lege cum a fost.

— Sfârșitul va fi același, ori că dai d-ta mână de ajutor și te supui, ori că nu — răspunse Chendi. Numai că până să se sfârșească tot, vor mai pieri multe vieți românești chinuite!

— Acuma fie cum o rândui Dumnezeu — murmură Horia. Noi facem ce putem! Și apoi ce-o mai fi, om vedea!

Chendi nu vru să se dea bătut așa ușor. Rămase în Albac, sperând că va obține mâine ce n-a obținut azi.

A doua zi Horia se pomeni cu Crișan. Întreg Zarandul căzuse în mâinile cătanelor, mai ales prin cuvântul vlădicei. Noaptea trecută între Mihăileni și Blăjeni, cătanele au sfărâmat ultima ceată de crișeni, vreo mie de oameni. A căzut și căpitanul Mihai Bibarț, cel mai viteaz și mai înverșunat dintre toți. Popii trimiși de vlădică au ținut pe români cu vorbe de pace și cu predici până ce oastea împărătească i-a înconjurat din toate părțile ca pe urmă să-i poată tăia mai lesne.

Ceva mai târziu, un om din Cărpiniș îi aduse o scrisoare de la Abrud, făcută în românește și iscălită cu numele românesc locotenent Petre Lupu, chemându-l la Câmpeni să tocmească pacea. Horia află chiar de la aducătorul ei că e ticluită și trimisă de un ofițer ungur care astfel ar vrea să-l amăgească spre a-l prinde și a-l da pe mâinile domnilor.

— Apoi poftim de vezi și d-ta, domnule Alexandre, cum umblă domnii să facă pace și învoială cu noi! zise dânsul către Chendi arătându-i scrisoarea.

Și-l rugă să-i facă un răspuns pe ungurește, frumos dar usturător, că încearcă astfel să amăgească pe niște bieți iobagi care nu cer decât dreptate.

Seara veni vestea că oamenii din ținutul Mogoș și Ponor, adică întreaga oaste de subt poruncile feciorului său, au trimis deputați la Sebeș, cum că se supun și, întorcându-se pe la casele lor, vor depune armele. Apoi că vlădica a adunat în Abrud, în casa sigartăului Stan George, pe preoți și câte șase oameni din comunele vecine și le-a citit el însuși iertarea împărătească și le-a poruncit să se lase de rebelie. Și în sfârșit că și ceata lui Cloșcuț, strânsă peste tot de cătane multe, e silită să se îndrepte spre împrejurimile Câmpenilor și acolo, adunându-se cu toții, să cumpănească ce să mai facă.

Toată noaptea, pe toți munții, bucinătorii împrăștiau vești rele:

— Vin cătanele!… Vin cătanele!…

Toată noaptea aceea Horia se zvârcoli ca peștele pe uscat, fript de gânduri. A rămas acuma numai cu moții lui în fața cătanelor și a domnilor și a lumii întregi. Ce ar mai putea face ei împotriva atâtor vrăjmași? De unde a pornit și unde a ajuns? Când era țara întreagă în picioare a putut cere dreptate pentru toți românii robiți domnilor și ungurilor. Azi nu se mai poate gândi decât la nevoile muntenilor: să fie sloboziți cei din temnițe și să se ușureze birurile. Și nici măcar atâta nu vor să le dea. Numai făgăduieli deșarte, de care au avut mereu și prin care au ajuns să nu mai poată trăi… Și totuși în câteva zile trebuie să se aleagă sfârșitul. De șase săptămâni ține răzmerița. Oamenii nu mai au casă, nici liniște, nici muncă. Frigul s-a lăsat mai aspru, și foamea. Până când să mai umble pe drumuri degeaba? Poate că mișcarea a început într-o vreme nepotrivită, asupra iernii. Pornită primăvara, ar fi putut ține mai mult și ar fi avut mai mulți sorți de izbândă. Planul cel mare, de-a ridica pe toți românii, atunci s-ar fi putut împlini chiar împotriva întregei oștiri împărătești. Acuma e prea târziu. Trebuie stinsă răscoala, ca să se odihnească oamenii. Iar el cu Cloșca și cu alți tovarăși vor trebui să se facă nevăzuți până la primăvară, când, cu ajutorul lui Dumnezeu, se va putea începe o mișcare mai mare, să scape de robie pe toți românii…

Era duminecă, 12 decembre. Se duse întâi la biserică, să asculte slujba dumnezeiască, să se închine și să se întărească. După slujbă, în fața bisericii, porunci oamenilor să plece, din fiecare casă câte unul, la Câmpeni, și să fie acolo mâine seară, că vor fi din toate satele.

Chemă pe Iacob Zafu și-l puse să bucine adunarea la Câmpeni, să o afle toți bucinătorii și să o treacă mai departe până unde se mai poate. Apoi se întoarse acasă la popa Gheorghiță. Chendi voia să plece și aștepta răspunsul din urmă. Îi mulțumi că s-a ostenit până aci și că a zăbovit atâtea zile în sărăcia asta jalnică.

— Știu cât ești d-ta de drept și de cinstit — adăogă dânsul. Știu că vrei numai bine și dreptate. Dar noi rămânem cum suntem și om face cum ne-o învăța Dumnezeu.

— Rău îmi pare, bade Ursule, că nu mă asculți pe mine!

— Acuma nu mai pot asculta pe nimeni în lume. Eu oi rămânea cel din urmă, că doară eu am fost cel dintâi și în cărțile sfinte așa scrie, să fie cel mai de pe urmă acela care a fost cel dintâi!

Când văzu plecat pe Chendi se simți și Horia mai ușurat, li era inima plină de un simțământ straniu, ca și când ar fi rămas singur pe o plută fără

cârmă, la voia întâmplării și a valurilor. Era totuși mulțumit că a putut ține piept ispitei și că poate sta cu sufletul curat în fața lui Dumnezeu și a sa însuși.

Luni seara sosi la Bogdănești, însoțit numai de Iacob Topa, și trase la Ispas Galdău, unde trăgea totdeauna. Ispas, căprar pus de Horia peste satul lui, îi spuse că s-au urnit toate comunele spre Câmpeni, de s-au speriat și cătanele. La Câmpeni a venit noaptea trecută ofițerul cel mare, care a amăgit pe oameni cu pacea. Împreună cu dânsul au venit peste șapte sute de cătane de tot felul, chiar și tunari. Văzând atâta puzderie de țărani, cătanele, de frică, au început a trage cu tunurile în mulțime de au și omorât câțiva.

Horia trimise chiar atunci seara pe Iacob să-l caute pe Cloșca și să-l cheme aici la sfat, iar lui Ispas îi porunci să adune din fiece sat câte-un bătrân ori pe căpitanii puși de el, ca mâine să se poată înțelege cu toții dimpreună. Despre Cloșca spuse îndată Ispas să nu-l caute pe acasă, prin Cărpiniș, că pe-acolo au umblat cătanele și i-au scotocit și prin lăzi, să afle cine știe ce porunci, dar poate să fie prin Certegi.

Marți, pe la amiazi, se aflau adunați împrejurul crăișorului vreo șasezeci de oameni. Cloșca venise cel dintâi, amărât, zdrobit. Vedea că s-a isprăvit tot și nu găsea nicio ieșire, și toată nădejdea îi era în Horia. De altfel aceeași nedumerire și desperare se citea în ochii tuturor. Vasile Sgârciu, tânăr nerăbdător, întrebă de-a dreptul:

— Acum ce mai facem, încotro ne întoarcem, crăișorule?

Horia își aminti deodată pe același Vasile, când i-a zis întâia oară „crăișorule”, în casa lui Cloșcuț. Cum îi luciseră atunci ochii și câtă mândrie era atunci în glasul lui, iar acuma parc-ar fi numai spaimă.

În sfârșit, când sosiră toți cei chemați, Horia le spuse verde că trebuie să se împrăștie cât mai degrabă pe-acasă, să liniștească pe oameni ca să-și vadă de treburi, căci rebelia s-a isprăvit și de-acuma numai el mai are de lucru, spre a dobândi ușurările din pricina cărora s-au sculat.

— Domnii și ungurii, cât am tot stat noi după amăgirile de pace, au umplut lumea de minciuni și au izbutit să întoarcă până și pe înălțatul împărat împotriva noastră. Suntem și noi de vină că am ascultat glasurile mincinoase care ne făgăduiau dreptate și pace numai ca să ne înșele. Dar noi am pornit la drum cu voia și porunca împăratului și poruncile împărătești trebuie să le împlinim. Acuma înălțatul împărat, înșelat de minciuni domnești, s-a întors de către noi și a trimis cătanele împărătești să vadă dacă ne plecăm ori nu. Noi însă trebuie să ne plecăm în fața înălțatului

împărat că la dânsul e dreptatea și puterea. Și dacă ungurii l-au amăgit, când i-om arăta adevărul, tot are să ne asculte și să ne împlinească rugăciunile, precum a vrut mereu și n-a putut din pricina domnilor care nu l-au ascultat. Eu, Horia, crăișorul vostru, dau dară poruncă mare să se întoarcă tot omul la casa sa și cine nu se va pleca, cu moartea să fie pedepsit pentru că s-a împotrivit poruncii împărătești!

Văzu deodată pe fețele tuturor o înseninare parc-ar fi scăpat de o apăsare grea. Numai Cloșca îl privea uluit și întrebător. Urmă răspunzând nedumeririi lui mute:

— Porunca împărătească pe care v-au vestit-o popii și cătanele și prin sate, și prin târguri, făgăduiește iertare celor care s-or întoarce și se vor pleca. Nimeni să nu fie deci înfricoșat, căci nimănui nu i se va face niciun rău. Și uite-așa, oameni buni! Dumnezeu să vă ajute și să împliniți porunca de împrăștiere.

— D-apoi dumneata cum rămâi, că doar poate să te prindă domnii și să te spânzure? întrebă un bătrân din Vidra, aproape furios că Horia nu se gândește deloc la sine însuși.

Horia avu o lucire de bucurie în ochi când răspunse:

— Apoi eu am să cerc să ajung iară la înălțatul împărat ca să mai cerc a dobândi dreptate măcar de-aș ști că m-oi prăpădi! Cine vrea să mă însoțească până la Albac și în munți, îi mulțumesc, dar silă n-oi face nimănui!

— Eu nu mă despart de tine, măi frate Ursule, nici în mormânt! strigă Cloșca atât de brusc că toți se spăimântară.

Câteva zeci de glasuri răsunară:

— Nici eu!… Nici eu!…

După-amiazi mulțimea de pe dealurile dimprejurul Câmpenilor se topi încetul cu încetul. Spre seară vreo sută de oameni înconjurau pe Horia să-l însoțească până unde va îngădui dânsul. Înainte de-a porni, Ispas Galdău îi spuse ce-a auzit adineaori de la niște drumeți venind de la Turda, că anume fecioru-său, Ion Horia, a fost prins de cătane și ar fi acuma închis la Zlatna.

— Cum o rândui Dumnezeu și cum o avea noroci murmură bătrânul Horia.

Încălecară și se urniră pe drumul greu de iarnă, tăcuți. Aproape de Secătura îi ajunse din urmă Iacob Topa, în galop, gâfâind:

— Vin cătanele!… Au plecat de la Câmpeni încoace!… Cătanele!…

Numai Cloșca se mai înfurie și răspunse cu o sudalmă.

9 - IUDA

Miercuri dimineața tot Albacul, nu numai bărbații, ci chiar femei și copii, se strânse în fața bisericii, la încrucișarea drumului dinspre Câmpeni cu cel către Arada, în preajma podețului de peste pârâul Albacului. Noaptea fusese aspră, zăpada înghețase, precum înghețate de mult erau și apele Arieșului și ale gârlei. Subt cizmele și opincile mulțimii ce tropăia mereu de ger, zăpada scrâșnea și lucea în scânteieri colorate subt lumina razelor reci ce cădeau pieziș din cerul senin.

De azi-noapte, de când sosise Horia de la Câmpeni, satul fierbea. Se vorbea că vin cătane multe cu tunuri să prefacă în cenușă Albacul, că Horia pleacă iarăși la împăratul să se plângă și împotriva cătanelor care s-au dat de partea domnilor… Se mai spunea apoi că pretutindeni cătanele pun pe oameni în lanțuri, fie vinovați, fie nevinovați, și-i trimit la Bălgrad să-i tragă de vii în țeapă ca pe Ursu Uibaru. Bătrânii povățuiau pe cine-i asculta să fugă în munți când vor veni cătanele, ca să scape de primejdie.

Acuma, fiindcă vremea trecea și crăișorul nu se arăta, începură alte vorbe: că Horia a și plecat de azi-noapte spre Scărișoara, singur, să-și piardă urma, că și cei care l-au însoțit până aci s-au împrăștiat de n-au rămas decât vidrenii înadins ca să amăgească lumea și să înșele pe cine ar cerca să se ție după Horia, mai cu. Seamă că și gornicii sunt pe-aici, prin mulțime.

Apoi deodată se făcu tăcere mare parcă ar fi căzut o poruncă din cer. Pe portița ogrăzii ieși Horia cu Cloșca „îmbrăcați gros, cu cojoacele lungi, cu puști în spate și cu lănci în mână în loc de băț. Popa Gheorghiță îi petrecu în capul gol până în mijlocul uliții. Aici trebuiră să se oprească. Oamenii se îmbulzeau în jurul. Lor, să-i vadă, să le audă glasul de despărțire.

— Na, oameni buni, rămâneți, sănătoși! strigă Horia. Cu voce tare să-l audă cât mai mulți.

— Dumnezeu să-ți ajute! răspunseră domol mai multe glasuri.

O femeie înăltuță, îmbrobodită până la gură, cu niște ochi mari, negri și adânci, ținând de mână un copil de vreo șase ani, se zvârcoli prin mulțime până ce ajunse în fața lui, apoi, izbucnind în lacrimi, se plecă și-i sărută mâna.

— Tu ești, Rafilă? zise Horia, mângâind-o pe cap. Na, taci și nu plânge, că bun e Dumnezeu și n-are săi ne lase!

Era nevasta lui Dumitru Todea, cel închis de-atâta vreme în temnița de la Galda. Ștergându-și lacrimile cu colțul năfrămii, murmură amar:

— Doamne, Doamne, rău ne-ai mai pedepsit, Doamne!

— Taci mulcom, muiere, taci că dreptatea, trebuie să iasă! mai spuse Horia, întorcând însă capul ca și când ar fi vrut să-și ascundă o înduioșare.

Preotul Gheorghiță, care cercetase mulțimea din ochi, se apropie de dânsul și-i șopti să nu plece singur că-s toți gornicii aici și s-ar putea să fie ispitiți a-l urmări. În loc de răspuns Horia îl sărută pe amândoi obrajii, zicând:

— Hai să mergem, că-i târziu!

Apoi tot astfel îmbrățișă pe Petre Nicula din Vidra, și pe Ionuț Dandea din Bucium, căruia îi curgeau lacrimile șiroaie deși încerca să zâmbească, și pe Da vid Avram, și pe Iacob Todea și pe Toma Gligdr și pe Pavel Bocu, toți din Vidra, și pe Vasile Sgârciu cel tinerel, nepotul lui Cloșca din Seliștea Abrudului, și pe Iacob Zafu, și pe David Onu Surdu din Mușca, și pe Toader Berindei din Câmpeni, și pe Toader Cătană din Bistra…

Un băietan veni cu doi cai, își făcu loc prin mulțime. Încălecară îndată. Horia își mai roti privirea asupra norodului. În minte îi rămăsese vorba preotului despre gornici. Îi văzu pe toți. Și pe Ion Mătieșu din Arada, cu care poate totuși să se încuscrească dacă va scăpa feciorul din prinsoare, și pe Ștefan Trifu, cel cu ochii răi înțepători și mustața spână, și pe cei doi feciori ai lui Andrei Neagu, și pe Nuțu Mătieșu, și pe Gheorghe, fratele mai mic al lui Ion Mătieșu. Erau amestecați printre oameni și se purtau ca și ceilalți. Răspunse acuma preotului, tare, să-l audă și ei:

— D-apoi gornicii nu-s frați cu noi și de necazuri și de bucurii?… Și tocmai frații să cerce a ne vinde ca

Iuda?

Se întrerupse, căci George Nicula, nepotul său, îl apucase de mână, zicând:

— Unchiașule, eu vreau să te întovărășesc oriunde te duci, chiar și până la împăratul!

Horia se înfioră auzindu-l, parcă l-ar fi zgâriat pe inimă. Și, după o clipă de șovăire, îi spuse blajin:

— Lasă, George, că ne ducem noi și singuri… Hai, Cloșcuț!

Porniră în pasul cailor, fără se uite înapoi, pe drumul mai puțin bătătorit, spre Arada. Când cotiră după coastă, Cloșca zise îngândurat:

— Eu nici nu mi-am luat rămas bun de la nimeni, nici măcar de la nevastă-mea, săraca… Dar poate că-i spune nepotu-meu cum am plecat!

Horia nu răspunse. Era bucuros că s-a isprăvit cu bine despărțirea și că au ieșit toate cum le-a plănuit. Nici nu mai voia să se gândească înapoi, și ca să se ferească de amărăciune, și ca să-și păstreze toate puterile pentru viitor. Deocamdată trebuia să li se piardă urmele. De aceea n-a primit pe nimeni să-i însoțească mai departe și nici n-a spus nimănui, nici celor mai credincioși tovarăși de cruce, unde vor merge și ce au să facă. Chiar Cloșca nu știa nimica.

— Ne abatem oleacă pe-acasă pe la mine, frate Cloșcuț — zise dânsul de-abia când ajunseră la cărarea ce suia spre Crângul Feregetului.

Acolo îi aștepta Iacob Topa și Cârstea Nicula. Pe ei doi îi alesese Horia să-i fie de pază și de ajutor. Azi-noapte trimisese pe Iacob la Cârstea, să-i dea de știre să se pregătească.

Nici nu avură a zăbovi deloc. Cei doi stăteau gata, în tindă, cu dăsagii plini de merinde pentru o săptămână. Cârstea își luase și pușca, să fie la caz de trebuință.

— Na, înainte, feciori! strigă Horia fără măcar să intre în casă.

Descălecară și dădură drumul cailor, să se întoarcă singuri acasă când îi va cuprinde foamea. Trecură prin tindă, încuind ușa pe dinăuntru și ieșind prin dos. Coborâră spre drumul Aradei până la marginea pădurii, apoi pe albia unui pârâu, ca să se șteargă urmele pașilor, urcară pe coastă, în desișul de mesteceni. Ajunseră gâfâind greu în vârful dealului și urcară pe creastă mereu, până într-o poiană de unde se zărea în vale satul. Zăpada poienii era călcată. Se vedea că umblaseră oameni. Soarele trecuse de amiazi. Un copac prăvălit, chiar la marginea poienii, era curățit de omăt, semn că se mai odihnise de curând cineva. Se așezară și ei, să poposească puțin și să prânzească. Iacob Topa, înainte de-a porni mai departe, zise liniștit:

— Dumneavoastră să vă lăsați numai în grija mea, că eu vă duc într-un loc unde nici păsările cerului nu vă pot descoperi. E cam departe, tocmai pe Ciusdia din codrul Scorogetului, dar știu că acolo aveți să fiți ca acasă. Am stat astă-vară cu oile acolo și mi-am făcut o colibă boierească și ascunsă de treci pe lângă ea și nici nu bagi de seamă…

Horia și Cârstea cunoșteau locurile și se sculară aproape deodată, Cârstea spunând cu îngrijorare:

— Apoi să nu mai zăbovim, că ziua-i mică și calea lungă!

Era om cam de vârsta lui Horia, văr cu dânsul, puțin sperios, dar foarte tăcut și credincios.

— N-ai grije, bade Cârstea, că doară n-om merge noi azi până acolo, că ne-ar apuca noaptea prin păduri și poate să dea dihăniile peste noi. Până se înserează bine, tocmai sosim la stâna certegenilor, că nu-i așa departe, și om rămânea să ne hodinim și să ne încălzim, iar mâine de dimineață om porni mai departe!

Începu să fulguiască ușor. Se bucurară că li se acoperă pașii. Merseră voinicește până la stâna certegenilor, maseră acolo și a doua zi, aproape pe înserat, ajunseră la Ciusdia tocmai când se porni o ninsoare mai mânioasă, cu vânt vijelios care le scutura în spinare toată zăpada înghețată pe crengile copacilor.

— Na, unde ți-e coliba, Iacobe? întreabă Horia, obosit, văzând că se afundă tot mai tare prin niște râpe pe ale cărora margini se clătinau molifții bătrâni cu rădăcinile întinse în gol ca niște gheare de balauri.

— Uite-o colo! zise Iacob râzând și arătând la câțiva pași. Degeaba vi-o arăt, că n-o poți vedea… Veniți după mine!

Între rădăcinile unui brad uriaș, învăluite cu crengi pe care se așternuse mușchi bogat, era într-adevăr o vizuină mare cât o tindă de om cu stare. Feciorul dădu la o parte o cracă uscată, așezată odinioară de dânsul ca să astupe intrarea, și strigă vesel și mândru:

— Ia, mai poftiți și pe la noi, oameni buni! Se strecură însă el înainte și, până să se cațere și ceilalți după dânsul, adună în mijloc niște frunze uscate rămase de astă-vară, le acoperi cu găteje subțiri, scăpără din amnar și aprinse repede un foc peste care mai aruncă și vreo două cioate ce-i căzură la îndemână. Ieși apoi să adune uscături prin apropiere, să poată face o flăcăraie bună, să-și dezmorțească cu toții oasele degerate.

În curând se înnoptă. Apucară să strângă un morman de lemne, să le ajungă. Vâlvătaia focului umplea coliba, răspândind o căldură plăcută. Îmbucară câte ceva și se întinseră pe jos și adormiră, având grije însă fiecare, când se trezea, să mai arunce câte-o buturugă pe foc „să nu se treacă.

— Numai cu apa e mai greu — adăogă a doua zi Iacob — că trebuie s-o aducem tocmai de la stâna noastră, că acolo-i un izvor bun. Nu-i departe, dar e tare rău drumul!

A treia zi tot Iacob spuse că Cârstea Nicula ar fi bine să plece înapoi în sat, să mai vadă ce-i pe-acolo și să mai aducă merinde, să nu rămână. Aici

fără de-ale gurii, că iarna e. Greu să găsești ceva pe-aici. Apoi, când se va întoarce Cârstea, va pleca dânsul. Și așa cu rândul și cu săptămâna vor putea ieși din iarnă cu bine.

Horia adăogă doar că ar trebui cu toții și pe rând să stea și de strajă, să nu se întâmple totuși să dea peste dânșii cineva fără veste și să-i ia ca din oală. Cătanele au să înceapă să-i caute și prin munți, când vor vedea că nu-i pot găsi. Adevărat că din partea lor mare grije n-ar fi că, dacă nu cunosc locurile, n-au să afle niciodată nici măcar urme de fiare, necum de dânșii. Dar în cele din urmă s-ar putea să poruncească oamenilor să-i caute, care umblă prin munți ca prin grădinile lor, sau chiar gornicii care cunosc și mai bine toate ascunzișurile, și atunci s-ar ivi primejdia.

Pe când Cârstea Nicula pornea spre Albac, firește pe altă cale, Horia însuși ieși la pândă, coborî până la stână, cercetă împrejurimile cu de-amănuntul, mai adună și vreascuri pentru foc… Apoi urmă Cloșca, apoi Iacob.

Seara povesteau până târziu despre toate întâmplările, făceau planuri și legau nădejdi. Se hotărî și Horia să aștepte aici până se va potoli toată frământarea din țară, până se vor retrage iarăși cătanele, iar pe urmă sau va încerca să ajungă la împăratul, sau va porni din nou lupta, așa cum ar fi trebuit să pornească dintâi, asupra verii și în toată țara deodată.

Cloșca însă era mereu posomorit și nu se mângâia că nu și-a putut lua rămas bun de la Mărina lui. Avea presimțirea că nu va mai vedea-o niciodată. Lăcrima. Apoi deodată o suduia cumplit pentru că n-a căutat ea să-l întâlnească, fiindcă ea ar fi putut mai lesne, dar se pare că ea nu l-a iubit cu adevărat, de aceea se jura că, de-ar fi să moară, n-are să-i lase măcar un zlot găurit…

Cârstea Nicula se întoarse peste șase zile cu o mulțime de vești. La Albac au venit, îndată după ce a plecat Horia, sumedenie de cătane și au umblat din casă în casă și au răscolit peste tot după crăișorul. Baremi casa lui numai că n-au dărâmat-o. Au fost și la Arada și prin toate cătunurile, dar n-au stat și s-au întors la Câmpeni. Se trimit totuși mereu patrule prin munți să caute pe Horia și pe tovarășii lui. Se crede c-ar fi vreo sută de oameni împreună cu dânsul. Lumea zice că pădurarul Melzer din Abrud, cel care a împușcat acum trei ani pe feciorul cel mare al lui Țiloș, s-ar fi legătuit că el are să prindă pe Horia măcar de-ar fi ascuns în fundul pământului și că ar fi chemat la Arada pe toți gornicii, să le tăgăduiască marea cu sarea dacă i-or da ajutor. Muierea lui Dumitru Todea i-a spus că George Nicula s-ar fi

îmbiat și dânsul să dea ajutor pădurarului, nu știu dacă e adevărat, că prea ar fi ticălos. De altfel se zvonește că împăratul a pus trei sute de galbeni pe capul lui Horia, ca să ispitească și pe români să-l prindă. Ce-o fi adevărat, nu poate ști, dar e sigur că în Arada sunt vreo treizeci de cătane care tot dau târcoale Scorogetului. Din partea lor însă pot dormi fără grije.

Știrile acestea spulberară deodată speranțele celor doi căpitani. Trebui Iacob să sară că nu trebuiesc ascultate toate minciunile băbești.

— Lasă, crăișorule, că vă aduc eu veștile cele adevărate! zise feciorul când să plece în sat Nu-i nici diavolul așa de negru cum spun oamenii! Numai să luați seama pe-aici până mă întorc eu!

Era vineri, în ajunul Crăciunului nemțesc. Gerul se mai înmuiase. Știrile lui Cârstea, învechite, nu mai păreau atât de mohorâte.

— Apoi cum să nu caute — zise Horia într-un timp — că știu ei, domnii, ce-i paște, dacă nu ne omoară pe noi! Dar lasă că nici noi nu suntem de mămăligă și nu le-am face pofta cu una cu două!

Duminecă toată noaptea ninse, încât luni dimineața Cârstea, dând să pornească de strajă și să aducă apă, de-abia putu să iasă din colibă, căci zăpada aproape, astupase ieșirea… Cum rămaseră singuri, Cloșca, parcă de mult l-ar fi strâns de gât, întrebă lacom:

— Măi frate Horia, frate de cruce, spune-mi rogu-te, că nu mai pot răbda, de ce n-ai vrut tu să arăți cătanelor poruncile care ți le-a dat împăratul ca să ne facă și pe noi cătane și să stingem pe unguri? Că de-ar fi văzut cătanele scrisul împăratului, cum ar mai fi cutezat să se mai bată cu noi și să ne oropsească dimpreună cu domnii?… Uite, asta nu pricep, frate Ursule, și mult mă roade gândul că…

— D-apoi crezi tu că pe mine nu mă roade? îl opri scurt Horia ca și când ar fi așteptat de mult întrebarea. Of, Doamne, muncitu-m-a și pe mine de-ajuns și m-a chinuit, dar trebuie să tac și să mă perpelesc așa, măcar de-ar fi să mă sfâșie în bucăți cu cleștele înroșite!

Își trase în poală traista de piele, bătută cu ținte galbene, ce o purta și acum mereu în spinare, și scoase mânios un teanc de hârtii, urmând:

— De câte ori m-am ispitit să le arăt, cum ți le-am arătat și ție, măcar ofițerului cela care venise atunci la Câmpeni. I le-am arătat pe toate celelalte, știi bine, dar pe astea n-am putut, frate Cloșcuț!… N-am putut, că și de le-aș fi arătat, n-ar fi crezut nimeni!… împăratul mi le-a dat în taină și în taină trebuie să le țin până la moarte! Că dacă isprăveam cu bine ce-am început, apoi nu mai era trebuință să le arătăm nimănui, iar când s-au întors

rău lucrurile, chiar împăratul ar fi spus că-s numai amăgiri de-ale mele! Uite așa, frate Cloșcuț, uite așa!

Cloșca, neputincios, scrâșni între dinți o sudalmă.

— Acuma însă zadarnic ne perpelim, fratele meu de cruce! adăogă după un răstimp Horia mai amar. Acuma numai împăratul poate să ne mântuiască după ce s-o mai potoli fierberea. De aceea oi cerca să ajung iar în fața lui și să-i dau înapoi poruncile și să-i cer altele mai bune!

În clipa aceasta se auzi zgomot de pași la intrarea colibei. Cum Horia se întrerupse și vârî repede în sân hârtiile, Cloșca murmură nepăsător:

— Trebuie să fie Cârstea cu apa!

Dar nici n-apucară să isprăvească, și auziră un glas străin mormăind:

— Bună hodina, oameni buni!

În vreme ce Horia întoarse capul să vadă cine e, Cloșca se uită după arme. Amândouă puștile erau răzimate dincolo de pălălaia de foc din mijlocul colibei, împreună cu lăncile, alături de dăsagii cu merinde, în deschizătura intrării însă se ivi Nuțu Mătieșu, la spatele căruia sclipeau ochii înțepători ai lui Ștefan Trifu. Pășiră înlăuntru amândoi cu puști pe umăr, iar după dânșii veniră și feciorii lui Andrei Neagu, de asemenea înarmați.

— Umblați după vânat, măi oameni? întrebă Horia, liniștit, fără a se fi mișcat din loc.

— Apoi musai să umblăm, că trebuie vânat pentru cătane și nu găsim nimic măcar că am și înghețat de când tot umblăm! răspunse Ștefan Trifu, frecându-și mâinile.

— Așezați-vă și voi să vă mai încălziți, că foc avem, slavă Domnului, numai altele de-am avea! zise Horia uitându-se pe rând la toți patru până ce se așezară împrer jurul focului, Ștefan Trifu lângă dânsul cu un fecior al lui Neagu, iar Nuțu Mătieșu lângă Cloșca, cu cellalt fecior.

Câteva clipe tuspatru își frecară mâinile întinse spre flăcări, tăcuți, uitându-se numai la foc. Cloșca, după ce îi cercetă din ochi și i se păru că n-au venit cu răutate, întrebă deodată ce mai vești sunt prin sate și cum o mai duc bieții oameni acuma că s-a isprăvit rebelia și au venit înapoi ungurii și pe deasupra puzderia de cătane.

— Vai de capul nostru — răspunse Nuțu, tot cu fața spre foc, dar cu coada ochiului la Horia — că numai bieții oameni știu cât rabdă! Și cum să nu se jeluiască dacă-i atâta amar de cătane în toate satele, că oamenii mai mult prin păduri stau, fugiți și îngroziți de dânșii!

— Lasă, Dumnezeul lor de cătane, că le facem noi și lor de petrecanie curând de tot și-i băgăm în…! sudui deodată Cloșca, cuprins de mânie parcă s-ar fi aflat chiar în fața dușmanilor.

Iar se auzi afară zgomot de pași, dar nu mai avură timp să întrebe, căci Ștefan Trifu se și sculase în picioare, zicând hotărât:

— Na, măi oameni, voi trebuie să veniți cu noi la Zlatna, că așa-i porunca!

Cloșca avu un început de mișcare să sară în picioare pe care însă i-o curmă glasul lui Horia, foarte liniștit:

— Apoi noi am vrut să ne ducem la înălțatul împărat, dar dacă-i porunca așa, ne-om duce și la Zlatna, ce să facem!

Vorbind, vârî mina dreaptă în sân să scoată hârtiile ce le ascunsese. Gornicii se speriară ca și când s-ar fi așteptat să scoată pistoale.

— Da ce mai stați, măi feciori? răcni Ștefan Trifu, punând mâna pe beregata lui Cloșca și răsturnându-l pe spate.

Horia izbuti să scoată teancul de hârțoage din sân și-l azvârli în foc tocmai când Nuțu Mătieșu îl apucă de piept, silindu-se să-l trântească la pământ. Urmă o vânzoleală de gâfâieli, de înjurături printre dinți, de porunci scurte, inconștiente ce-și aruncau unii altora… De-afară atunci intrară spăimântați și neștiind ce se petrece, Ion Mătieșu cu Gheorghe, fratele lui Nuțu, și cu George Nicula, nepotul lui Horia.

— Unde-i funia, măi Onule? strigă Trifu. Hai, puneți mâna și voi, să-i legăm degrabă!

Peste câteva minute Cloșca era legat cu coatele la spate și, de aceeași funie, mâna dreaptă a lui Horia.

— Sus, sus și afară, că nu-i vreme de stat! strigă iarăși Ștefan Trifu, cu glas de căprar biruitor.

Se ridicară toți în picioare. Nuțu Mătieșu și feciorul cel mic al lui Andrei țineau capetele funiei cu care erau legați cei doi prinși.

— Nu era nevoie să vă mai trudiți degeaba — zise acuma Horia, îndreptându-și cojocul cu mâna slobodă, liniștit ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic — că doară v-am spus că mergem cu voi unde vreți!… Dar frumos nu e ce faceți, măcar că sunteți gornici și aveți porunci! Să vă ajute Dumnezeu după sufletul vostru!… că alta n-am ce zice!

— Na, destulă vorbă! făcu Nuțu, căutând să-și ascundă sfiala subt un glas aspru.

Cloșca numai atunci văzu pe George Nicula, cu niște ochi holbați cine știe de ce. Intr-o pornire nestăpânită de scârbă îl scuipă drept în față, mormăind cu dispreț:

— Iudă!

Ștefan Trifu ridică brațul să-l lovească și să apere astfel pe George. Cu brațul în sus rămase o clipă, apoi, parcă s-ar fi răzgândit, răcni mânios:

— Hai, afară, afară, nu mai stați ca proștii să dea peste noi tovarășii tâlharilor!

Pe când ceilalți ieșeau din colibă, el își aduse aminte că Horia a zvârlit în foc niște hârtii adineaori și se uită după ele. Nu mai văzu nicio urmă. Dar văzu armele și dăsagii și opri pe Gheorghe Mătieșu să le ia, iar el are să ducă dăsagii.

Coborâră cu toții spre stână. Pe zăpada proaspătă, ninsă abia azi-noapte, se vedeau foarte bine toate urmele pașilor. O colibă de bârne adăposti la stână pe gornici și pe cei doi prinși. Până să bea apă cu toții și să răsufle, Ștefan Trifu se sfătui cu Nuțu Mătieșu să trimită pe George Nicula în sat, la Arada, să cheme cătanele, să le dea în primire lor pe Horia și să scape de grije. Le era frică să nu întâlnească vreo ceată de țărani de-ai crăișorului și nu numai să le smulgă din mână prizonierii, dar chiar să-i omoare pe cei care au cutezat să-i prindă.

— Dar pe Cârstea Nicula unde l-ați lăsat măi

Gheorghe? întrebă deodată Trifu, speriat, aducându-și aminte de paznicul peste care dăduseră chiar aici, la stână, și pe care-l chinuiseră până ce le-a arătat locul unde stau ascunși căpitanii.

— Apoi o fi fugit! răspunse nepăsător Gheorghe Mătieșu. Că noi l-am păzit de-ajuns, dar dacă am văzut că nu mai ieșiți din colibă, ne-am temut să nu vă fi omorât acolo și l-am lăsat pe Cârstea și ne-am dus să vedem ce-i!

Trifu se spăimântă de tot. Era sigur că Cârstea a alergat să cheme într-ajutor mai mulți oameni și să scape pe Horia. Chemă deoparte pe George Nicula și-i porunci să se ducă repede după cătane. Nuțu socoti însă că tot mai bine ar fi să nu aștepte aici prea mult, ci să coboare în vale până la casa lui din hotarul Aradei, că-i mai aproape de sat și nici nu vor fi în primejdie, căci nimeni n-are să știe că sunt acolo.

Chiar așa făcură și, fără a mai pierde vreme, porniră în jos și după-amiazi sosiră la casa lui Nuțu Mătieșu. Ațâțară focul și se odihniră. Numai George Nicula a trebuit să coboare mai departe, să dea de știre cătanelor.

După ce se mai dezmorțiră, Ștefan Trifu luă traista lui Horia și o cercetă și găsi într-însa șapte hârtii cu porunci împărătești, condei, creion, ceară roșie și pecetea lui. Apoi căută pe Cloșca și află la dânsul șase zloți, în sfârșit scormoni prin desagi, scoase pe masă toată merindea și se ospătară dintr-însa toți dimpreună, zicându-le liniștit și cu glas de glumă:

— Putem să mâncăm aci laolaltă că pe urmă de voi are grije stăpânirea!

Aproape de sfințitul soarelui sosi un ofițer foarte tânăr cu cincisprezece soldați, luară la mijloc pe cei prinși și coborâră în Arada și traseră la primărie, unde mai erau pe-atâtea cătane cu încă un ofițer. Aici fierarul îi aștepta cu lanțuri grele pregătite pentru amândoi. Ofițerii supraveghează cum îi încătușează la mâini și la picioare, apoi, împreună cu doi ostași de pază, îi încu- iară chiar în cancelarie lăsând și în tindă patru oameni de strajă care să se schimbe din două în două ceasuri.

Cei doi ofițeri ar fi dorit să plece cât mai grabnic cu prizonierii, nesimțindu-se tocmai. În siguranță cu numai treizeci de soldați într-un sat unde, până ieri tot, norodul a fost cu trup și suflet, de, partea lui Horia. Dar nici plecarea imediată nu era fără primejdii, căci trebuiau să treacă cu convoiul tot prin sate de rebeli în care nu știau dacă este armată destulă, riscând să fie năpădiți de țărani și să le scape din mâini căpeteniile răscoalei, prinși cu atâta trudă. Pentru orice eventualitate trimiseră un raport scurt comandamentului din Abrud, cerând porunci.

Astfel rămaseră și marți în Arada, luând toate măsurile de siguranță. Neprimind niciun ordin în cursul zilei, se hotărâră să plece totuși cu prizonierii, pe răspunderea lor, miercuri dimineața, pe drumul de țară, încadrați de toți oamenii ce-i aveau. Seara târziu ajunseră la Câmpeni, fără nicio încurcătură. Se înfățișară imediat locotenent-colonelului Schultz care era tocmai la cină. Colonelul sări de la masă, îi îmbrățișă încântat, porunci să-i aducă îndată prizonierii, să se convingă dacă sunt ei și apoi să-i închidă sub pază foarte puternică, până a doua zi când va lua măsurile trebuincioase după împrejurări.

Schultz ar fi vrut bucuros să-și facă un titlu de glorie din prinderea capilor răscoalei, mai cu seamă că el luase parte de la început la potolirea și combaterea mișcării. Își și pregăti un raport bogat despre peripețiile arestării, socotind chiar să ia un interogatoriu preliminar abil prizonierilor pe care să-l anexeze ca un trofeu. Planul i se încurcă însă când, a doua zi, ofițerii îi spuseră că au raportat la Abrud despre prinderea lui Horia și mai cu seamă când, pe la amiazi, primi ordinul să trimită pe cei doi prizonieri,

cu escortă puternică, astfel ca vineri după-amiazi să sosească la comandamentul grupului de represiune…

De pe la amiazi pe piața Abrudului se îmbulzea o mulțime pestriță de curioși, așteptând sosirea lui Horia, vestită poporului prin bătăi de tobe, ca o întâmplare vrednică de toată cinstea și bucuria. Ferestrele ce dădeau spre piață se pregăteau să poată fi deschise repede când va apărea convoiul, să îngăduie și fețelor mai simandicoase să se desfete văzând pe căpitanii iobagilor în lanțuri.

O patrulă de grăniceri secui, cu armele pe umăr, cu căciulile pe ureche, se plimba agale, făcând înconjurul pieții, schimbând vorbe de șagă cu orășencele tinere care se simțeau măgulite de atenția uniformelor pompoase.

În vreme ce femeile de rând ocărau pe valahi și în genere pe toți iobagii și țăranii sălbateci, bărbații discutau grav despre întâmplările răzmeriței, își aminteau momente de teroare din zilele când orașul a fost jefuit de români și mai cu seamă de obligația de-a se boteza în legea iobăgească. Cei mai severi criticau metoda inadmisibil de blajină a autorităților și îndeosebi a militarilor de-a trata pe rebeli ca pe niște oameni, când în realitate ei nu sunt decât barbarii cei mai fioroși, care nu merită protecția legilor, ci numai țeapa și roata. Un proprietar de mine de aur, foarte roșcovan și foarte burtos, începu chiar să strige în gura mare că, de-ar exista justiție adevărată în țara asta, cei doi tâlhari ar trebui dați pe mâna poporului, îndată ce vor sosi, ca să-i sfâșie în bucăți.

Era aproape trei după-amiazi. Cineva, venind pe ulicioara bisericii, aduse știrea că convoiul a intrat în oraș. Nerăbdarea spori. Se făcu o îngrămădire la gura străzii principale și trebui să intervie patrula de grăniceri să redeschidă calea… Și în sfârșit apăru un ofițer călare, comandantul escortei. Cei mai mărunți din mulțime se înălțară în vârful picioarelor sau se înghesuiră să pătrundă mai în față. Ferestrele se deschideau grăbite. Undeva se sparse un geam cu un zgomot strident silind multe capete să se întoarcă enervate.

Convoiul înainta greoi. Horia și Cloșca erau înconjurați de soldați, încât de-abia se vedeau. În mijlocul pieții însă răsună o comandă scurtă și trupa se opri, parcă înadins spre a mulțumi curiozitatea poporului. Zidul de cătane dimprejurul prizonierilor se lărgi. Apăru înaintea mulțimii Horia, cu spinarea adusă, cu fața brăzdată de trudă, cu lanțuri de car în mâini și la picioare, iar în dosul lui, Cloșca îmbătrânit și zdrobit… Câteva femei

porniră a huidui pe ungurește. Atunci însă un bătrân înalt, cu plete lungi ninse, strigă românește către cei dimprejur:

— Iacă, au pus ghearele acuma și pe bietul Horia și pot să-l mănânce fript, nu i-ar mai ierta Dumnezeu din ceruri!

O unguroaică grasă și roșie, suflecată ca o bucătăreasă harnică, se cătrăni urât și se răsti la bătrân:

— Ba să-l mâncați voi pe Horia, că voi l-ați poreclit crăișor și v-ați fălit cu dânsul!

Un grup de unguri dimprejur aprobă cu zel apostrofa femeiei. Bătrânul însă răspunse amenințător:

— Luați seama, măi ungurilor, că nu se știe cum se învârtește roata norocului și poate să plătiți amar ce faceți acuma!

Patrula de grăniceri era tocmai alături. Strajameșterul auzi amenințarea și puse mâna îndată pe bătrânul revoltat, întrebând:

— Cum te cheamă?

— Ion Popa Crisănuță din Bistra!

— Na, să vii cu noi să te spovedești! adăogă strajameșterul, făcând un semn patrulei care-l înconjură îndată și-l scoase din mulțime.

Întâmplarea cu bătrânul însă trecu nebăgată în seamă. Lumea era cu ochii și cu gândul la cei doi prizonieri. Cloșca, pusese capul în piept, obosit de toate Horia, dimpotrivă, privea cu ochii rătăciți peste mulțimea din ce în ce mai zgomotoasă. Apoi deodată ochii lui se aprinseră de o lucire stranie și rămaseră pironiți asupra unei ferestre din care se uitau la dânsul două capete de femei. Erau vreo douăzeci de pași până la fereastră și totuși vedea bine ochii mari și umezi în care simțea căldura domniței de odinioară și care, chiar acuma, îi mângâiau inima și-l făceau să uite și suferințele, și umilințele trecute și viitoare.

— Mamă, se uită la tine Horia! zise deodată glasul de argint al fetei. Tu nu vezi?… El e cel care ne-a salvat deunăzi, în Bistra, din mâinile iobagilor, nu-i așa?

— Da, el e… — murmură femeia foarte moale, fără să întoarcă ochii; și adăogă după o mică pauză, mai domol, mai înduioșată, ca pentru sine: Crăișorul!

10 - ROATA

Șaptezeci de grăniceri secui porniră în zorii zilei de Anul nou 1785 din piața pătrată și pustie a Abrudului, să escorteze pe Horia și Cloșca până la Bălgrad. Ningea cu fulgi leneși, moi, tăcuți. Cișmele soldaților se scufundau în zăpada proaspătă, fără zgomot, parc-ar fi umblat în puf. Numai lanțurile celor doi prizonieri scânceau înăbușit târându-se.

Ninsoarea nopții ștersese liniile șeselei. Ofițerul călare, în capul convoiului, se temea să nu se rătăcească și la fiecare cotitură oprea să se orienteze, lăsând pe oameni să mai răsufle. Drumul însă era greu, cu urcușuri repezi. Se făcu amiazi până să ajungă în vârful muntelui și fără să fi întâlnit măcar un suflet de om. Grănicerii asudau și înjurau. Un căprar mustăcios își blestemă soarta care l-a pedepsit să n-aibă odihnă nici măcar în ziua de Anul nou din pricina unor tâlhari pe care mai bine i-ar fi spânzurat unde i-au prins, în loc să-i poarte cu alai ca pe niște grofi. Câțiva soldați începură să suduie pe cei doi prizonieri, în vreme ce alții îi compătimeau.

Tocmai seara, pe întunerec, sosiră în Zlatna, rupți de oboseală. Comandantul garnizoanei încercă să afle de la prizonieri vreo taină deosebită spre a-și câștiga meritele în fața comisiei speciale de judecată ce aștepta la Bălgrad.

— Sunt niște scelerați fără pereche! declară ofițerul când își dădu seama că se trudește în zadar.

A doua zi convoiul plecă înainte. Soldații, odihniți, erau mai veseli. Căprarul mustăcios avusese chiar răgaz să facă o coroană de nuiele, în formă de roată, pe care, în momentul plecării, o puse în capul lui Horia, strigând:

— Uite craiul valahilor!

Grănicerii făcură mare haz de gluma căprarului. Până și ofițerul râse pe sub mustăți, încântat de istețimea oamenilor săi.

Astfel drumul de la Zlatna la Bălgrad, deși mai lung, îl făcură în mai puțină vreme. Fiind duminecă, prin satele românești iobagii se uitau lung după cătanele multe care însoțeau doi bieți români cu lanțuri la mâini și la picioare. Căprarul glumeț însă avea grijă să le explice în batjocură:

— Horia!… Craiul vostru!… Uite, Horia!

Înainte de-a intra în Bălgrad ofițerul porunci căprarului să arunce coroana din capul prizonierului. Chibzuise în sine îndelung asupra acestei probleme și, pentru orice eventualitate, hotărî că-i mai bine să se păstreze seriozitatea cuvenită, chiar dacă e vorba numai de un tâlhar valah.

Convoiul trecu pe strada principală a orașului până în piața mare unde o mulțime mânioasă și gălăgioasă aștepta pe capii țăranilor. Erau, în afară de gloata obișnuită care cască gura, mai cu seamă mărunți nobili rurali, fugiți aci de groaza iobagilor răsculați. Umpluseră Bălgradul și Aiudul cu vaietele și plângerile lor în speranța unor despăgubiri care să-i salveze din mizeria în care, cei mai mulți, se aflaseră înainte de rebelie. Înjurau cumplit, răcneau și se repezeau asupra convoiului parc-ar fi vrut să sfâșie pe prizonieri împreună cu escorta lor. Mulțimea îi întovărăși până subt poarta cetății unde o gardă militară puternică puse capăt pornirilor răzbunătoare risipind pe gălăgioși.

Comandantul convoiului decălecă țanțoș în fața pavilionului galben în care se afla generalul. Strânse mâinile câtorva ofițeri, încântat parc-ar fi răspuns la felicitări, și pe urmă intră să-și facă raportul.

În mijlocul grănicerilor cei doi prizonieri stăteau zdrobiți de osteneală, nemișcați, privind cu ochii goi care parcă nu vedeau nimica.

După un răstimp, comandantul escortei reapăru însoțit de un ofițer mai bătrân. Prizonierii avură o tresărire ca și când ar fi fost mulțumiți că a venit sfârșitul. Dar cei doi ofițeri se opriră pe scara pavilionului, vorbind, arătând deseori spre ei și parcă mai așteptând ceva. În cele din urmă sosi un grup de soldați să primească pe Horia și Cloșca. Ofițerul cel bătrân dădu mâna cu cel de la grăniceri, făcu un semn soldaților care înconjuraseră pe prizonieri și porni cu ei spre poarta pe subt care tocmai intrase convoiul în cetate. Patru oameni încadrară pe Cloșca și urcară pe parapet până deasupra porții, la celula în care avea să fie instalat împreună cu doi soldați de pază înlăuntru și alți doi afară.

— Na, Horia, să isprăvim și cu tine! zise ofițerul întorcându-se singur la soldații ce rămăseseră subt poartă cu crăișorul.

Rostise cuvintele acestea atât de blajin că Horia ridică ochii și mormăi:

— Dumnezeu să vă dea sănătate…

Porniră înapoi pe drumul măturat de zăpadă, traversând incinta cetății, coborând pe lângă catedrala catolică, până la poarta cea nouă dinspre miazănoapte. Lângă cămăruța corpului de gardă pătrunseră într-un gang întunecos, al temnițelor. Cea dintâi ușă pe dreapta era deschisă, așteptându-și omul. Ofițerul intră în celulă, se uită împrejur, la gratiile groase cât brațul, de la ferestruica dinspre șanțul de apărare. I se păru tot în ordine și zise scurt către Horia:

— Na, aici…

Doi soldați instruiți rămaseră cu prizonierul, ușa de stejar se închise. Afară ofițerul mai spuse ceva soldaților de pază.

— Of, Doamne, mulțumescu-ți că am ajuns și aici! murmură Horia suspinând.

Se lăsă în colţ, grămadă, parcă picioarele nu i-ar mai fi putut purta trupul. Gemu câteva minute în neștire. Cei doi paznici se uitau la el nedumeriți. Aveau porunci strașnice să nu vorbească nici între ei, nici cu prizonierul. Se plictisiră însă curând, mai ales din pricina gemetelor care nu mai conteneau. Erau sași. Întâi vorbiră între ei, în șoaptă, să nu-i audă cei de-afară și să-i pârască. Se simțeau mândri că păzesc pe Horia a cărui faimă umpluse Ardealul până în cele mai proaste cătune. Dar omul nu le făcuse impresia ce o așteptaseră dânșii. Li se părea slăbuț, neputincios, urât, murdar, pe când ei crezuseră că trebuie să fie o namilă fioroasă care să mănânce numai tocană de carne de ungur și în fața căruia să înghețe chiar și cătanele. Ca să-și astâmpere nedumerirea, unul întrebă:

— Trebuie să fii tare trudit?… Veniți de departe?

— Ba numai de la Zlatna — zise Horia încet, sfârșind cu un oftat.

— Apoi nu-i așa departe…

— Nu, dar lanțurile aestea… Ș-apoi de-o săptămână suntem tot pe drumuri și tot prin omăt și tot flămânzi… Dar așa ne-a fost scris se vede!

Din gura paznicilor află Horia că împăratul a trimis anume pe niște grofi și generali nemți care să-l judece pe dânsul după dreptate și că nu l-a lăsat pe mâna domnilor ca să-l sfâșie…

Cuvintele acestea fură ca un balsam pentru sufletul lui Horia. Își ascunse bucuria, să nu observe soldații, dar inima lui iar se umplu de nădejdi. Cei doi paznici încercară să-l descoase și ei: dacă-i adevărat că a vorbit cu împăratul, că împăratul i-a poruncit să stârpească pe nobili, cum se spune? Horia dădu răspunsuri în doi peri. De o săptămână toată lumea caută să-i smulgă taine și lucruri; de-abia s-a putut feri, mulțumindu-se să declare că nu știe nimic, că n-a văzut nimic…

Un lăcătuș veni mai târziu să verifice cătușele prizonierului și să le ajusteze eventual. Paznicii sași fură înlocuiți cu doi secui, tineri, morocănoși, tăcuți. Horia se ghemui în colțul lui și se sili să adoarmă.

Nu izbuti să închidă ochii toată noaptea, deși simțea crâncen oboseala în toate mădularele. Ajuns în sfârșit la o țintă, gândurile lui, hărțuite fără odihnă vreme de o săptămână, căutau singure să se limpezească, să alunge

toropeala, să privească în față întâmplările. Era obișnuit să chibzuiască și să stea de vorbă cu sufletul său.

Din clipa când gornicii l-au surprins în coliba de pe Scorogetul, n-a avut decât un singur simțământ: că așa trebuia să se întâmple, că numai astfel se putea isprăvi… Se mira în sine cum n-a întrevăzut el de la început acest sfârșit, adică cum nu l-a știut lămurit, căci de presimțit l-a presimțit mereu. Și totuși nu-i părea rău de ce s-a făcut. Își zicea că acuma a ajuns zvonul pretutindeni despre necazurile și dorurile românilor și vor trebui să se gândească cei mari să le lecuiască.

La dânsul însă nu s-a gândit deloc și nici nu s-a întrebat ce-i poate aduce ziua de mâine. Nici măcar visul cu căpitanul iobagilor din poveste nu l-a mai avut. O săptămână încheiată n-a făcut decât să se închidă în sine. La fiecare popas a trebuit să sufere câte-un interogatoriu. Fiecare ofițeraș se credea îndeajuns de isteț să-i smulgă taine. La Abrud l-au ținut mai toată noaptea cu întrebări și ademeniri și cu ghionturi și cu sudălmi. Colonelul ținea morțiș să aibă și meritul unui interogatoriu deplin lămuritor, după ce avea izbânda de-a fi reușit să-i prindă pe amândoi corifeii, în Zlatna l-au pus față în față cu feciorul său Ion, întemnițat acolo de câteva zile. Dar feciorul, ca și dânsul, nu știa nimica.

Era sigur că aci, în Bălgrad, va trebui să îndure un nou șir de întrebări înainte de-a i se hotărî soarta. Vestea cu judecătorii trimiși anume de împăratul schimba deodată înfățișarea lucrurilor. Dacă împăratul vrea să facă într-adevăr dreptate, atunci…

Nu îndrăznea să meargă până la capăt cu speranțele, precum până azi n-a mers până la capăt cu gândurile negre. Își dădea seama că întâmplările acestea trebuie să aibă o încheiere, că ușa trebuie să se închidă peste ele, dar nu vroia să se gândească la încheiere și nici nu putea.

În trei zile se obișnui cu temnița. Soldații se schimbau mereu și, fiindcă se nemereau și guralivi, afla întâmplările de-afară, nu numai din cetate, dar și din oraș și din țară.

Se așteptase de a doua zi să înceapă procesul sau cel puțin cercetările cu dânsul. N-a început nimic. S-a mirat. O clipă a avut chiar fâlfâiri de noi nădejdi. De la paznici însă a auzit pricina: contele Iankovits, comisarul împăratului însărcinat cu represiunea răscoalei și cu liniștirea spiritelor, e bolnav în pat, fără sorți de a se face bine mai curând de opt zile… Peste opt zile, când să înceapă investigațiile, se îmbolnăvi generalul Papilla, ajutorul contelui. Altă amânare.

În sfârșit după trei săptămâni, într-o marți seara, profosul temniței, un strajameșter bine hrănit, anunță pe Horia să ia seama să se curețe frumos că mâine are să meargă la judecată în fața înaltei comisiuni aulice. Parcă i-ar fi spus că mâine poate să plece acasă, atât de mult se învioră Horia și toată noaptea, ca un copil, se gândi cum să se prezinte mai bine înaintea judecății. Spre mulțumirea lui, strajameșterul îi trimise dimineața un soldat să-l radă și să-l tundă, ca să nu se sperie comisia de mutra lui sălbătăcită.

În clipa când intră în sala de judecată și când văzu pe contele Iankovits simți deodată că orice speranțe sunt de prisos și să sfârșitul nu poate aduce decât moartea cea mai crâncenă. Nimica nu-i îndreptățea simțirea aceasta ciudată. Sala era caldă, prietenoasă. La un birou scump, încărcat cu hârțoage, ședea un domn bătrân, cărunt și la păr și la mustăți și la barbă, cu o privire liniștită, aproape binevoitoare. Lângă el, în picioare, un general uscățiv, înalt, sever ca înfățișare, dar blând la vorbă. Horia auzise despre el, în închisoare, că ar fi chiar român. Amândoi îl priviră lung, cu o vădită curiozitate. În vreme ce la altă masă niște scriitori îi verificau semnalmentele, domnii vorbiră chiar despre dânsul: contele Iankovits observa că n-are deloc o înfățișare banditească, cum se aștepta după povestirile lumii; dimpotrivă i se părea inteligent și simpatic.

— Altfel nici n-ar fi putut avea influență asupra poporului — adăogă contele bătrânește, ca o explicație pentru sine.

Interogatoriul începu îndată. Generalul îi punea întrebările și-i atrăgea mereu atenția să se uite la domnul conte când răspunde.

Tocmai fiindcă avea presimțirea că totul e în zadar, Horia recurse iarăși la tăgada simplă, încăpățânată. După cel dintâi asemenea răspuns, contele îi spuse aspru că negând nu înseamnă a se apăra. Sunt zeci de martori și sute de dovezi despre vinovăția lui. Mărturisind sincer, bărbătește, în afară că ar fi o atitudine vrednică de un om de treabă, ar folosi descoperirea adevărului întreg care să înlăture zvonurile murdare ce și-au făcut drum în lume. Avertismentul fu zadarnic, Horia rămase neclintit la tăgadele lui și numai când generalul stărui să nu abuzeze de bunăvoința comisiei, zise foarte liniștit:

— Apoi, măria voastră, eu aș vrea să vorbesc cu înălțatul împărat ca să-i spun tot din fir în păr, că majestatea sa ne cunoaște necazurile și nevoile!

Amândoi domnii se uitară la el aproape consternați. Și ei, ca toată lumea, cunoșteau zvonul despre complicitatea împăratului. Contele Iankovits își redobândi sângele rece și rugă pe generalul Papilla, care făcea

și oficiul de tălmaci; să întrebe cum își închipuiește acuzatul că majestatea sa s-ar coborî să stea de vorbă cu dânsul acum mai ales când a săvârșit atâtea ticăloșii de s-a spăimântat o țară întreagă?

Horia însă nu mai răspunse. Cu cât se uita la cei doi domni cu înfățișarea bună, cu glasurile blânde, cu atât simțea mai lămurit ce trebuie să vie. Ba la sfârșitul audienței mirosul de carne arsă, care-l supărase odinioară în vis, începu să-i aburească în nări atât de puternic, parcă undeva, aproape, un om ar fi fost prăjit de viu, încât se minuna că nud aude și vaietele.

Ieșind, în anticameră, dădu ochii cu Cloșcuț, tuns, ras și el ca pentru sărbătoare. N-au mai putut schimba nicio vorbă de când au fost prinși. Se înțelegeau și din ochi. În privirea lui de-acuma a citit toate gândurile care se frământau în sufletul său.

Peste câteva zile fu chemat din nou în fața judecății, cu noi întrebări și cu aceleași răspunsuri. Horia însă se simțea din ce în ce mai liniștit și mai împăcat. Din clipa când și-a dat seama că trebuie să moară, orice grije i-a pierit. Nici de dureri și nici de moarte nu i-a fost frică niciodată. Ș-apoi își aducea mereu aminte că demult, dinainte de-a fi început a se zbuciuma pentru alții, și-a zis cu hotărâre că ar îndura moartea cea mai cumplită numai să știe că astfel s-ar face dreptate și românilor… Amărăciune ar fi avut doar că pe urma răzmeriței s-ar putea să fie și mai rău pentru oamenii oropsiți. Dar cumpănind toate bine și îndelung își zicea că mai rău nu poate să fie. Întâi pentru că toate relele au fost încercate pe spinarea românilor și deci anevoie s-ar putea născoci vreo răutate nouă; pe urmă rebelia a arătat lumii întregi că e o racilă mare aici care nu mai poate dăinui căci altfel focul nu se va stinge de tot niciodată. Poate că va mai fi un răstimp de răstriște, vor suferi unii ca și dânsul, dar pe urmă va să vie și începutul vindecării.

Apoi într-o zi, un soldat paznic îi spuse că a fost prins și Crișan și, adus aci, e închis sub clădirea cea veche unde fusese mai de mult garda. Abia sosit, l-au și chemat la judecată și ar fi spus tot, verde, fără a tăinui nimica, încât s-au și speriat domnii de atâta franchețã. Despre asta se convinse și Horia însuși căci, la a treia ascultare a lui, cum tăgăduia ceva, i se scotea în față mărturisirea lui Crișan. I se părea și firesc din partea fostului soldat să spună tot ce știe. Dar dacă ar face și el astfel, cine știe ce s-ar întâmpla?

Peste câteva zile însă, ca din senin, fu înștiințat că trebuie să plece undeva. Strajameșterul însuși nu știa unde și pentru ce. Așa a venit porunca. Și în ziua de 5 februarie fu pornit, împreună cu Cloșca, subt paza unei

escorte de soldați, pe jos, la drum. Tocmai când ajunseră în Vințul de jos înțelese: s-au răspândit zvonuri că Horia se află, ce e drept, în Bălgrad, dar nu în temniță, ci ca oaspe al generalului… Spre a dovedi lumii că Horia și Cloșca sunt în lanțuri și tratați cum merită răufăcătorii, contele Iankovits i-a trimis prin satele de pe Mureș, să fie arătați poporului în halul în care sunt aievea. Așa apoi au fost purtați zece zile de la Vinț în jos prin Șibot, Binținț, Orăștie până Ia Deva, iar de-acolo înapoi, pe celălalt țărm al Mureșului, prin Șoimuș, Bobâlna, Geoagiu, Inuri, Vulperu. Pretutindeni iobagii erau chemați să vadă pe Horia și Cloșca în lanțuri ca tâlharii, să le treacă pofta de-a se mai ridica împotriva ungurilor și a domnilor, oricine i-ar îndemna și ori cu ce i-ar ademeni…

Pe drum, în vreme ce erau batjocoriți în fața oamenilor, Horia totuși a auzit că tocmai în ziua când i-a pornit pe dânșii de la Bălgrad, în Zlatna a fost o sărbătoare mare ca să răsplătească stăpânirea pe cei șapte care l-au prins pe dânsul și pe Cloșca. A fost chiar guvernatorul țării și le-a împărțit câte optzeci de galbeni fiecăruia și le-a mai dat hrisov că pe viitor sunt scutiți de iobăgie. De asemenea a mai dăruit treizeci de galbeni și o medalie protopopului Adamovici care l-a prins pe Ursu Uibaru. Au fost aduși oameni la serbarea aceasta din toate comitatele de prinprejur și din toate satele care au luat parte la răscoală, ca să se minuneze cu toții cum sunt răsplătiți cei credincioși cârmuirii.

— Așa or fi chemați oamenii și când m-or omorî pe mine ca să vadă cum sunt pedepsiți cei care umblă după dreptate — își zise Horia.

De-abia se așeză din nou în celula lui că un paznic îi și spuse cum că Crișan s-a spânzurat în temniță cu curelele de la opinci, că s-au făcut cercetări să se afle cum s-a putut întâmpla așa ceva și că strajameșterul a și fost pedepsit foarte aspru pentru că nu i-a pus de pază și înlăuntru.

— Ia seama, să nu faci și tu vreo poznă d-astea că-i vai de sufletul nostru! încheie soldatul, înfricoșat, dar cu un zâmbet omenesc.

De altfel Crișan nici așa n-a scăpat de pedeapsă, căci a fost osândit să fie târât afară din cetate și acolo trupul lui să fie tăiat în patru bucăți care să se puie pe roate, în satele unde a făcut mai multe fărădelegi. Și osânda s-a împlinit întocmai, acum trei zile.

Horia își cunoștea de-acuma soarta și o aștepta tot atât de liniștit. În temnițele din Bălgrad știa că se mai află peste o sută de oameni închiși, mai cu seamă dintre cei ce au fost fruntașii rebeliei. Cu cât va fi mai crâncenă osânda lui, cu atât poate să scape mai ușor ceilalți.

Mai fu ascultat de trei ori, confruntat cu mulțime de oameni — și se mărgini mereu a răspunde că nu știe nimica. A șasea oară când fu chemat, i se spuse că e pentru ultima oară. Din nou generalul îi ceru să spuie adevărul căci numai așa poate nădăjdui să aibă o pedeapsă mai blândă; tăgada lui va fi socotită ca o ticăloșie mai mult peste cele ce le-a săvârșit, precum s-a dovedit din sutele de mărturii ale unor oameni de treabă cât și ale complicilor lui. Mai dârz ca oricând, Horia repetă că e nevinovat, nu știe nimica, n-a făcut nimic. Atunci contele Iankovits se ridică în picioare, urmat de toți cei prezenți, și declară solemn că acuzatul Ursu Nicula zis Horia va fi judecat și condamnat ca tulburător al ordinei publice dacă nu va aduce dovezi puternice de nevinovăție față de mărturiile grave ce s-au ridicat împotriva lui în cursul procesului. O clipă Horia îngălbeni ca și când s-ar fi aflat înaintea călăului. Apoi răspunse potolit:

— Dovezi împotriva mărturiilor nu pot aduce, dar vinovat nu mă simt cu nimica, iar pentru rebelia care s-a întâmplat mă rog în genunchi la măria voastră să-mi îngăduiască să vorbesc cu înălțatul împărat…

Enervat, contele porunci să fie scos afară acuzatul și nici să nu se mai facă mențiune în procesul-verbal despre cererea lui necuviincioasă și ofensatoare pentru maiestatea sa.

Peste două zile, în după-amiaza de 26 februarie, trupele cetății fură înșirate în fața pavilionului gărzii, Horia și Cloșca, încadrați de câte patru soldați, fură aduși în fața trupelor, apoi generalul coborî, înconjurat de ofițeri, și trâmbițele sunară prelung. Generalul făcu un semn, un ofițer ieși în fața acuzaților și le citi nemțește osânda. Era ger mare și osânda lungă. Ca să nu înghețe degetele soldaților pe arme, generalul întrerupse citirea o clipă și îngădui trupelor să asculte în repaos urmarea. Apoi maiorul Ortmayer, cel la care fusese odinioară Cloșca după dreptate, scoase din buzunarul mantalei o foaie de hârtie și, apropiindu-se de cei condamnați, le citi sentința și pe românește ca să o priceapă. Amândoi ascultară neclintiți, privind numai foaia de hârtie din mâna ofițerului. Când ajunse spre sfârșit, maiorul ridică glasul:

„Prin urmare Horia, altfel numit și Ursu Nicula, și Ion Cloșca, dovediți a fi pe de o parte răufăcători cumpliți care au săvârșit omoruri și prădăciuni, iar pe de altă parte turburători îndrăzneți ai liniștei și siguranței publice, în conformitate cu Codul penal theresian, articolul 62 despre turburări și răzvrătiri, și articolul 90, despre tâlhării, pentru crimele acestea vor fi duși la locul obișnuit de supliciu și acolo li se vor frânge cu roata toate

membrele corpului, începând de jos în sus, anume întâi lui Ion Cloșca și apoi lui Horia altfel numit și Ursu Nicula, și în acest chip vor fi trecuți din viață la moarte; trupurile lor se vor despica și tăia în patru bucăți, capul și părțile corpului urmând a fi puse pe roate la încrucișări de drumuri în comunele unde au săvârșit cruzimile cele mai scelerate, iar inimile și intestinele lor vor fi îngropate în locul supliciului.

Sentința aceasta s-a dat la 26 februarie 1785 ca o pedeapsă mult meritată pentru ei, iar pentru alții asemenea lor ca să o aibă drept pildă și înfricoșare."

— Ați înțeles? întrebă pe urmă maiorul.

— Înțeles — răspunseră amândoi deodată și parcă cu același glas slab.

Generalul făcu alt semn. Trâmbițele sunară iarăși. Osândiții fură duși în celulele lor, trupele se retraseră în cazărmi și în curtea cetății se făcu liniște.

Horia nu simțise frigul cât a ținut citirea osândei. Numai când s-a pomenit iar în celula lui, i s-a părut că se înăbușă de căldură. S-a așezat jos, tăcut, fără să se uite măcar la cei doi soldați care îl compătimeau. Nu-și mai aducea aminte din sentință nimica, parcă ar fi auzit cuvinte străine, fără înțeles. În suflet însă simțea tot și, ca să-și aline sfâșierea, începu să morfolească rugăciuni, închinându-se mereu și bătând mătănii. Murmura vorbele, dar în inima lui ruga pe Dumnezeu numai să-i dăruiască puterea și tăria să îndure tot ce va veni fără frică și fără cutremur, așa precum a îndurat toate până azi.

Apoi spre seară își redobândi liniștea, atât de mult că paznicii vorbiră cu dânsul despre moartea lui ca și când ar fi fost vorba de ceva obișnuit și chiar fără însemnătate. Un soldat îi spuse că, de vreo două luni, a venit la Bălgrad un călău foarte iscusit, anume Grancea Rokoczy care a fost înainte călău oficial la Sebeș. Se zice că a fost adus înadins pentru că va avea mult de lucru aici cu rebelii și va putea câștiga mai bine; de-aceea și-a luat și doi ucenici, de asemenea învățați în toate tainele și apucăturile meseriei. Horia recunoscu că un călău bun e mare lucru, deoarece s-au văzut întâmplări când osânditul n-a putut fi omorât din pricina călăului care nu-și cunoștea meșteșugul cum trebuie… Soldații, feciori tineri, mărturisiră că ei n-au văzut încă nicio execuție cu roata, ba unul din ei nu văzuse niciun fel de execuție, nici măcar o tragere în țeapă. Horia, umblat prin lume, le povesti o întâmplare cu unul frânt cu roata la Cluj, demult… Povestirea lui făcu pe un paznic să exclame:

— Doamne, măcar de-aș fi de serviciu și în ziua execuției!

Exclamația parcă-i dezmetici pe toți trei. Toți își aduseră aminte că e vorba de moartea unuia dintre ei și se rușinară. Nu mai zise nimeni nimica și convorbirea se încheie cu oftări. Întâi oftă Horia, apoi paznicii pe rând…

A doua zi, pe la amiazi, veni în celula lui Horia preotul Nicolae Rațiu. Horia îl cunoștea deși nu-l mai întâlnise de câțiva ani. Era popa din Maerii Bălgradului, vestit ca om sfânt și de omenie. Văzându-l acuma, io se cutremură: poate că a sosit clipa și încă nu i-au spus… Preotul îl liniști cu minciuna pioasă că nu se știe încă ziua cea grea, deși el știa bine că pentru mâine dimineață a fost hotărâtă execuția. Totuși, fiindcă viața îi atârnă azi numai de un fir de păr, a venit, cu îngăduința mai-marilor, să-i fie de ajutor și să-i culeagă dorințele cele din urmă, cum se cuvine creștinește. Sufletul lui Horia se înmuie în fața preotului. Și, după ce îi ascultă cuvintele de îmbărbătare, întocmiră împreună testamentul astfel:

„Horia Vasilie, policra Nicula Ursu. Anii vieții sale 54. Muierea lui Ilina, feciori: Ion 14, Luca 6 ani. La toate cele nu știe nimic. Oamenii care l-au prins: Mătieș Nuțu, Mătieș Onu, frate-său Gheorghie, Trifu Ștefan, a lui Neagu Andrei doi feciori, Simion cu frate-său; îi iartă cu toată inima. Nicula Ion a neamțului, meșterul care a făcut biserica în Țâzeri, 44 de florinți am fost chezaș și eu am plătit la fibirău din Zam, numele lui Sambo Dănilă. La Șuteu Toader din Ciucea, și șade la Țâzeri, 10 florinți, și mi-au dat 10 horgoși și au mai rămas 6 și 2 marieși. Satului Ciucea am fost dator 170 florinți, pe mine au căzut banii groșilor 22 florinți și i-am dat în mâna lui Petrișor Luca, fiind birău, și într-a lui Brudașcă Mihai fiind față Ciuceanu Toader; în casa mea i-am dat banii pe deplin. Iară din banii cosirii au fost pe mine și pe Florea 10 florinți, și au luat de pe mine 14 florinți Petrișor Luca; acei 10 florinți am fost pe cosire, iară cei 4 florinți să meargă pe cei 18 groși, și 2 cărți, care am dați 6 florinți să meargă acolo. Cu alta nu mai sunt dator nici la groși, nici la cosire. Cartea care iaste de la înălțatu împărat se află la Nicula Petre și la Nicula Cârstea, tipărită pe 7 coale pentru biserici, nemțește, grecește și serbește.

Aceste mai sus scrise am primit din gura lui Eu Popa Nicolae Raț, paroh, Maerii Bălgradului, neunit.”

După plecarea preotului, Horia se simți mai singur ca totdeauna în viață. Soldații de pază păreau muți, nu mai vorbeau nici între ei, nici cu dânsul. Un răstimp nu băgă de seamă, dar când își dete seama, fu cuprins de groază așteptând din moment în moment să vie cineva și să-i poruncească să meargă la moarte. Numai seara se mulcomi, mai ales când un paznic nou

spuse, pe nemțește, tovarășului său că împăratul poate să ierte chiar pe cel mai mare criminal și să-i dăruiască viața.

Măcină toată noaptea cuvintele soldatului parc-ar fi fost cuvinte de evanghelie. Adormi tocmai spre ziuă și numaidecât se visă la nunta lui Petre Nicula, în Vidra, care a ținut trei zile cu chef mare, cu, veselie rară de până și Horia s-a îmbătat leucă. Prin somn mormăia și râdea atât de tare parc-ar fi fost treaz, de se minunară și paznicii.

Dis-de-dimineață un lăcătuș, însoțit de un căprar semeț, veni să-i scoată lanțurile de la mâni și de la picioare. În vreme ce lăcătușul lucra bombănind, Horia întrebă:

— Așadară azi are să fie…?

— D-apoi altfel de ce ți-ar lua fiarele? se răsti căprarul ursuz. Azi, azi! Poți să și zici ocinașele!

— Na, bine — mumură Horia liniștit, parc-ar fi fost vorba de altceva.

Peste vreo două ceasuri se ivi popa Nicolae, dar acuma cu patrafirul după cap. Horia îngenunchie fără să mai aștepte vreo vorbă și ascultă pierdut rugăciunile pe care preotul le spunea mai limpede ca totdeauna, încât fiece cuvânt îi cobora în inimă și în același timp i se tipărea în minte ca și când ar fi vrut să rămâie acolo în vecii-vecilor.

— Na, hai să mergem că ne așteaptă ceilalți! zise apoi deodată preotul, dar din pricina emoției, cu un glas atât de lumesc parcă l-ar fi poftit la o plimbare de plăcere.

Un soldat deschise ușa și ieșiră în gang unde Horia își aduse aminte că nu și-a luat căciula. Cellalt paznic însă i-o puse în cap, strâmb.

— Și dacă mergeam fără cușmă, tot acolo-i — zise dânsul foarte încet, încercând să zâmbească, dar oprindu-se înfricoșat de ceva.

Subt poartă, în mijlocul unui grup de soldați, stă tea Cloșca, cu obrajii pământii și, în ochi, cu o privire care nu se dumirea deloc.

Un glas ascuțit țipă o comandă scurtă. Soldații înțepeniră, apoi se înșirară astfel că preotul rămase la mijloc între cei doi osândiți. Altă comandă scăpără și convoiul se puse în mișcare, ieșind pe poartă afară. Drumul cotea la stânga îndată, pe lângă șanțul cetății, foarte puțin întrebuințat, zăpada de-abia era bătătorită și desigur numai de o trupă de soldați care o fi plecat să păzească ordinea în cursul execuției. După ce ocoliră zidurile de apărare, se abătură pe alt drum, mai umblat, pe care însă îl părăsiră curând, apucând pe coasta lină ce se prelungește spre miază-zi până în dreptul porții celei mari a cetății.

Toată coasta era plină de oameni. Convoiul condamnaților înainta greu spre colina unde se ridicase eșafodul. Două cordoane de soldați însemnau calea de urmat. Din mulțime porniră glasuri dușmănoase, sudălmi, blesteme. Se văzură și pumni strânși amenințând pe cei ce mergeau la moarte.

Aproape tot orașul Bălgrad năvălise să vadă execuția celor doi capi ai rebeliei. Contele Iankovits, omul împăratului, poruncise comitatelor vecine să trimită din fiece comună câte șase țărani la Bălgrad, ca să se îngrozească și să nu se mai gândească la răzvrătiri. Din patru sute nouăsprezece sate fură astfel aduși două mii cinci sute cincisprezece români la moartea crăișorului lor. Mai mulți erau însă orășenii, veniți de bună voie, dornici de spectacolul chinurilor. Căci mulțimea care înconjura eșafodul în dimineața de luni, 28 februarie 1785, se zicea că a fost de peste șase mii de oameni.

Pe o estradă de câțiva stânjeni pătrați se vedea de departe călăul în costum roșu, învârtindu-se de ici — colo, dând porunci ucenicilor, rotindu-și privirile asupra mulțimii, mândru că toți ochii îl urmăresc cu înfrigurare. Soldați cu baioneta la armă înconjurau estrada la câțiva pași de jur împrejur, ca să oprească apropierea curioșilor sau a furioșilor și să asigure solemnitatea evenimentului. Câțiva ofițeri și câteva persoane deosebit’ de simandicoase erau înlăuntrul cordonului militar.

Cu cât convoiul condamnaților se apropie cu atât enervarea lumii sporește. Comisarul execuțiunii, maiorul Ortmayer, e foarte agitat și aruncă priviri mânioase mulțimii gălăgioase. Îi vine mereu să răcnească sa se facă tăcere, dar nu îndrăznește, fiindcă nu-și aduce aminte că în regulamente să fie vreo dispoziție de acest fel. Spre mulțumirea lui însă în clipa când condamnații cu preotul se opresc lângă cele trei trepte și când el se urcă pe estradă, toată lumea amuțește parcă s-ar fi umplut de spaimă. În liniștea aceasta glasul lui se aude bine până departe:

— Ion Cloșca, frângerea cu roata, de jos în sus!.. Călău, fă-ți datoria!

Călăul răspunde printr-un salut milităresc, ca să-și dea mai multă importanță, apoi se apropie de condamnați și zise pe românește:

— Ion Cloșca, vino încoace!

Auzindu-și numele, Cloșca se smulge de lângă preot, uitând să mai sărute crucea, și urcă cele trei trepte pe estradă, închinându-se repede de mai multe ori, cum obișnuia să facă dumineca, în biserică, în fața icoanelor.

Toaleta execuției însă trebuie să dureze: până să-l dezbrace, până să-l întindă pe podele, până să-i lege mâinile, picioarele, corpul, ca să nu poată

face nici o mișcare — mulțimea își pierde răbdarea, mai ales că și călăul, spre a-și dovedi meșteșugul, face exces de meticulozitate și se mai și oprește să se înjure pe țigănește cu ucenicii. În cele din urmă însuși ofițerul comisar al execuției îi ordonă să se grăbească.

O nouă tăcere se face în clipa când călăul pune mâna pe roata mare ce stătuse răzimată de stâlpul din mijloc. Toate respirațiile se opresc. Călăul se apropie, potrivește roata perpendicular deasupra picioarelor condamnatului întins jos și imobilizat, o ridică cu amândouă mâinile puțin și apoi lovește cu ea scurt glezna dreaptă. Zgomotul osului zdrobit instantaneu e acoperit de un răcnet prelung ce izbucnește din pieptul lui Cleșca. Mușchii corpului legat cu sfori și cu curele se strâng și se întind ca niște râme. Îndată ce gemetele slăbesc puțin, călăul repetă lovitura asupra gleznei stângi. Apoi, treptat și pe rând, fluierile, genunchii…

Horia privea cu ochii ieșiți din orbite, neclintit, fără o mișcare pe față și fără o lacrimă. Preotul Nicolae Rațiu îl ținea cuprins pe după gât cu brațul, murmurând rugăciuni și agitând crucea cu mina liberă. Crăișorul însă uitase de tot pe preot. În clipa când călăul strigase pe Cloșca, el i-a zis:

— Doamne-ajută, frate Cloșcuț!

Cloșca n-a auzit. Poate că nici popa. Și privind tortura fratelui său de cruce, în mintea lui Horia nu mai era decât gândul că nu și-a luat rămas bun de la dânsul și că de aceea suferă atât de mult până să moară. Gândul îi umbla prin creieri ca o muscă într-o casă pustie, alergând de ici-colo, fără preget și fără astâmpăr și fără odihnă. Ochii lui mari însă vedeau numai roata, neobișnuită, părându-i-se uriașă, făcând mișcarea de lovire aspră parcă singură, ca un monstru apocaliptic..

Spectatorii mai apropiați se obișnuiră cu țipetele osânditului, care de altfel deveneau tot mai neputincioase, și numărau loviturile pentru a vedea câte suportă și a judeca abilitatea călăului. După a patra lovitură, cineva strigă:

— Moare!

— Nu se poate!… Simplu leșin!… Călăul nu-i cârpaci, e meșter!

Și asemenea controverse deveniră mai vehemente și mai zgomotoase cu cât se înmulțeau loviturile.

Aproape un ceas ținu uciderea lui Cloșca. Douăzeci și una de lovituri i-au zdrobit oasele pe rând până ce și-a dat sufletul. Și meritul călăului a fost că până la ultima lovitură, osânditul a putut geme și deci a simțit durerea,

satisfăcând pe deplin dorința judecătorului de-a aplica moartea cea mai crâncenă.

— Horia, altfel numit și Ursu Nicula!

Ofițerul numai atâta strigă. Și Horia, cu un cutremur scurt, își reveni deplin. Sărută crucea, se închină, sărută și mâna preotului și zise:

— Doamne iartă-mă și ajută-mă!

Apoi urcă pe estradă fără șovăire, cu capul sus, liniștit, parc-ar fi mers la cuminecătură. Apariția lui pricinui o rumoare în mulțime:

— Horia! Horia! Horia!

Sute de buze șopteau în același moment numele lui, cu intonații diferite, cu simțăminte felurite. Înfățișarea bărbătească și liniștea cu care pășea în fața morții uimi pe toată lumea. Maiorul Ortmayer baremi îi urmări fiece mișcare cu o curiozitate admirativă.

Popa Nicolae Rațiu tremura în tot corpul, ținea crucea întinsă înainte, parcă să o vadă Horia, și bolborosea tot mai repede rugăciuni. Pe frunte îi răsărise broboane de sudori și inima îi tremura și se zvârcolea în piept.

Deodată omul roșu puse iar mâna pe roată. Lovitura zdrobi fluierul drept. Durerea fu atât de cumplită că Horia nu-și putu stăpâni un țipăt zguduitor. Popa, cu degetele înțepenite pe cruce, cu ochii la călăul cu roata, cu urechile sfâșiate de urletul durerii, se prăbuși grămadă, leșinat.

Țipătul însă se curmă brusc, parcă Horia, cu o sforțare supremă, ar fi vrut să arate că nu se lasă biruit de durere și că vrea s-o înfrunte fără crâcnire precum a socotit totdeauna.

Ofițerul execuției observă gestul. Moartea lui Cloșca fusese prea chinuită și deci a putut satisface și pe cei mai vindicativi. Făcu deodată semn călăului să aplice lovitura de grație.

Roata se ridică repede și căzu a doua oară, fără a mai stârni vreun geamăt. Crăișorul, cu pieptul sfărâmat, era mort.

Spectatorii din preajma cordonului de soldați iar încep discuția: a murit sau a leșinat? Când în sfârșit din înfățișarea călăului se înțelege că Horia a murit, glasuri încrucișate încep să protesteze:

— Cum se poate să fi fost executat așa de repede?… Cel puțin un ceas ar fi trebuit să-l torture!… Nelegal!… Părtinire!…

Maiorul se înfurie. Printre protestatori zărește un domn mustăcios, în uniformă de funcționar. Se repede la dânsul:

— Ce nu-ți place dumitale?

— Ați procedat nelegal, domnule maior! strigă funcționarul ungur cu ochii roșii. Asta e inadmisibil!… Asta e bătaie de joc față de nația maghiară!

— Așa? se indignează ofițerul. Căprar! Pune mâna pe domnul! L-am arestat!… Patru soldați!

Funcționarul mormăie ceva, încearcă să răstălmăcească ce-a spus. Maiorul întoarce spatele.

Un moșneag de pe la Mogoș, văzând pe domnul ungur între baionete, șoptește feciorului său:

— Of, măcar așa să ne mai sărăm și noi sufletul! Dumnezeu să-i dea sănătate maiorului că tare-i om de omenie și cu dreptate!

Grupul de ofițeri felicită pe maior pentru lovitura de grație ce a ordonat-o.

— Cel ce primește moartea atât de liniștit, orice ar fi greșit, e un om! murmură un locotenent foarte tânăr.

— Un om?… Mai mult decât un om! zise maiorul cu ochii umezi.

Sfârșit ----